

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VAN TÜRKÜLERİNDE İCRA ŞEKİL VE MUHTEVA

Talha ÇİÇEK

Van 2018

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI**

VAN TÜRKÜLERİNDE İCRA ŞEKİL VE MUHTEVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

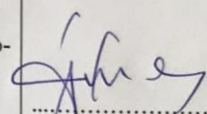
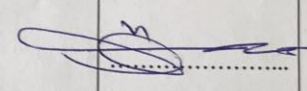
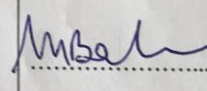
Talha ÇİÇEK

Dr. Öğr. Üyesi. METİN EREN

Van 2018

KABUL VE ONAY SAYFASI

Talha Çiçek tarafından hazırlanan "Van Türkülerinde İcra, Şekil ve Muhteva" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Unvanı Adı SOYADI Dr. Öğr. Üyesi Medine EREN Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Başkan : Unvanı Adı SOYADI Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz ÖNAY Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Üye : Unvanı Adı SOYADI Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Bekir SENGİL Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	.....
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/ ~~onaylamıyorum~~	.....
Tez Savunma Tarihi:	23.07.2018

<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p> <p> Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN SAYFASI

Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Talha ÇİÇEK

(Yüksek Lisans Tezi)

Talha ÇİÇEK

**YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

2018

VAN TÜRKÜLERİNDE İCRA ŞEKİL VE MUHTEVA

ÖZ

Kültür, kompleks bir yapıya sahiptir. Genel olarak insanın evrene kattıklarını ifade eder. Aynı zamanda kültür her toplumun kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi değerleri, toplumun kendisine has özelliklerini meydana getirerek diğer toplumlardan ayrılmasını sağlamaktadır.

Kültür yapısı gereği topluma dair olan her şeyi içinde barındırmaktadır. Öyle ki türküler de bu yapının içinde kabul edilir. Türkü halk edebiyatı ürünlerinden olan sözlü mahsullerdir. Belli ezgilere sahip olan ürünlerdir. Toplumun derinden etkileyen olayların bir çalgı eşliğinde ya da direkt söylendiği ürünler olan türküler, geleneğin yaşayan taşlarından biridir. Kuşaklar arasında olgu ve olayları aktaran ürünler olarak varlığını sürdürmektedirler.

Bu çalışmada, Van yöresine ait türküler üzerinde durulacaktır. Yapılmış olan derlemeler neticesinde kayıt altına alınan türkülerin şekil, muhteva ve icra özelliklerine değinilecek, ulaşılan sonuçlar paylaşılacaktır. Materyallerini türkülerin oluşturduğu incelemede türkülerini teşkil eden yapısal ve kavramsal söylemler ele alınacak Van türkülerinin bulunduğu mevcut kaynaklardan ve TRT repertuarından faydalanılacaktır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır;

Birinci bölümde; türkülerini incelenen Van yöresi hakkında bilgiler verilecektir.

İkinci bölümde; türkü türü genel hatlarıyla ele alınacak, türkünün tanımlarına, tasniflerine yer verilecek söz konusu tür irdelenecektir.

Çalışmanın asıl bölümü olan ‘Van Türkülerinde İcra Şekil Ve Muhteva’ başlıklı üçüncü bölümde, Van türkülerinin nerelerde icra edildiği, türkülerin uyak düzeni, hece ölçüleri ve bent sayıları gibi şekilsel özellikleri üzerinde durulacaktır. Türküler, son olarak içerik özellikleri bakımından yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkü, Van, Şekil, Muhteva, İcra.

(Master Thesis)

Talha ÇİÇEK

**YUZUNCU YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES**

2018

The Performance, Form and The Content of Folksongs In Van Province

ABSTRACT

Culture has a complex structure. In general, it refers to the contributions by human kind. In addition, culture makes it possible for every society to separate itself from other societies by forming its own characteristics and material and non-material values that are passed down from generation to generation.

Culture, due to its structure, contains everything that is related to society. In fact, folksongs are considered in this structure. Folksongs are the verbal productions of Turkish folk literature. They are also the living stones of tradition and the products that have certain melodies with a musical accompaniment or directly spoken and that are deeply influenced by the events in the society. They continue to exist as products that convey facts and events from one generations to another.

This study is focused on the folksongs of the Van Province in Turkey. Based on the collections of folksongs made, their form, content and rendering characteristics of the Turkish people recorded were mentioned and the results obtained were shared in this study. Structural and conceptual discourses that constitute Turkish Folksongs were discussed and the sources available and TRT repertoire of Folksongs that belong to Van province were benefited from.

The study consists of three main parts; In the first part, information was given about the Van Province. In the second part, the type of folksong was handled in general terms, the definitions of folksongs and their classification was included. In the third part entitled 'The Performance, Shape and Content in Folksongs of Van

Province', which is the main part of the study, focuses on where they are executed, their formal features, such as the phoneme, syllabic measures and the number of lines. Folksongs were finally interpreted in terms of content aspects.

Key Words: Folksongs, Van Province, Shape, Content, Performance.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
ÖNSÖZ	vii

I. BÖLÜM

BÖLGE ÖZELLİKLERİ

1.1. Tarihi Yapı	2
1.2. Coğrafi ve İklimsel Özellikler	3

II. BÖLÜM

TANIM-TARİHÇE

2.1. Türkü Tanımı ve Genel Hatlar	5
2.1.1. Türkü-Sözlü kültür	10
2.1.2. Türkü ve Ezgi	12
2.1.3. Türkü ve Anonimlik	13
2.1.4. Türkü ve Varyantlaşma	14
2.2. Türkünün Sınıflandırılması	17
2.3. Türkü Türünün Diğer Tür ve Şekillerle İlişkisi	24
2.4. Türkünün İşlevi	26
2.5. Türkü ve Âşıklık Geleneği	29
2.5.1. Van Âşıklık Geleneği	31

III. BÖLÜM

VAN TÜRKÜLERİNDE İCRA-ŞEKİL-MUHTEVA

3.1. Türkülerin İcrası	34
3.1.1. Türkülerin İcra Ortamları	34
3.2. Van Türkülerinde Şekil	43
3.2.1. Van Türküleri ve Mâni	43
3.2.2. Bent Sayısına Göre Van Türküleri	46
3.2.3. Hece Sayısına Göre Van Türküleri	53
3.2.4. Van Türkülerinde Kullanılan Uyak Çeşitleri	59
3.2.5. Van Türkülerinde Uyak Örgüsü	61
3.3. Van Türkülerinde Muhteva	64
3.3.1.1. Aşk Türküleri	72

3.3.1.1.1. Aşk Türkülerinde Sevgili ve Âşık.....	75
3.3.1.2. Ayrılık/Gurbet Türküleri.....	76
3.3.1.3. İstek-Arzu Türküleri	80
3.3.1.4. Doğal Çevre İle İlgili Türküler	82
3.3.1.5. Yergi/Alay/Eleştiri Türküleri.....	85
3.3.1.6. Olay Türküleri.....	86
3.3.1.7. Asker Türküleri.....	86
3.3.1.8. Beslenme ve Yiyecekleri Anlatan Türküler.....	87
3.3.1.9. Ölüm/Ağıt Konulu Türküler	88
3.3.1.10. Eğlence ve Bohem Hayatı Anlatan Türküleri.....	88
3.3.1.11. Dini Tasavvufi Konulu Türküler	89
3.3.1.12. Yöre Geleneğini Konu Edinen Türküler.....	89
3.3.1.13. Van Türkülerinde Birey ve Toplum.....	90
3.3.1.14. Van Türkülerinde Maddi Kültür Unsurları	91
3.3.2. Türkülerde Ortak Unsurlar	93
3.3.2.1. Sözkalıpları	93
3.3.2.2. Eğretileme Sanatı	96
3.3.2.3. Türk Halk Türküsünde Simgesellik	96
SONUÇ VE ÖNERİLER	101
KAYNAKÇA	103
EKLER.....	106
Ek1:Röportaj Soruları.....	106
Ek2:Kaynak Kişiler	106
EK3:Sözlük	109
Ek4: Fotoğraflar	111
Ek5:Örnek Türkü Metinleri.....	114

ÖN SÖZ

Türk halk edebiyatı mahsullerinden olan türküler, kültürel öğeleri yansıtan mahsullerdir. Bu ürünler, belli bir ezgiyle, bentler halinde, hece ölçücü ya da aruz vezniyle söylenir. Türk sözlü kültürünün yaygın türlerinden olan türküler icra edildikleri yörelerin kültürel özelliklerini yansıtırlar. Van ve çevresi sözlü kültürün canlı olduğu yerlerdendir. Buna karşın Van ve çevresi türkülerinin detaylı bir şekilde incelenmediği, konuyla ilgili çalışmaların daha çok derleme hüviyeti gösterdiği saptanmıştır. Derlenen türkülerin ise çoğunlukla bilinmediği ve icra edilmediği tespit edilmiştir. Bu çalışma ile TRT repertuarı ve diğer yazılı kayıtlardaki Van türkülerinin icrası, icraya eşlik eden çalgılar, icranın ne şekilde gerçekleştiği; incelemeye esas türkülerin şekilsel özellikleri, bu türkülerde ele alınan konular değerlendirilmektedir. Bu inceleme ile Van türküleri çok yönlü incelendiği gibi bu türkülerin yeni şartlar ve ortamlara uyarlanabilmesi ile ilgili çalışmalar için bir değerlendirme zemini oluşturacaktır.

Türküler, bir toplumu anlatan halk ürünleridir. Nitekim sözleri kadar ezgilerinde de farklı özellikler bulmak mümkündür. Bu ürünler yansıtıcı özellikler göstermektedir. Çünkü türkülerde toplumu etkileyen derin olayları bulmak ya da şahısların kendi öz yaşantılarına ait bilgileri bulmak son derece olağandır. Geleneğin kendisine has bir özelliğinin bulunmasıyla beraber yakın bölgelerde geleneksel unsurların benzerlikleri ya da aşırı farklılıkları dikkat çekmektedir. Bu farklılıkların muhtemel sebepleri olduğu gibi benzerliklerinde belli başlı sebeplerinin olduğunu söylemek mümkündür. Van gölü çevresinde kurulmuş, Van ili halk kültürü ürünleri olan türkülerini incelemek bu açıdan son derece önemlidir.

Çalışmanın bölgesel olarak geniş bir alana yayılması ve derlemeden kaynaklanacak olan zorlukların varlığından ötürü çalışma, türkülerin icra, şekil ve muhteva özellikleri ile sınırlandırılmıştır. Türkülerin icra ortamlarının görülmesi ve kaynak kişilerden bilgiler toplanması beraberinde bir takım zorlukları getirmiştir. Özellikle yöre türkülerini icra eden mahalli sanatçıların belli bir icra mekânlarının olmayışı, röportaja uygun olmayan dış mekânlarda kayıt yapmayı gerektirmiştir. Kayıtların yazıya geçirilme aşamasında dış ortam seslerinin kaynak kişinin sesini bastırması diğer bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır.

Çalışmamızın materyallerini türküler oluşturmaktadır. Bu türküler şekil ve muhteva özellikleri bakımından incelenmiştir. Türküleri teşkil eden yapısal ve kavramsal söylemler ele alınmıştır. Türkü metinleri için ayrıca bir derleme yapılmamıştır. Van türküleri ile ilgili yapılmış çalışmalarda elde edilen veriler inceleme için kullanılmıştır. Bu kaynaklar arasında TRT repertuarı da yer almaktadır. Van türkülerinin icrası meselesi Van halk müziğini geçmişten bugüne bilen insanlarla yapılacak görüşmeler ve türkü icra ortamlarında yapılacak gözlemler yoluyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada ilk olarak Van yöresi türküleri saptanmaya çalışılmıştır. Bulunan türküler TRT repertuarındaki türkülerle karşılaştırılarak varyantlaşma durumunun söz konusu olup olmadığı belirlenmiştir. Söz konusu durumun olduğu türküler varyantlaşma başlığı altında açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ana materyalini oluşturan türkülerin Van yöresinde ne denli icra edildiği ve hangi türkülerin icra edildiği saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla saha araştırma yöntemleri kullanılmış yörede bulunan mahalli sanatçılar ve Van müziğine gönül vermiş kaynak kişilerle görüşülmüştür. Yapılan görüşmeler daha çok video kamera ve ses kayıt aracıyla kayıt altına alınmıştır.

Bu çalışmada, söz konusu yöre türkülerinin icra, şekil ve muhteva açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde yöre hakkında, ikinci bölümünde ‘türkü’ye dayalı açıklamalar yapılmıştır. Araştırma konusunu içeren ana bölümde; Van yöresinde türkülerin icra edildiği yerler araştırılmış, türkülerin hangi çalgılarla, hangi ortamlarda icra edildiği saptanmaya çalışılmıştır. Türkülerin hangi şekilsel özellikleri sergilediklerini, hece ölçüleri, bent sayıları ve uyak düzenleriyle saptamaya öncelik verilmiştir. Şekilsel özellik kısmında uyak çeşitlerinin belirginleşmesi ve vurgunun netlik kazanması amacıyla ‘**kalin**’, ‘*italik*’ ve ‘altı çizgili’ yazı formlarından yararlanılmıştır. Son olarak türkülerin hangi konuları işledikleri, içerik bakımından ele alınmış ve konular analitik bir şekilde incelenmiştir. Söz konusu bölümde, konu yoğunluğuna göre başlıklar oluşturulmuştur ve türküler muhtevaya bakımından yorumlanmıştır.

Bu incelemede, alan çalışması yöntemleri olan görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Bunun yanında yazıya geçirilen sözlü metinlerin şekil ve içerik özellikleri analiz edilmiştir.

Araştırmanın önemli bir kısmını metin tahlilleri oluşturmaktadır. Ancak türkülerin kültürel öğeleri yansıtması, bu ürünlerin yöresel bir takım sunumuyla mevcuttur. Söz konusu durum çoğunlukla metinlere değil performansa dayalıdır. Bundan ötürü, çalışma kimi zaman saha araştırmasını da gerektirmiştir. Bu bakımdan, Van gerek anlamlandırma sırasında gerek icra çeşitliliğinin araştırılması sırasında hem mahalli sanatçılara hem de yerli halktan kaynak kişilere başvurulmuştur. Kaynak kişilerin seçilmesinde Van türkülerine hâkim ve Van halk müziğinin geçmişine vakıf olmalarına önem gösterilmiştir. Görüşülen kişilere ekler kısmında vereceğimiz sorular sorulmuş alınan cevaplar kaydedilmiştir. Görüşme sırasında, Van türkülerinde önemli bir husus olarak karşımıza çıkan mani şekilli türkülerin hüviyeti ayrıca sorulmuş ulaşılan sonuçlar ilgili kısımda paylaşılmıştır.

Çalışmanın başından itibaren son ana kadar yardımlarını esirgemeyen eleştirileriyle çalışmanın etkinliğini arttıran danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi. Metin EREN'e teşekkür ederim. Ayrıca, Van türküleri üzerine yaptığı çalışmaları içtenlikle paylaşan Öğretim Görevlisi M. Murat Oto'ya, müzik alanındaki derin bilgisini paylaşmaktan kaçınmayan Doç. Dr. Hüseyin Yükrük'e şükranlarımı sunarım.

Van türkülerinin araştırılması sırasında bilgi ve deneyimlerini cömertçe paylaşan Van halk müziği ve kültürünün aktarıcısı isimler olan Seyfettin Demirkan, Hüsamettin Ergöl, Murat Yaşar, Seyfettin Zırhlıoğlu, Ümit Kayaçelebi, Yusuf Sahik, Kazım Gülle, İkrâm Kali ve Mehmet Akçay'a teşekkür ederim.

Her zaman yanımda olan benden desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Cennetin ta kendisi aileme ayrıca teşekkür ederim.

Talha ÇİÇEK

Van 2018

I. BÖLÜM
BÖLGE ÖZELLİKLERİ

Van isminin nereden ve nasıl geldiği hakkında kesin bir söylem olmamakla beraber bazı rivayetler vardır. M.Ö. 1900 yıllarında Asur Melikesi Şâh Meryem ya da Semiramis tarafından kurulduğu ve onun adıyla Şâhmiramkent olarak anıldığı ancak daha sonra şehri genişleten kişinin şehre kendi adını verdiği düşünülür. Yine farklı kaynaklarda, Van kelimesinin Ermenicede güçlü ev, güçlü yer, manastır anlamlarına geldiğinden ötürü bu isim verildiği belirtilir. 16. yüzyılda Van'a gelen Evliya çelebi ise Büyük İskender'in şehir kalesinde gördüğü Vank adlı manastırdan esinlenerek Van adını koyduğunu söyler. Bazı kaynaklarda Van, Tuşpa olarak geçmektedir. Tuşpa kelimesinin Urartuların kurucusu olan Sardur'un bugün Van kalesi olan Tuşpa'yı inşa ettirdiği düşünülür.

1.1.Tarihi Yapı

Van ve çevresinin tarihi, yapılan kazılar ve yüzey araştırmaları sonucunda M.Ö. 15.000-8.000 tarihlerine kadar uzanmaktadır (Mangaltepe, 2005:7). Yörede yapılan yeni keşifler, bu bölgenin kadim bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir. Yapılan kazılar sonucu elde edilen bilgilere göre, Van'ı da içine alacak şekilde, kuzey Suriye'den doğuda Urmiye Gölü'ne kadar uzanan coğrafi alanda güçlü bir kültürün varlığı görülmüştür (Mangaltepe, 2005:7). Bu bölgede Hurriler, Urartular, Asurlar, İskitler, Medler'in hâkimiyet kurduğu bilinmektedir. Ayrıca Büyük İskender'in komutanlarından Selefkos'un bu bölgede Selefki Krallığını kurduğu bildirilir. Ayrıca, Bu bölgede Bizans ve Sasanilerin otorite kurmak için çatıştıkları bu sırada bölgede yaşayan Ermenilerin kısa süre de olsa bağımsız kaldığı söylenir. İslam ordularının Van'ı fethetmeleri 7. yüzyıl dolaylarında gerçekleşmiştir. Daha sonra bölgede Emevîler, Abbasiler, Bizans İmparatorluğu ve Selçuklular hâkimiyet sağlamıştır. 1071 Malazgirt zaferinden sonra, Van yöresinde hüküm süren devletler şunlardır: Ahlat-şâhlar, Eyyûbiler, Dilmaçoğulları, Harizmşâhlılar, Türkiye Selçukluları, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safevîler, Osmanlı İmparatorluğu. "Osmanlı döneminde XVI. Yüzyılda eyalet merkezi, 1878'de vilâyet olan Van, Cumhuriyet döneminde de 1924 yılında il yapılmıştır. 1933-1936 yılları arasında Hakkâri ilçe yapılarak Van'a bağlanmıştır." (Tan, Turhan. 2001:11). Doğu Anadolu bölgesinde varlığı devam eden kadim şehir, 2014 yerel seçimlerinden sonra büyükşehir olmuştur

1.2.Coğrafi ve İklimsel Özellikler

Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Van, birbirine oldukça yakın sıradağlardan oluşur ve bu dağların doğuya yöneldikçe artan bir yapıya sahiptir. “Doğu Anadolu bölgemizin sınır kenti **Van**, 19.069 km² yüzölçümüne sahip olup; doğudan İran, Güneyden Hakkâri ve Şırnak, güney batıdan Bitlis ve Siirt, batıdan Bitlis ve Van Gölü ile kuzeybatı ve kuzeyden Ağrı topraklarıyla çevrilidir.” (Tan, Turhan. 2001: 11). Van bölgesinin tabanı bir krater gölüyle kaplıdır ve bu göl şehrin ismiyle anılmasının yanı sıra Türkiye'nin kara içindeki en büyük su kütesidir (Mangaltepe, 2005: 6). 3574km² genişliğe ve 603 km³ hacme sahip olan van Gölü'nün karadan yüksekliği ise 1648 metredir. Göl üzerinde; Toklu(kuş), Adir, Akdamar ve Çarpanak adaları yer alır. Yörede bulunan dağlar; Koçkiran, Çat, Ereğ, Çomaklıbaba, İsabey, Pirreşit, Köse, Alacadağ, Tendürek, Kazan ve Irgat dağlarıdır. Yörede tarıma müsait olan yerler; Erçek, Hoşap, Van, Başkale, Özalp, Muradiye, Havasor ve Erciş ovalarıdır. Bu havzada bulunan en önemli akarsuları; Bendimahi, Hoşap, Karasu, Zilan, Deliçay, Mermit ve Kotur çaylarıdır. Yörede bulunan göller ise; Erçek, Keşiş, Sultan, Engiz, Sor, Akgöl'dür. Ayrıca Hasan Timuran Gölü, İmaris, Çenge, Hıdırmenteş, Kaz ve Sarı göldür.

Bölgede karasal iklim hâkimdir (Mangaltepe, 2005: 6). Kışlarının oldukça uzun ve yağışlı geçtiği bölgede, yaz ayları kısa ve sıcak bir özelliğe sahiptir. En soğuk ve en sıcak gün ortalamasının arasında ki fark 28° üzerinde görülmektedir.

Eski tarihi dokümanlarda, bu bölgelerin oldukça yeşil bir örtüye sahip olduğu görülmektedir. Ancak eski dönemlerden beri yerleşilmiş bir saha olmasından ötürü tahrip edilmiş ve mevcut bitki örtüsü bozulmuştur. M.Ö.8. yüzyılda, bugün çıplak olan Van-Hakkâri yöresine bir sefer düzenleyen Asur hükümdarı, bu yöredeki sazlık kadar sık ormanları kestirdiğinden bahsetmektedir (Eren, 2010: 40).

II. BÖLÜM
TANIM-TARİHÇE

2.1.Türkü Tanımı ve Genel Hatlar

Müzik; sese dayalı bir sanattır. Ömer Naci Soykan, müziği algılanış itibariyle diğer sanatlar içinde en maddi en reel sanat olduğu düşüncesindedir. Soykan, Müziğin maddi yönüyle birinci sraya konulmasını, müziğin diğer tüm sanat tarzlarını kendinde taşımasına bağlar (Soykan. 2012.32). Kuşların cıvıltısı, dalgaların sesi, rüzgârın uğultusu müziğin ilk formlarıdır. Bu şekiller, aslında birer ton olarak karşımıza çıkar. Nitekim Naci Soykan'ın müziği tonların sanatı kabul etmesi bunu destekler niteliktedir (Soykan,2012: 29). Bununla beraber, müziğin ortaya çıkışını bilmek bu sanatsal aktivitenin nasıl geliştiğini de gözler önüne serecektir. Berna Tuncer; XIX. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar gelişen teorilere göre müziğin; “dil”den, hayvan seslerinden, insanların birbiriyle olan ilişkilerinden esinlenerek doğmuş olduğunu (Tuncer, 2005:9) belirtir. Bu söylem ışığında; müziğin, doğa-insan-toplum etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıktığı, geliştiği sonucuna varılabilir. Kültürel bir ürün olarak müzik, tarih boyunca bu etkileşimler doğrultusunda coğrafya, tarih, toplum gibi değişkenlere göre farklı şekiller almış ve günümüze ulaşmıştır.

İnsanlığın var olduğu günden bu yana insanlar arası iletişim farklı yollarla sağlanmıştır. İletişim yolları aracılığıyla kültür unsurları da paylaşılmaktadır. Kültür, toplumlar arasında ki farklılıkları gösteren bir yapıya sahiptir. Giyim kuşam, evlerin yapısı, yemek çeşitleri ve yemeklerde kullanılan araç gereçler, anlatılar, türküler bunlardan bazılarıdır.

Bir müzik türü ve ayrıca bir halk edebiyatı ürünü olan türkünün en önemli vasfı bir ezgiye sahip olmasıdır. ‘Türk’e mahsus olan’ anlamına gelen türkü, ilk zamanlarda bağlama benzeri bir çalgı olan kopuzla icra edilirken, günümüzde ise genellikle bağlama eşliğinde seslendirilen, ezgisi olan, bir nazım birimine sahip çoğunlukla hece ölçüsü ile okunan ancak aruz vezinli örneklerine de rastlanılan bir türdür. Doğan Kaya, türkünün ilk olarak 15. yüzyılda aruzla Doğu Türkmenistan’da yazıldığını hece ölçüsüyle yazılmış örneklerinin ise Anadolu’da 16. yüzyılda görüldüğünü aktarır (Kaya, 2004: 147). Ancak burada değinilmesi gereken bir başka unsur türküyü ezgisel anlamda yardımcı olan bağlamanın daha eski tarihlerde de görülmesidir. Bu açıdan bakıldığı zaman çalgıların da tarihsel arka planının müzikal

anlamda önemli olduğu söylenebilir. Nitekim Tuncer, müzikal anlamda bir tarih belirtmese de uzun saplı sazın Suriye dolaylarında M.Ö. 8. yüzyılda görüldüğünü aktarır (Tuncer, 2005: 20-21). Bu söylem, bağlama eşliğinde söylenen müzikal ürünlerin komşu coğrafyalarda eski çağlarda da söylendiğini gösterir.

Müzik eserleriyle bir toplumun kültürü arasında sıkı bir geçişkenlik vardır. Bu durum türküler için de geçerlidir. Yaklaşık olarak 600 yıllık bir geçmişe sahip türküler, içinde var olduğu kültürü yansıtır. Türküler, toplumun ortak bilincini ve bilinçaltını, kültürel verilerini işlediği geleneksel ezgileri yansıtan önemli eserlerdir (Kurt, 2016: 47). Türküler, içeriğe dayanan tür özellikleri göstermediği için her konuda türkü yakılmıştır. İnsanlığın evrensel istek ve sorunları türkülere yansımıştır. Aşk, tabiat zaman, ayrılık, sosyal sorunlar ve sevinçler türkü konuları arasında yer almaktadır. Türkülerin konu çeşitliliği aynı zamanda türkülerini var kılan ezgi ve bu ezgilere eşlik eden çalgılar için de geçerlidir. Bu olguya Karadeniz bölgesi türkülerinin tulum ve kemençe eşliğinde okunması ya da Trakya bölgesi türkülerine zil veya curanın eşlik etmesi örnek olarak verilebilir. Türkülerde geçen konular; bir ilin karlı aşılmaz dağları da olabilir, bir yörenin soğuk suyu da olabilir. Ancak söylemde bulunulan alan ifadesi muhakkak türkü sahibinin kendisiyle özdeşleştirilmiştir. Burada anlatılmak istenen mevzu; Kişi kendi ahvalini dile getirirken bunu yakın çevresiyle ilişkilendirerek verir. Nitekim bu durum üzerinde, kültürün mekâna göre şekillenmesinin payı büyüktür. Mevsimsel şartlara ve yöresel unsurlar neticesinde farklılaşan kültürel değerler türkülere de aynı şekilde yansımıştır.

Türkü, halk şiiri bakımından önemli bir yere sahiptir. Pek çok araştırmacı tarafından farklı tanımlama ve tasnifleme yapılmıştır. Tanımlardan bazıları şu şekildedir:

“Türkü, Türkülere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkılarıdır.” (Köprülü, 2012: 236).

“Halk türküsü ezgi ile söylenen halk şiiridir.” (Başgöz, 2008, 15).

“Türkiye’nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için (âşık şiirleri için dahi) en çok kullanılan ad ‘türkü’dür.” (Boratav, 2016: 171).

“Türlere özgü ezgiler olup, halkın asıl iç âlemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en önemli edebi ürünlerdir.” (Yardımcı, 2013: 81).

“Bize göre ‘türkü’ ‘Türlere mahsus ezgiler olup’, bir nazım şeklinin veya türünün adı değildir.” (Oğuz, 2001: 16)

“ Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icrası, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir.” (Yakıcı,2007: 44).

“ Halkın ruh halini, derdini, neş’esini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört mısralı bentlerle çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle, söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.” (Kaya, 2004: 148).

“ Türküler, söz ve ezgiden meydana gelen halk edebiyatı ürünleri; halkın bağrından kopan ve bağrında yaşaya gelip, yaşaya giden ürünlerdir.” (Öztürk, 2017: 21).

“Türkü, kendine özgü bir ezgiyle söylenen, kavuştaklı bir nazım biçimi ve türüdür.” (Kudret, 1980: 292)

Yukarıda ki tanımlara bakıldığı zaman, vurgunun ezgi üzerinde toplandığı görülmektedir. Burada ki asıl husus, türkünün ezgiyle beraber ele alınması ve ezgisiz bir şekilde düşünülmemesidir. Türkünün belli bir şekilsel özellik sergilememesi, onu bir nazım şeklinden çok nazım türüne yaklaştırır. Bu hususun ortaya çıkmasında, türün ezgiye dayalı oluşu etkili olmuştur.

Mehmet Aça ise türkülerin belli bir şekilsel özelliğe sahip olmadığını şu şekilde dile getirir: “Türküler, belli bir nazım biçimine sahip olmayan hece ölçüsüyle meydana getirilmiş anonim ürünlerdir.” (Aça, 2011: 553)

Diğer tanımlarda ise, araştırmacıların türkülerde geçen konu ve temalar üzerinden bir tanım yaptığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Nevzat Gözaydın ve Doğan Kaya'nın tanımları ‘Türkü’ kelimesinin kökenine dayalı olan açıklamalar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

“ Türk kelimesinden ‘Türk’e ait, Türk’e mensup, Türk’e mahsus’ anlamını verecek bir biçimde türetilen bu kelime, sadece bir şiir şeklini değil, özel ezgilerle okunan değişik metinleri de anlatmaktadır.” (Gözaydın, 1989: 25).

“Halkımızın yaşama mücadelesinin dile ve tele yansımaları sağlayan bir aynadır türkülerimiz.” (Atılgan, 2003: 19)

“Türküler, umumiyetle herkesin anlayabileceği ortak, sâde ve tabî bir dille, hece vezni ile söylenmekte veya yazılmaktadır; aruzla meydana getirilmiş örnekleri vardır. Bâzı ilim adamlarının hece vezni olarak da düşündükleri aruz vezni ve Divan edebiyatı nazım şekilleri ile ortaya konulan bu türkülere: ‘Divan, Selîs, Semâî, Kalendeî, Şatranç ve Vezniâhır’ adları verilmektedir.” (Elçin, 2004: 195).

“ Türkçe söylenmiş şiir anlamına gelen ‘Türkü’ nün ‘Türki’ sözünden geldiği görüşü ittifakla kabul edilmiş bir görüştür yani, ‘Türkü’ kelimesine Arapça ‘î’ ilgi ekinin getirilmesiyle vücut bulmuştur. ‘Türk’e has’ anlamına gelen bu söz halk ağzında ‘Türkü’ şekline dönüşmüştür.” (Kaya, 2004: 147)

Verilen tanımlardan yola çıkarak; Türkü, Türk’e mahsus olan, belli bir ezgiyle hemen her konuda, çoğunlukla hece ölçüsüyle, ancak aruz vezniyle söylenmiş örnekleri de olan, anonim türdür.

Türküler, ana hatları göz önünde bulundurulduğunda iki bölümden oluştuğu söylenebilir: Asıl anlatının olduğu bölüm ve nakarat bölümü. Bu konuyu Erman Artun şu şekilde ifade etmektedir:

“Türküler şekil yönünden kıtalar biçiminde, duraklı veya duraksız, 7-15 heceli kalıplarla yazılmıştır. Türkülerde kıtalar yapı bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm türkülerin asıl sözlerinin bulunduğu “bent” adı verilen bölümdür. İkinci bölüm ise bendin sonunda tekrarlanan “nakarat”tır. Bu bölüme bağlama ya da kavuştak da denir. Bentler ve kavuştaklar kendi aralarında kafiyelenir. Türküler, hece ölçüsünün bütün kalıplarıyla söylenebilir, ancak genellikle yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsü kullanılmıştır.” (Artun, 2013: 4)

Türküler, Türk halk şiirinin şekil özelliklerini yansıtabilirler. Bu özellikler arasında uyak da önemli bir yere sahiptir. Bu noktada, uyak üzerinde durulması gerekmektedir. Şaman dönemlerinde duaların saygıdan ötürü uyaklandığını söyleyen Ali Osman Öztürk, konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

“ Uyakta arketipik ipuçları vardır; Şaman toplumlarından beri uyak insanlığın tapınma gereksinmesinde çok önemli rol üstlenmiştir. İnsanlığın örn. Korunma, sağalt(ıl)ma ihtiyaçlarında duaları çoğunluk uyaklı kurulmuştur. Uyaktan beklentimiz biraz gizemli ve ilahidir.” (Öztürk, 2017: 22).

Öztürk, söz konusu söyleminde uyağa bir kutsiyet yüklemektedir. Ancak uyak, bir kutsiyetten ziyade kolaylaştırıcı, pratik bir hususiyet göstermektedir. Özellikle sözlü ürünlerde, uyak; ezberi kolaylaştırdığı gibi bilhassa ezgili ürünlerde söylem vasfını geliştirmekle beraber akıcılık sağlamaktadır.

Türkülerin de bir oluşum sürecinden geçtiğini belirtmek gerekir. Bu ürünler bir olayı, heyecanı, özlemi ya da hüznü belirtmek üzere söylenmiştir. Nitekim Yakıcı'nın; “Türküler genellikle bir olay, bir arzu ve bir heyecanı belirtmek üzerine doğarlar.” (Yakıcı, 2007: 53) ifadeleri de bunu desteklemektedir. Ancak zamanla, türkünün asıl sahipleri unutulur ve sonraki nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa farklı coğrafyalara yayılır. (Kaya, 2004: 148) böylelikle anonim olarak nitelendirdiğimiz sahipsiz ürünler olarak kalırlar. Türkülerin anonimleşmesinde; göçler, kervanlar, halk şairlerinin yöreleri gezmesi vb. durumlar söz konusudur. Her ne kadar türküler anonimleşse de âşıklar tarafından söylenen bazı türküler usta malı veyahut âşığın kendisine aittir. Bu türkülerde mahlasa çoğunlukla yer verilir ve bu yolla türkünün kime ait olduğu bilinir

2.1.1. Türkü-Sözlü Kültür

Kültür, insanın yaptığı ve yarattığı şeylerdir (Arslanoğlu, 2000). Kültürü ‘hars’ olarak tanımlayan Ziya Gökalp; “Millet, kendisine mahsus bir harsa malik olan bir zümre demektir. O halde, Türkün yalnız bir lisanı, bir tek harsı olabilir.” (Gökalp, 1968: 22) cümleleriyle, kültürün bir millete has özellikleri olduğunu belirtir. İnsan topluluklarının kendilerine has yaşayış tarzlarını gösteren kültür, daimi bir yapıya sahiptir, süreklilik gösterir, canlıdır. Kültürel ürünler, zaman içerisinde değişiklikler gösterse de korunan şekil ve içerikleri gelenek kavramıyla karşılanır. Halk edebiyatının sözlü ve estetik ifadeleri olan çeşitli türler bu gelenek kavramsallaştırılması kapsamında değerlendirilir. Bu geleneksel ürünler, kültürü yansıttıkları için kültürü belirleyen zaman, mekân, doğa, din, toplumsal yapı gibi unsurları yansıtır. Bu durum, beraberinde yerel ve ulusal farklılıklar meydana getirir. Nitekim Dursun Yıldırım’ın; “Milletleri birbirinden ayıran ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen kültür, bu niteliğiyle millilik vasfı taşır.” (Yıldırım, 1998: 37) söylemi bu görüşü desteklemektedir.

Türkü, bir sözlü gelenek ürünüdür. Türkünün sözlü oluş özeliğini açıklamadan önce sözlü ve sözel kavramlarına değinmek gerekir. “Sözlü(oral)” “sözel(verbal)” kavramları arasında bir ayrım vardır. “Sözlü” terimi sadece konuşarak ağızla dile getirilen söylemi “Sözel” terimiyle ifade edilen her çeşit bilgi ve açıklamayı içerir.¹ Bilindiği gibi, sözlü kültürden maksat sadece söze üretilen edebiyat değildir; sözlü kültür, insan yaşamının bütününe kapsayan, toplumun ve o toplum içinde fertlerin kendilerini geliştirme sürecinin tamamını kapsar (Ersoy, 2004: 2) Sözlü kültür, yazılı kültürün ortaya çıkmasından önce, toplumun kültür ve geleneğinin tek taşıma ve aktarım aracıydı. Yukarıda belirtildiği gibi yazılı kültürün temeli de sözdür. Ong; yazılı kültür metninin anlatımı için şunları söyler: “Bir yazılı metnin meramını anlatabilmesi için, dolaylı veya dolaysız olarak, dilin doğal ortamı olan ses dünyasıyla bağlantı kurması gerekir.” (Ong, 2007: 20). Ong’un yazı-söz ilişkisine dair “Kelimelerin temeli sözlü iletişimde bulunur, buna karşılık yazı, tüm şiddetiyle kelimeleri görsel boyuta hapseder.” (Ong, 2007:

---

¹ Bu söylem Wolter J. Ong’un Sözlü ve Yazılı kültür eserinin çevirisini yapan Sema Postacıoğlu Banon’un “Çevirmenin Önsüzü” kısmında terimlere ilişkin yorumudur.

25) ifadesi yazılı kültür ve sözlü kültürün doğasına ilişkin temel bir ayrımı ifade eder.

Sözlü gelenek ürünlerinin sözlü oluşu üç boyuta sahiptir: Bunlardan birincisi eserin sözlü olarak oluşturulmasını içerir. Sözlü gelenek ürünü dile dayalı olarak zihinde var olur ve ikinci olarak sözlü kültür ürünü, bir sistem olan dil aracılığıyla somutlaşır. Sözlü kültürün üçüncü boyutunu eserin icrası oluşturur. Bir ürün sözlü bir şekilde aktarıldığında mimik, jest, ses özellikleri ve bedensel hareketler bu aktarım mesajının belirginleşmesine katkı sağlar.

Caner Işık ‘Sözlü Gelenek Eserlerinin Özellikleri’ başlıklı makalesinde konuya dair açıklamalar yapmış sözlü gelenek ürünlerinin özelliklerini beş başlık altında açıklamıştır (Işık, 2005: 89).

Bedensel hareketleri ‘sözlü ürünlerin senkretizm özelliği’ kısmında şu şekilde değerlendirmiştir:

“Kelime metnin parçalarından sadece biridir. Bununla metnin sadece üçte biri gösterilebilir. Kelimelerin kaydedilmesiyle sadece eseri yazılı hale getirmişizdir. Metnin tamamı kelime, ses ve müzikten hatta anlatıcının mimiklerinden oluşmaktadır.” (Işık, 2005: 102)

Işık, sözlü kültür ürünlerini beş başlık altında incelemektedir. Biz son özellik olan senkretizmi paylaştık ancak geride kalan özelliklerin de paylaşılmasının gerektiği düşüncesindeyiz. Birinci özellik bu ürünlerin ‘sözlü’ olmalarıdır. Bu özellik ürünlerin oluşumunun, aktarımının ve icrasının sözlü olarak yapıldığını ifade eder. İkinci özellik ürünlerin ‘anonim’ olmalarıdır. Bu özellik ayrı bir başlık altında incelenecektir üçüncü özellik ‘geleneksel olmak’tır. Sözlü ürünler, bir geleneğin izlerini taşırlar ve geleneksel yapı bozulursa onu yansıtan ürün de bozulacaktır. Dördüncü özellik ‘varyantlı- versiyonlu olmak’tır (Işık, 2005: 100). Bu kısım da ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir

Sözlü gelenek ürünü olarak türkü; yukarıda ifade edilen sözlülük özelliklerini bütünüyle taşır. Türkü, sözlü olarak teşekkül eden bir türdür. Sözlü gelenekte var olur. Dil aracılığıyla ifade edilir. Sözlü olarak, yatay ve dikey boyutta aktarılır. Diğer sözlü kültür ürünleri gibi türkü de varlığını icrayla devam ettirir. İcra edilmeyen türkü, yazılı geleneğin aksine yok olur. Türkünün anlamını belirginleştiren bir diğer

özelliği ses, ezgi ve icra unsurlarının birlikteliğidir. Sadece sözlü metni olan bir türkü anlam etkisinden yoksundur.

2.1.2. Türkü ve Ezgi

Tanımlamalarda türkünün ezgiye dayalı ürünler olduğu açıklanmıştı. Ezgi, müzikal ürünlerde notaların oluşturduğu ses bütünüdür. Ezgiler, bazen yalın bir şekilde mırıldanarak çıkartılırken bazen belli araç gereçlerle yani çalgılarla çıkartılır. Enstrüman olarak isimlendirilen bu çalgılar, ritimsel açıdan söze eşlik eder. Söze eşlik eden çalgılar beraberinde bir ezgi oluşturmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, bahsi geçen sözlü ürünlerin bir ezgiye sahip olduğunun bilinmesidir. Çalgılar ezgiye farklı ritimler katmak için kullanılır. Ezgiye yardımcı olan bu araçlar, kültürel daire içinde, dansla beraber yöresel ifade özgürlüğünü getirmiştir. Tuncer, çalgıların gelişimini şu şekilde izah eder: “ Ezgi, önceleri insan sesiyle hayat bulduğu için, ritim çalgıları şarkı ve dansa paralel gelişmiş, melodi çalgıları ise daha sonra ortaya çıkmıştır.” (Tuncer, 2005: 9).

Üretilen çalgılar, yaşanan ortamın müziğe yansımasıyla değişerek devam eder. Çünkü toplumdaki herhangi bir değişiklik, müzik alanında da değişimlere sebep olmuştur. Göçler, savaşlar, toplumsal ilerlemeler ya da gerilemeler bunun en iyi örnekleridir. Ülkeler arasında müzik farklılıkları olduğu gibi ülke içindeki bölgelerde hatta yöreler arasında da farklılıklar bariz şekilde kendisini göstermektedir. Müziğin farklı olması gibi ezginin yardımcı olan enstrüman da değişmektedir. Bu hususun ortaya çıkmasında ki asıl neden kültürel yapının aynı olmamasıdır. Milattan önceki dönemlerde farklı coğrafyalarda farklı çalgıların olması bunun en iyi göstergesidir.

Van türkülerinin ezgisel özellikleri dikkate alındığında yörede ezgiye yardımcı olan çalgıların başında keman, cümbüş, bağlama ve ud gelmektedir. Aynı zamanda; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Hüseyin Yükrük; Van'ın kendisine has ezgilerinin olduğu ancak bu ezgilerde ki ses frekansını belirten ‘oktav’ değerlerinin düşük olduğunu belirtmiştir (Yükrük, 2018).

2.1.3. Türkü ve Anonimlik

Türkü, Türk halk kültürünün ezgiye dayalı anonim bir türüdür. Türk halk edebiyatı ürünleri arasında yer alan türkü de kültür etrafında şekillenen ve genellikle bağlama eşliğinde okunan, anonim, müzikal üründür. Anonim (anonyme) kelimesi Fransızca olup “Adı bilinmeyen, adsız” anlamına gelir(Kaya, 2004: 19). Fakat iki temel anlamı vardır: birincisinde bireyselliğin olmadığı dönemlerde yaratılmış, bir topluluğun ürünü olarak ortaya çıkarılmış anlamındayken ikinci olarak; yaratıcısının bilinmemesi anlamında kullanılmaktadır (Işık, 2005: 93). Işık’ın birinci tanımında anlatmaya çalıştığı; türkülerin, ilkel dönemlerde bireysellikten ziyade kolektif düşünceden ortaya çıkan ürünler olduğudur. Ancak türkü tanımı içinde geçen anonim kavramı sahibi ya da söyleyeni belli olmayan anlamında kullanılmıştır. Bu ürünler halka mâl olmuş ürünlerdir. Sözlü kültürün yaygın olduğu dönemde, sanatçının söylediği herhangi bir ürün farklı coğrafyalara taşınmıştır ancak bu işlem yapılırken sanatçının adı ve sanı unutulmuş, sadece eseri kalmıştır. Muhakkak ki bu ürünler bir kişi tarafından oluşturulmuş ürünlerdir ancak zamanla söyleyeni unutulmuştur. Bu durumu Kaya şu şekilde aktarır:

“Elbette, bugüne kadar varlığını sürdürmüş olan ve anonim eserler olarak nitelediğimiz metinlerin, bir tarihte sahibi belli idi. Edebi metin; güzelliği, sağlamlığı, ortak zevki ihtiva etmesi özelliklerine sahipse, kısa zamanda ortaya çıktığı çevrede derhal kabul görmüş ve hızla, farklı coğrafyalara yayılmış, zamanla ilk sahibinin ismi unutulmuştur.” (Kaya, 2004: 19).

Türküler, konuları itibariyle içinde pek çok unsur, bilgiyi paylaşmaktadır. Ancak türkülerin sahibinin olmamasından ötürü bu bilgilerin nasıl anlatılmak istendiği sadece türkünün yorumlayıcısına kalmıştır.

Bir durumdan ya da olaydan ötürü meydana getirilen türkünün ilk sahibi unutulmuştur. Bundan ötürü, türküler halkın mahsulü ürünler olup anonimdir. Bu durum türkülere birden fazla yörenin sahip çıkmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle benzer ifadelerin geçtiği türküler de bu durumla daha fazla karşılaşmaktadır. Ancak anonim türkülerin yanı sıra sahibi belli olan türküler de vardır. Âşıkların söylediği türküler, buna örnek verilebilir. Bu durumda, anonim türkülerin sahibi herhangi bir

yöre değil o türküyü kabullenmiş herkeştir. Ancak burada anonim türkülere dair bir soruna değinmek gerekir ki o da; bazı derleyicilerin kayda aldıkları anonim ürünleri söyleyen kişi adına kaydetmesi ya da âşıkların söylediği bazı usta malı veyahut anonim türkülerin onlara aitmiş gibi göstermesidir. Bu durum, bilhassa yöresel anlamda anonimliği belli olan türkülerin, farklı yörelerde şahsa aitmiş gibi derlenmesi ve yazıya geçirilmesine sebep olmakta aynı zamanda varyantlaşma sorununu beraberinde getirmektedir.

2.1.4. Türkü ve Varyantlaşma

Köken itibarıyla Latince kaynaklı bir kelime olup Türkçeye Fransızcadan geçen “varyant” terimi, sözlük anlamı olarak, “Bir yol şebekesi üzerinde, belli bir noktadan ayrılarak başka bir noktada aynı yolla birleşen ikinci derecedeki bir yol, yan yol.” (Güven, 2013: 151) demektir. Örneklemini müzik ürünleri üzerinden vermek gerekirse; belli bir yöreden çıkan ürünün farklı yörelerde de belli değişikliklerle varlığını devam ettirmesidir.

Edebiyat söz konusu olunca “varyant” sözcüğü ile yine küçük farklılıklarla yeniden oluşturulan (yazılan, yorumlanan) bir metnin veya anlatının ifade edildiği görülmektedir (Güven, 2013: 151). Bu açıdan bakıldığında, sözlü gelenek ürünleri olan türküler, farklı nedenlerle benzerlik ve farklılık gösterirler. Aynı kültür çevresinde yer alan yöre türkülerinin konu ve içerik unsurları bakımından benzerliği söz konusu olabilmektedir. Çekirdekte var olan kültürün yansımasıyla aynı yörede, benzer konulara benzer ifadelerle değinildiği görüldüğü gibi; anonim ürünler kategorisinde ele alınan türkülerin yöreleri farklı olmasına rağmen benzer söz kalıplarına benzer temalara sahip olduğu da görülebilir. Sadece aynı metni ya da aynı anlatıyı nakleden değişik kişilerin değil, aynı kişinin bile farklı zaman dilimlerinde farklı bağlamlarda aynı anlatıyı farklı sözcüklerle ve farklı biçimlerle anlattıkları yerli ve yabancı pek çok halkbilimci tarafından yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Coşkun Elçi. 2011: 131). Türkülerin yazıya geçirildiği döneme dek sözlü ürünler olduğu ve sözlü kültür çerçevesinde icra edilmesi, ister istemez ortamın ve dinleyici gurubun yapısı, anlatıcının; bazen bilinçli bazense bilinçsiz bir şekilde anlatıda değişiklik yapmasına sebep olmuştur. Bu durum sözlü ürünler olan

türkülerin, yazıya geçirilmesine dek bu şekilde devam etmiştir. Sözlü ürünler olan türkülerde, varyantlaşma farklı şekillerde görülmektedir. Türkülerin ezgiye dayalı bir tür olması, bazı zamanlarda ezginin de varyantlaşması şeklinde görülebilmektedir. Yani; aynı ezgiye sahip ancak söz dizisi farklı türküler olduğu gibi, aynı söz dizisine sahip ezgileri farklı türkülerden de söz edilebilir. Bu durum, aynı yörenin türkülerinde olabildiği gibi farklı yöre türkülerinde görülebilmektedir. Söz konusu durumun etkili olmasında türkülerin sözlü bir şekilde yörelere aktarılması ve zamanla farklılaştıktan sonra müstakil bir ürün olma düşüncesiyle yazıya geçirilmesidir. Bu konuyu Doğan Kaya şu şekilde özetlemektedir:

“Yayıma sırasında türkülerin sözlerinde ve ezgilerinde bazı değişiklikler olur. Türkülerin bu derece çeşitlenmesinin asıl nedeni kişilerin yetenekleridir. Kaynak kişiler, ezgilerde önemli ölçüde değişiklik yapabildiği gibi, bu değişikliği türkülerin sözlerinde de yapabilirler ” (Kaya, 2004: 148).

Varyantlaşmanın sebeplerinden birisi; yörelerin aynı tarihi atmosferi paylaşmalarıken, bir diğeri; bu ürünlerin sözlü ürünler olup, dilden dile aktarılacak şekilde olmalarıdır. Anadolu coğrafyası düşünüldüğünde, burada meydana gelen tarihi istilalar, savaşlar, göçler vb. durumlar türkülerde yer edinmiştir. Savaşlardan ötürü oluşan kısmi zamanlı göçlerle beraber, kültürel birikimler paylaşılmıştır. Kültürleşme unsurunun gerçekleştiği bu durumlar neticesinde ürünler farklı yörelere taşınmıştır. Bu ürünler, yöreye geldiği zamandan, yazıya geçirilinceye kadar ki dönemde, bilhassa söz kısmında belli değişikliklere uğrar. Özellikle coğrafi yapıların ve kişi isimlerinin bulunduğu türkülerde dağ, nehir, ova vb. yerlerin ya da şahıs isimlerinde değişiklik görünmektedir. Bu sebeple; türkülerde geçen coğrafi yer isimleri ya da şahıs isimleri türkünün menşeyini belirtici bir rol oynamamaktadır. Çünkü halk edebiyatı ürünleri sözlü gelenek öğeleri olduklarından ötürü yazıya geçirilmiş olsalar dahi kimi zaman anlatım anında değişikliklere maruz kalmaktadır. Bu sebeple canlı bir yapıya sahip oldukları söylenebilir. Erman Artun ise bu durumu şu şekilde açıklar:

“Türkülerdeki yer ve kişi adları, türkünün doğuş yerini belirlemek için yeterli değildir. Çünkü türkü taşınırken her gittiği yerde değişikliğe uğrayarak, ilk biçimini değiştirir. Bu nedenle türkülere değişik yörelerin insanları sahip çıkar.” (Artun, 2013: 1-2)

Bu duruma “Kar yağar bardan bardan” türküsü örnek verilebilir. TRT repertuarında yöresi Sivas olarak görülen türkü Van türkü kaynaklarında da vardır. Araştırmalar sonucunda türküde geçen ‘bardan’ kelimesinin Van yöresinde “büyük çuval” (Sarıca,2014: 46) Güncel Türkçe Sözlükte ise “çok beyaz, yük taşımak için kullanılan çanta veya çuval”² anlamına geldiği saptanmıştır. Türkünün Van yöresinde anlamlı bir şekilde açıklanması bu türküyü yöreye ait kılmayacağı gibi Sivas yöresine ait olduğunu kanıtlar bir delil de yoktur. Ancak türkünün Sivas kaydı 3 dörtlükten oluşurken; Van kaydı 2 dörtlükten oluşmaktadır. Ayrıca, kayıtlar arasında kelime ve dize farklılıkları da bulunmaktadır.

Bu süreç içinde bu ürünlerin bazılarının unutulduğu ya da yazıya geçirilinceye kadarki dönemde değiştikleri söylenebilir. Milli özellik gösteren söz konusu ürünler, çağın getirdiği olanaklar ve değişimler neticesinde farklılaşmaktadır. Müzikal varyantın oluşumu hem bu yöresel farklılıklara hem de aynı yöredeki müzik kalıplarının farklı şekillerde kullanılmasıyla bağlantılı olarak algılanabilir (Elçi, 2011: 132). Yıldırım bu durumu şu şekilde açıklar:

“Kültürün kayıtlara geçen veya yazılı geleneğe yer alan unsurları, tespit edildikleri andaki hususiyetlerini korurken, sözlü geleneğe yaşayan veya şekil bulan kültür unsurları, geleneğin kendi dinamiklerinden kaynaklanan sürekli değişim ve gelişim sebebiyle, yapı, biçim, muhteva ve fonksiyon bakımından çeşitli derecelerde değişikliklere uğrarlar.” (Yıldırım, 1998: 37-38)

Bu durum, türküler için de geçerlidir. Yazıya geçirildiği döneme kadar sözlü aktarım yoluyla kuşaklara aktarılan bu ürünler, yazılı geleneğin oluşmasıyla beraber kalıcılık kazanmıştır. Ancak bu durum dahi ürünlerin unutulmasına veyahut varyantlaşmasına engel olamamıştır. Müzikal türlerin artmasının ve çeşitlenmesinin bu sonucun doğmasında etkisi büyüktür. Ancak unutulmamalıdır ki kültürel bellek ne kadar değişse de ürünler, geçmiş dönemlerin izlerini çekirdekte taşımaktadır.

Van türküleri incelendiğinde de, farklı dönemlerde ve farklı kişilerin yaptığı derlemelerde kayıt altına alınan türkülerin bazı bölümlerinin değiştiği görülmüştür. Bu durumu en iyi anlatan olgu, sözün ya da ezginin varyantlaşmasıdır. Her iki durum

---

²http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b44bc8705c482.74166582

da hem sözlü ürünlerin tamamında hem de ele aldığımız türkü konusunda varyantlaşma mevzuunun incelenmesi gerektiğini gözer önüne sermektedir.

2.2. Türkülerinin Sınıflandırılması

Türküler, belli başlı özelliklere göre sınıflandırılır. Bu sınıflandırmalar; ezgilerine göre, icra ortamlarına göre, konularına göre değişiklik göstermektedir. Van türküleri ile ilgili sınıflandırmaya geçmeden önce türküler üzerine yapılmış bazı tasniflere değinmek yerinde olacaktır. Bu konuda kapsamlı bir incelemesi olan Ali Yakıcı, türkülerini; vezinlerine, yapılarına, ezgilerine ve konularına göre sınıflandırmıştır. Bu tasnife göre türküler aşağıda yer alan bölümlere ayrılmıştır.³

1. Vezinleri bakımından türküler

1.1. Hece vezinli türküler

...

1.1.1. Beş heceli

“Ben bağa vardım
Elmadan aldım
Yârin haberini
Molladan aldım”(TRT2006a: 125)

1.1.2. Altı heceli

“Derim anam derim
Evde bal var yerim
Alır alır yerim
Susuz yandım derim”(TRT2006a:310)

1.1.3. Yedi heceli

“Boyakçının gelini
Boyar boyar elini
Zalım babanın gızı

³ Alt başlıklar içinde verilen örnekler Ali Yakıcı'dan alınmamıştır. Örnekler Van türkülerinden seçilmiştir.

Goymaz tutam elini”(TRT2006a:172)

1.1.4. *Sekiz heceli*

“Üç atım var biri binek
Arkadaşlar kalkın gidek
Ali Paşa'yı vurdular
Yavrusuna haber vererek” (TRT, 2006-1: 54)

1.1.5. *Dokuz heceli*

“Entarisi ala benziyor
Şeftalisi bala benziyor
Benim yârim sana benziyor”(TRT2006-1: 320)

1.1.6. *On heceli*

“Marallo indim kuyu dibine
Marallo baktım suyun rengine
Marallo analar kız beslemiş
Marallo vermiyor sevdiğine” (Tan, Turhan, 2001: 126)

...

1.2. *Aruz vezinli türküler*

“Ben şehid-î badeyem dostlar demim yad eyleyin
(ah) Kabrimi meyhane enkaziyle bünyad eyleyin(vah)
Gaslolunmaz mâ ile gerçi şehidan-ı vega
Yıkayın meyle beni bir mezhep icad eyleyin(ağam)” (TRT,
2002: 31)

2. *Yapıları bakımında türküler*

2.1. *Bentleri bir mısradan oluşan türküler*

2.1.1. *Bentleri bir, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler*

“Anamur yolları (yâr yâr yâr yâr aman) kayrakda çakılı
Bağlantı: **A canım sürmelim amman ben yandım
amman sevmişim amman**
...”(TRT, 2006-1: 43)

2.1.2. *Bentleri bir, bağlantıları iki mısradan oluşanlar*

“ Çarşılardan üç mum aldım yakmaya
Bağlantı: **Edalı suna boylum yakmaya**

Sevdalı suna boylum yakmaya

...(TRT, 2006-1: 210)

2.2. Bentleri iki mısradan oluşan türküler

2.2.1. Bentleri iki mısradan oluşan bağlantısız türküler

“Can maral can yar eylen eylen eylen
Dur gelin dur yaralı bülbülüm maralım

Can gülüm can kal eylen eylen eylen

Vurdun beni yaralı canım bülbülüm gel... (Tan, Turhan. 2001: 87)

2.2.2. Bentleri iki, bağlantıları bir mısradan oluşan türküler

“ Bir oda yaptırdım yüceden yüce (bal yeme bal şirin olur)
İçinde yatmadım üç gün üç gece(Anadan atadan yâr şirin olur)

Bağlantı: **Bal yeme bal yeme bal şirin olur**

Anadan atadan yâr şirin olur” (TRT, 2006-1: 114)

...

3. Konuları bakımından türküler

3.1.Aşk/sevda konulu türküler

“Bahçada bar şirindir (le le he güle he güle kurbanem)
Ayvadan nar şirindir (şengüley şengüley belalım)
Ne anadır ne baba (le le he güle he güle kurbanem)
Hepsinden yar şirindir(şengüley şengüley belalım)” (TRT, 2006-1: 108)

3.2.Gurbet/ayrılık konulu türküler

“Çimen yeşil gül sari (hop gülüm nanay nanay)
Yitirdim nazlı yâri (şengülüm şengülüm nanay nanay)
Yâr orada ben burda (hop gülüm nanay nanay)
Ağlarım zari zari (şengülüm şengülüm nanay nanay)”
(TRT,2006-1: 236)

3.3.Tören türküleri

3.3.1. *Düğün türküleri*

“Bizim eller en güzel eller

Söylesin şirin diller

Oynasın koç yiğitler

(oh) Bizim eller ne güzel eller” (TRT, 2006-1: 170)

3.3.1.1. *Kına türküleri*

“Kınası karılır (da) tasda (ney ney)

Oğlan evi (de) pek havasda(ney aman)

Kız anası (da) kara kara yasda(da ney ney)” (TRT, 2006-2: 548)

3.3.1.2. *Gelin alma/karşılama/kutlama türküleri*

“Gelinler gelior bürünü bürünü

Saçları yerden (oy) sürünü sürünü

Korkarım düşürecek tülünü tülünü” (TRT,2006-1: 387)

3.4. *Hapishane türküleri*

“Hapishane içinde ben kurdum postu

(vay) Kiminin anası gelir kiminin dostu

Bağlantı: **Ninem ben bir daylere düştüm yana yana ağlarım**

Ayağımda demir prangalar eyvada çekerim (TRT, 2006-2: 449)

3.5. *Olay türküleri*

3.5.1. *Tarihi olayları konu alan türküler*

3.5.1.1. *Savaş türküleri*

“Yemen Yemen kanlı Yemen

Taşı toprağı kanlı Yemen

Ben Yemen’e dayanamam

Verin beni Edirne’ye” (TRT, 2006-2: 789)

3.5.1.2. *Yiğitlik/kahramanlık türküleri*

“Meço İbrahim dedikleri bir keleş oğlan(aman aman)

Aman aman bir keleş oğlan (aman aman)

Alaybey’in askerini durdurur divan (aman aman)

Aman aman durdurur divan (aman aman) (TRT, 2006-2: 588)

3.5.1.3. *Eşkya türküleri*

“Hekimoğlu derler benim aslıma
Aynalı martin yaptırđım (da narinim) kendi neslime
Hekimoğlu derler ufak bir uşak
Bir omuzundan bir omuza (narinim) on arma fişek (TRT, 2006-2: 461)

3.5.2. *Sosyal olayları konu alan türküler*

3.5.2.1. *Toplum ve aile içi olayları konu alan türküler*

“Annem beni galdırmışsın atmışsın
Gökyüzünde durnalara çatmışsın
Bilinmedik pazarlarda satmışsın (TRT, 2006-1: 44)

3.5.2.2. *Göç türküleri*

“Göç göç oldu göçler yola düzüldi
Uyku geldi ela gözler süzildi
O zamanda elim yârdan üzildi
Ağam nerden aşar yolu yaylanın
Yaylanın aman Bingöl’ün (TRT, 2002: 94)

3.5.2.3. *Hastalık türküleri*

“ Hastaniye vardım doktor yanına
Doktor bileyini aldı eline
Dedi sen düşmüşsün verem derdine
Derdine derdine babam zalım derdine (TRT, 2002: 104)

...

4. *Ezgileri bakımından türküler* (Yakıcı 2007)

Pertev Naili Boratav, türküleri iki bölümde (A bölümü ve B bölümü) ele almıştır. Boratav’ın yapmış olduğu tasnif ise şu şekildedir.

A. *Bölümü*

1. *Lirik türküler*

a) *Ninniler*

- b) *Aşk türküleri*
- c) *Gurbet türküleri, askerlik türküleri, hapishane türküleri*
- d) *Ağıtlar*
- e) *Çeşitli başkaca duyguluk konular üzerine türküler*
- 2. *Taşlama, yergi ve güldürü türküleri*
- 3. *Anlatı türküleri*
  - a) *Efsane konulu türküler*
  - b) *Bölgelere ya da bireylere özgü konuları olan türküler*
  - c) *Tarihlik konuları olan türküler*

B. Bölümü

- 4. *İş türküleri*
- 5. *Tören türküleri*
  - a) *Bayram türküleri*
  - b) *Düğün türküleri*
  - c) *Dinlik ve mezheplik törenlere değgin türküler*
  - d) *Ağıt töreninde söylenen türküler*
- 6. *Oyun ve dans türküleri*
  - a) *Çocuk oyunlarında söylenenler*
  - b) *Büyüklerin oyunlarında söylenenler (Boratav, 2016: 171-172).*

Başka bir sınıflandırmayı Doğan Kaya şu şekilde yapmıştır:

A. Yapılarına göre türküler

- 1. *Bentleri bir mısra olan türküler*
- 2. *Benleri iki mısra olan türküler*
- 3. *Bentleri üç mısra olan türküler*
- 4. *Bentleri dört mısra olan türküler*
- 5. *Karşılıklı Türküler/Atma Türküler*

B. Konularına göre türküler

- 1. *Tabiat türküleri*
- 2. *Aşk türküleri*
- 3. *Yiğitlik türküleri ve tarihi olayları konu edinen türküler*

4. *Tören türküleri*
  - a. *Düğün türküleri*
  - b. *Ayin-i cem türküleri*
  - c. *Sayacı türküleri*
  - d. *Oturak türküleri*
5. *Askerlik türküleri*
6. *Yiyecek üzerine söylenmiş türküler*
7. *Hayvanlar üzerine söylenmiş türküler*

...

C. *Ezgilerine göre türküler* (Kaya, 2004: 154-156).

Kaya'nın yapmış olduğu tasnifte alt başlıklar olmasına rağmen ana hatların alınması tercih edilmiştir. Kaya ve Yakıcı'nın tasnifleri, başlıkların isimlendirilmesi bakımından benzerlikler göstermektedir. Bu durum, türkülerin benzer yapı ve biçim özelliklerine sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Türküler, sözlü ürünler olup belli bir ezgiyle seslendirilirler. Ancak bu ezgiler yöreden yöreye, türküden türküye değişiklikler göstermektedir. Bu sebeple, ezgileri bakımından türkülerini belli bir sınıflandırma içine sokmak son derece zordur. Fakat Nevzat Gözaydın; türkülerin en önemli özelliğinin ezgi ve ritme dayalı olmasına bağlayarak, araştırmacıların türkülerini bu kavramlar neticesinde usullü ve usulsüz olmak üzere ikiye ayırdıklarını belirtir (Gözaydın, 1989: 27-28). Gözaydın ayrıca, usulü türkülerin genellikle oyun havaları olup Konya'da 'Oturak', Urfa'da 'Kırık Hava', Ege'de 'Zeybek', Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara'da 'Karşılama', Harput'ta 'Şıkıltım', Karadeniz kıyılarında 'Horon', Isparta ve Eğirdir'de 'Datdiri', Kars ve Erzurum'da 'Sümmâni ağzı' adlarıyla anıldığını, usulsüz türkülerinse; süre birimine bağlı kalmaksızın nota değerleri usulsüz olduğunu belirtir (Gözaydın, 1989: 27-28).

Bu konuda görüş bildiren araştırmacılarından biri de Ali Yakıcıdır. Yakıcı, uzun hava olarak da bilinen usulsüz türkülerin nota değerleri bakımından belli bir düzene ve usule sahip olmadıklarını, belli bir usule sahip olan türkülerin ise icra edildikleri bölge ve şehirlere göre "Bozlak, Çukurova, Divan, Eğin, Kayabaşı, Kerem, Kesik Kerem, Koşma, Maya, Türkmâni" vb. adlarla anıldığını belirtir (Yakıcı, 2007: 242).

2.3.Türkü Türünün Diğer Tür ve Şekillerle İlişkisi

Türkü, ezgiyle söylenen bir tür olarak ele alındığından ötürü; ninni, ağıt ve mâniler de bu kategoride incelenmiştir. Çünkü ninni, ağıt ve mâniler de belli bir ezgiyle söylenmektedir. Nitekim Ali Yakıcı'nın sözleri de bunu kanıtlar niteliktedir.

“Artık türkü, hayatımızın bütün safhalarında yerini almıştır; beşikte çocuğa ninnidir, gelinlik kızımıza kına olur, gurbette gariplerin sığınağıdır. Düşünlerde halay olur çekilir, savaşlarda mehter olur çalınır. Sevgiliye yalvarmadır. Kahır, sitem, aşk kokar. Nihayet mezar başında ağıt olur bizim türkülerimiz” (Yakıcı, 2007: 24).

Şükrü elçin ise bu konuda şunları belirtir:

“Hece vezni ile yaygın türküler ise mâni ve koşma tiplerine bağlı, muhtelif şekil hususiyetleri gösteren nakaratlı, nakaratsız lirik manzumeler olarak başlangıçta ferdî birer yaratma eseridir; zamanla ve muhite bağlı olarak anonimleşirler.” (Elçin, 2004: 195).

Elçin'in yanı sıra Boratav'da benzer bir hususa dikkat çekmektedir:

“Türk halk edebiyatında inceleme çerçevesi içinde biz ‘türkü’ sözüne daha özel bir anlam yüklüyoruz: Âşık şiirlerini, aşağıda incelediğimiz mânileri, yukarıda ‘tekerleme’ adı altında gözden geçirdiğimiz türü bu kavramın dışında bırakıyoruz. Buna karşılık, halk geleneğinde türkü bu kavramıyla gösterilmeyen ninnileri ve ağıtları da bu türden sayıyoruz.” (Boratav, 2016: 171).

İnsan doğduğu günden itibaren ömrüne bir türkü atmosferi içerisinde devam eder. Doğduktan sonra annesinin ninnileriyle büyür, babasının söylediği türkülerle kucaklanır, gün olur evlilik çağı yavaşır; kınada “Kınan kutlu olsun gelinim, ağzın tatolsun...” (Çakır, Öcal, 2001b: 115) söylenir, gün gelir asker yolu görünür “Ahlat'ın altında küçük iskele/Onsekiz yaşında gittim askere...” (TRT, 2006a: 12), yaşamın son yolculu ölüme gelir sıra, ağıtlar yakılır, türküler söylenir “Ölüm yakamdan tutma git/Gençlik çağım geçende gel...” (TRT, 2006b: 639).

Mâni, ninni ve ağıtların türkü kategorisinde ele alınmasından ötürü alt başlıklar halinde ele alınmasının yararlı olacağı görüşündeyiz.

Mâni⁴: Çoğunlukla tek dörtlükten oluşan hemen hemen her konuda söylenebilen büyük kısmı 7 heceli, anonim şiiirdir. Günümüzde daha çok ramazan aylarında ya da özel programlarda dile getirilen mâniler, bir ezgiye bağlı olarak okunmaktadır. Bir hece ölçüsüne kafiye düzenine ve ezgiye bağlı olmasından ötürü türkü başlığı altında değerlendirilmektedir.

“Mâniye melez derler

Dillere çerez derler

Eşinden ayrılana

Yana yana gez derler” (Yardımcı, 2013: 20)

Ninni: annelerin veyahut anne görevini üstlenen kişilerin çocukları uyutmak için söylediği müzikal niteliği bulunan edebi ürünlerdir. Ninnilerin belli bir ezgi ile söylenmeleri ve bu ezgilerin ninniden ninniye farklılık göstermesinden ötürü türküye yakın bir çizgide bulunmaktadır. Ninnilerin çoğunluğu yedi hecelidir ve mâni tipinde kafiyelenirler (Kaya,2004: 353).

“Kuşlar gibi uçarsın

Sular gibi coşarsın

Büyüyünce koşarsın

Ninni güzelim ninni

Uyu ey canım uyu

Uyu sultanım uyu

Ağlarsın baban döğer

Derde dermanım uyu” (Kaya, 2004: 354).

---

⁴ Mâni şekilli türkülerin çoğunlukta olması ve mâninin müstakil bir şekil olmasından ötürü bu bölümde yüzeysel bir şekilde bahsedilmesi uygun görülmüştür. Konu ‘Van Türkülerinde Şekil’ kısmında detaylı bir şekilde tartışılmıştır.

Ağıt: Başta ölüm olmak üzere; esasen acı veyahut hüznün içeren her konuda söylenebilen ezgili şiirlerdir. Ağıtların kökeni oldukça eskidir. İslamiyet öncesi devirde sagu, İslami dönemde mersiye ve günümüzde de devam eden ağıt geleneği bunun en güzel örneğidir. Ağıtlar, tıpkı dua, beddua, dilek ve öğütler gibi insanların bir arada yaşamaya başladığı ilk devirlerden itibaren var olan sözlü ürünlerdir ve insanlığın ortak özelliklerinden biridir.(Kaya, 2004: 258)

“.....

Kışlanın önünde çalınır sazlar

Ayağım yalnayak yüreğim sızlar

Yemen'e gidene ağlıyor kızlar” (TRT, 2006-2: 454)

Van yöresine ait olan Ali Paşa türküsü 1900'lü yıllarda Van'da görev yapan Ali Paşa'nın ölümü üzerine söylenmiş bir ağıttır.

“Arpa ekdim biçemedim (ali paşa ağdı)

Bir düş gördüm seçemedim

Alışmışım soğuk suya

Issı sular içemedim...” (TRT, 2006-1: 54)

2.4.Türkünün işlevi

Kullanım amacı olarak tanımlanabilen ‘işlev’, edebî ürünlerde de karşımıza çıkmaktadır. Bir duyguyu bir olguyu ya da bir olayı anlatan edebi ürünler bazen farklı işlevleriyle karşımıza çıkmaktadır. Bir şiirin ya da bir romanın anlatım özellikleri ve konusu ders verme amacı güdebilmektedir. Halk anlatıları olan masallar bu açıklamaya örnek verilebilecek niteliktedir. Çünkü masallar olağan üstü olaylarla dinleyicisini iyiye ve doğru olana yönlendirme işlevini üstlenmektedir.

Sadece halk anlatısı olan masalların değil, diğer halk edebiyatı ürünlerinin de belli başlı amaçları aktarmak için kullanıldığı söylenebilir. Türkülerin de bu doğrultuda bazı işlevlerinin olduğu tartışılabilir. Bu işlevler türkülerin tasniflenmesiyle de bağlantılıdır. Tasnifleme gruplarına göre türkülerin işlevinden bahsedilebilir. Türküler bazen hareketli bir ezgiyle bazen de bir uzun havayla verir

vermek istediklerini. Bu türkülerde gizlenen değerlerin bir yansımasıdır aslında. Tasniflemelere bakıldığı zaman konularına ya da icra edildikleri ortama göre işlevin değiştiği görülmektedir. Düğün alanında söylenen bir türkü ile cenaze evinde söylenen türkünün hem sözleri hem de ezgisi bağlama göre şekillenmektedir. Halk şarkıcısı ve halk şarkılarındaki mevcut değerler özel bir üslupla yansıtılır ki, bu üslup icracının çocukluğundan itibaren içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevresinin etkisiyle kişiliğinde belirginleşen bir eğilimler ve alışkanlıklar bütününden meydana gelir. (Ferris, 1997: 87)

Halk bilim araştırmacısı William Bascom, folklorun dört işlevi olduğunu belirtmiştir. Bascom'a göre eğlence folklorun en önemli işlevlerinden biridir (Bars, 2015: 157). Türkülerin ezgiye dayalı bir tür olması eğlenceye ya da yasa teşvik etmesi işlevleri arasında açıklanabilir. Özellikle düğün, sünnet, nişan, kına gibi organizasyonlarda türkünün eğlenceye davet etmesi ya da cenaze evinde yasa teşvik etmesi işlevini kanıtlar niteliktedir. Ezgileri neticesinde türküler 'kırık havalar' ya da 'uzun havalar' olarak gruplandırılır. Bu durum da işlevsel özellikleri belirtmektedir. Belli bir ezgiye bağlı olan kırık havaların çoğunlukla eğlenceye dayalı olduğunu söyleyebiliriz. Eğlenceye dayalı türküler, çoğunlukla bir oyun eşliğinde ritimli formda söylenir. Yani belli bir usule sahiptirler. Oynanan oyuna ve ezgiye göre yöresel isimlerle anılırlar. Kemeçe ile söylenen ve oynanan 'Karadeniz Horonu', Ege bölgesinde zeybek, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde halay örnek olarak verilebilir. Yörelere göre oyunların ve müzikalitenin değişmesi türkülerin yöresel boyutta işlevler yüklendiğinin göstergesidir. Yörelere dayalı olarak değişen özellikler değerlerin aktarılması işlevini de göstermektedir. Ayrıca, Bascom'un işlev sıralamasında, folklorun dördüncü işlevi ise kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürmektir (Bars, 2015: 157). Bu işlev sadece halayı kapsamamakla beraber, türkülerde aktarılan gelenek ve göreneklerin varlığını da açıklar niteliktedir.

Bascom'a göre, folklorun ikinci işlevi kültürün onaylanması, ritüellerin ve kurumların doğrulanmasıdır (Bars, 2015: 157). Burada kast edilen, halk edebiyatı ürünlerinde yöre kültürünün öğelerinin yer alması ve bunların kuşaklara aktarımının sağlanmasıdır. Geçmiş dönemlerden gelen ürünler günümüzde de devam eden ritüellere ışık tutmakta, uygulamalarını teyit etmektedir.

Türküler, bazen işlevini betimlemeler aracılığıyla aktarır. İlhan Başgöz, Van yöresine ait bir türküde geçen betimlemeleri şu şekilde bildirmektedir: “ Bir Van türküsü var ki ancak gerçekçi bir ressam fırçası böyle bir güzel çizebilir: ‘Çarpanah’da bir güzel var, uzun örük saçları var, yanağında benleri var, topuğunda şalvarı var, kulağında küpesi var, burnunda da hızması var.” (Başgöz, 2008: 22)

Eğitim açısından da türkülerin işlevleri yadsınamaz derecede önemlidir. Bascom’un işlev sıralamasında, folklorun üçüncü işlevi özellikle okuma yazması olmayan kültürlerdeki eğitim işlevidir (Bars, 2015: 157). Türkülerin başlangıçta sözlü ürünler olduğu düşünüldüğünde, bulunulan kültür coğrafyasının izlerini taşıyan bu ürünlerin gelecek kuşaklara aktarım sağladığı rahatlıkla söylenebilir. Yöresel özellikleri içinde barındıran türküler kız istemeden düğüne, cenazeden, anne babaya sevgi ve saygıya hatta bazı türkülerde etnik söylemlere dahi rastlamak mümkündür. Van yöresine ait bir türküde geçen “Yar evleri Kürd evleri/Dur zülûfünü tara kurban...” (Çakır, Öcal, 2001a: 44) ya da Elâzığ yöresi türküsünde geçen “Gelin ağlar yaşın yaşın/Getmem diye salar başın...” (Çakır, Öcal, 2001a:56) dizeleri örnek gösterilebilir.

Türkü modern iletişim araçlarının yokluğunda bir iletişim aracı olmuştur (Başgöz, 2008: 144). O bazen sitem dolu sözleriyle bazen de aşka dokunuşuyla sağlamıştır bunu. Değerler eğitimi bakımından türkülerin işlevi büyüktür. Pek çok türküde bunu görmek mümkündür. Nesimi’nin “İblisin talim ettiği yola minnet eylemem” ya da Bolu yöresinde bir türküde geçen “Allah ismi kalbim yakar/Allah de Kalbim Allah de...” (Çakır, Öcal, 2001a: 95)dini değerler açısından örnek verilebilir. Her türkünün bir işlevinin olduğunu söylemek son derece yanlış olacaktır. Ancak işlevsel türkülerin varlığı çoğunluktadır. Türküler ritimli ya da ezgiye daya ürünler olduklarından ötürü bazen sözlerinden ziyade ezgileri ön plana çıkmaktadır. Bu sebeple türkülerini ezgilerinden bağımsız düşünmemek gerekir. Sözlerinden ziyade söyleme şekli ve icrası türkünün nasıl bir yapıda olduğunu gösteren unsurlardandır. Bazen güldürür ayağa kaldırır bazense yanaktaki gözyaşına sebep olur.

2.5.Türkü ve Âşıklık Geleneği

Türkülerin iki kaynağı vardır. Bu kaynaklardan birincisi anonimdir. Bu türkülerin muhakkak bir ilk söyleyeni varsa da zaman içerisinde bu kişiler unutulmuştur. Anonim türküler, türkülerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Söz konusu türküler, bunları icra eden kişiler tarafından günümüze kadar gelmiştir.

Türkülerin önemli ikinci kaynağı âşıklardır. Türkülerin oluşmalarında ve yayılmalarında âşıkların rolü büyüktür. (Artun, 2013: 1)

Nitekim Nurettin Albayrak da türkülerin iki koldan geliştiğini, bu kollardan birisinin halkın oluşturduğu olaya dayalı anonim ürünler olduğunu, ikincisinin ise saz şairlerinin ya kendi şiirleri olduğunu ya da âşıkların aktardığı usta malı şiirleri olduğunu aktarır (Albayrak, 2017: sanatalemi.net). Türkiye’de âşıklık geleneği incelendiği zaman birçok âşığın usta malı ya da anonimleşen türkülerini ezberden okudukları hatta yeni türküler ortaya koydukları görülmektedir. Ayrıca Âşıklar gezici karaktere sahip kimselerdir. Bu sebeple, gittikleri yerlere türkülerini götürüp türküler alabilmektedirler. Bu da akıllara türkü türünün âşıklık geleneği içerisinde yaşadığını ya da bu gelenekle beraber yeni ürünlerin ortaya konulduğu gerçeğini göstermektedir.

Boratav, âşıkların şiiri müzikten ayırmadıklarını belirtir ve sözlerine şu şekilde devam eder: “ Âşıklar düz konuşma ile şiir söylemeyi dilden söylemek ve telden söylemek deyimleriyle ayırırlar; bununla âşıkın şiirinin söylerken sözlere eşlik eden müzik aracının, sazın, âşıkın şiirinden ayrılmaz bir öge olduğu anlatılmak istenir.” (Boratav, 2016: 25-26).

Öncelikle, âşıklık terimi ve bu gelenek hakkında durmak gerekir. Âşık irticalen şiir söyleme yetisine sahip olan, bir ustada ya da kendi kendisine saz çalmayı öğrenen, toplum tarafından ‘âşık’lığı kabul edilen kimsedir. Âşıklık geleneğinin izlerini İslamiyet öncesinde de görmek mümkündür. Âşık edebiyatı, ozan-baksı edebiyatı geleneğinin İslamiyet’ten sonra tasavvufi düşünce; Osmanlı yaşam biçimi ve kabulleriyle birleşmesinden doğmuştur (Artun, 2011: 2).

Âşıklık geleneği, yüzyıllardır bu coğrafyada var olan ve devam eden bir gelenektir. Türk-İslam kültürünü yansıtan bu geleneğin icracıları olan âşıkların

yetişmelerinde önemli hususlar vardır. Usta bir âşık saza ve söze yeteneği olan genci yanına alır yetiştirir. Usta âşık, çırağına hikâye anlatmayı, ayak kurallarını, yarışmayı ve âşık makamlarını öğretir. Ya da bu gençler bir âşığa verilir. Bu gençler ustasının yanında gezer. Ustasının ölümünden sonra ıracak olan âşık, ustasının şiirlerini sohbet meclislerinde söyler onun adını yaşatır. Âşıklık geleneği içinde âşıklar asıl isimleri yerine müstear isimler kullanırlar. Bu durumu, hem âşık edebiyatında hem de divan edebiyatında görüyoruz. Divan edebiyatında *mahlas* olarak isimlendirilen bu uygulama, âşık edebiyatında hem *mahlas* hem de *tapşırma* olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahsuni, Dertli, Nesimi, ağlarî âşıkların kullandıkları tapşırmalara örnek olarak gösterilebilir. Bu isimler, şiirlerin son bendinde yer almaktadır. Âşıklar, güzel söz söyleme yetisini sahip kişilerdir. Söylediklerini saz eşliğinde söyleyen âşıklar olduğu gibi sazsız söyleyenler de vardır. Âşıklar, düz konuşmayla şiir söylemeyi ‘dilden söylemek’, saz eşliğinde şiir söylemeyi de ‘telden söylemek’ şeklinde ifade etmişlerdir (Artun, 2011: 6).

Bu gelenek içerisinde rüya motifiyile sık sık karşılaşılmaktadır. Âşıklardan bazıları saz alma yetisine; rüyada gördükleri ulu bir şahsın onlara bade sunmasıyla ve bir güzeli göstermesiyle edindiklerini belirlemektedir. Buradaki asıl mesele, maddi olarak başlayan aşkın manevi bir hal almasıdır.

Âşıklar, çoğunlukla söylediklerini ezgiyle söyleyen saz ve söz sanatına sahip kimselerdir. Gelenek içinde âşıklar yörelere bağlı olarak belli mekânlarda sanatlarını icra ederler. Bu bir kahvehane, düğün veyahut köyodası olabilmektedir. Günümüzde imkânların gelişmesiyle beraber farklı illerde özel ya da resmi kurumlar âşıkları bir araya getirmektedir. Bu kültürün tanıtılması, yaşatılması ve aktarılması hususuna oldukça önemlidir.

Âşıkların eserleri, birbirinden ayrılmaz iki ögenin yani müzik ve şiirin oluşturduğu bir bileşimdir (Artun, 2011: 15). Nitekim türkülerde bu iki unsurun bileşimidir. Bu bileşim, hem müzikalite hem de anlatı türünü içine almaktadır. Âşıklar, anlatan söyleyen ve ezgili söyleme sanatına sahip kimselerdir. Bu şiirlerin belirli bir dilinin, üslubunun ve sanatının bulunduğunun göstergesidir. Bu sebeple, türkülerin icracıları olarak âşıklar oldukça önemli bir konumda yer almaktadır.

Yörelere göre ezgisel değişikliklere ‘makam’ veyahut ‘hava’ denilmektedir. Yöreleri farklı olan sanatçılar gelenekten gelen bağ ve yöresel özellikleri sentezleyerek sunar. Âşığın içinde bulunduğu ruhani dünya, çevresel faktörler ve kelime ve anlatı hazinesi söylediği şiirleri etkilemektedir. Bunun sebebi sanatçının ayağa bağlı kalmaya çalışması ve kafiye düzenini bozmamak için çaba göstermesidir.

2.5.1. Van Âşıklık Geleneği

Van âşıklık geleneğinin incelenmesi, türkülerin çözümlenmesi açıncından son derece önemlidir. Abdulselam Arvas’ın çalışmış olduğu Van âşıklık geleneğinde araştırmacı konuyu 3 bölümde ele almıştır. 1. bölümü; 19. asır öncesi Vanlı saz şairleri, 2. bölümü; 19. ve 20. asır Vanlı saz şairleri, 3. bölümü; Bugünkü Vanlı saz şairleri oluşturmaktadır (Arvas, 2014: 227-228). Arvas’ın yaptığı bu tasnif, Van’da âşıklık geleneğinin uzun yıllar var olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bugünkü Vanlı saz şairleri: Âşık Ummanî Baba, Ahmet Poyrazoğlu, Âşık Celâli, Âşık Çağları, Dertli Kâzım, Âşık Ruhî, Âşık Doğanî, Garip Ergün, Zeki Ayhan, Âşık Emin, Âşık İsmail ve Âşık Mehmet Usta’dır.

Van Âşıklık geleneği söz konusu olduğunda, akıllara düşen en önemli isim Ercişli Emrah’tır. “Ercişli Emrah, 17. yüzyılda Erciş’te yaşamış ünlü bir âşk hikâyesinin hem kahramanı, hem de Türk Halk Edebiyatı’nın ünlü saz şairlerinden biridir.” (Koşar, 2007: 315). Emrah mahlaslı türkülerin varlığı da son derece dikkat çekicidir. Van yöresinde en çok söylenen türkülerden biri nitekim ‘Aydın ortasında bir sarı yıldız’(Oto, 2013: 20)’dır. Türküde geçen Emrah mahlası ve Selvi ismi, sözlerin Ercişli Emrah’a ait olduğunu kanıtlar niteliktedir. Ayrıca ‘Kalkın durnam kalkın dağlar başına’(TRT, 2002: 117) türküsünde geçen ‘Han Selvi’ye Haber Verin Emrah’ı’ dizesi bu türkünün de Ercişli Emrah’a ait olduğunu bildirmektedir.

Bu çalışmada ele alınan Van türkülerinin sayısı 450 civarındadır. Ancak bu türkülerin içinde şahsa ait olan türküler ve sözü- müziği âşıklara ait olan türküler çıkartılmıştır. Anonim olan halk türkülerini üzerinde incelemeler yapılmıştır. Bir türkünün anonim vasfına sahip olmasının önemli olduğu kadar, alanda yaygın bir şekilde söylenmesi ve zamanda derinliğe ihtiyacı vardır. Aynı zamanda, her ezgili sözün ya da her şiirin türkü olmadığını belirtmek gerekir. Bahsi geçen durumdan

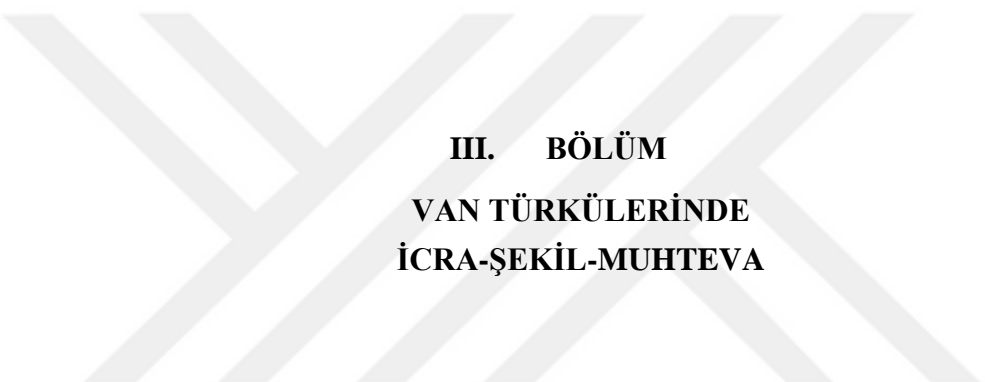
ötürü ve yapılan görüşmelerde bazı türkülerin söylenmediği ve bilinmediği gerçeği çalışılan türkü sayısını 270 dolayında sınırlandırmıştır.

Söz konusu, türkülere örnek vermek gerekirse; “Derdim çoktur dermanım yoktur” türküsünün söz ve müziği Fedai Gezer’ e aittir. Aynı şekilde “Erek dağının suları” türküsünün söz ve müziği Âşık Davut Sulari’ye , “Yusuf konak bak söyler” türküsü Âşık Çağları’ye aittir. Ayrıca çalışmada kaynak kişisi âşık olan türkülerde mahlasın olmaması ve bu türkülerin anonimlik vasfına sahip olup olmadıkları bilinmediğinden ötürü incelemeye dâhil edilmemiştir. Kaynak kişisi âşık Davut Telli olan “Niçin girdin değirmene”, “Bir bölük ağca kızlar”, “Kotana bak kotana” örnek olarak verilebilir.

Âşıklık geleneği içinde tartışılan âşıklar kahvesinin bir icra ortamı olarak ele alındığı gibi türkü geleneği açısından da ele alınması gerekir. Van’daki âşık kahvesi kültürünün ilk örneklerini Arvas şu şekilde açıklamaktadır:

“20. yüzyıl, Van’da kahve kültürünün kesin kayıtlarla ortaya konulduğu dönemdir. Van’daki ilk kahve ‘Şark Bülbülü’ ismiyle Âşık Ali Rıza tarafından açılmıştır. Kahvenin açılma tarihi 1945’lere rastlıyor. Kaç yıl sürdüğü ise bilinmiyor.” (Arvas, 2005: 86).

Yapılan görüşmeler neticesinde Van yöresi âşıklarından olan Kazım Gülle ve Mehmet Akçay bir âşıklar kahvesi açtıklarını, ancak deprem döneminin getirdiği olumsuz koşullar ve maddi imkânsızlıklardan dolayı kapattıklarını bildirmişlerdir. (Akçay, Gülle:2018)

III. BÖLÜM
VAN TÜRKÜLERİNDE
İCRA-ŞEKİL-MUHTEVA

3.1.Türkülerin İcrası

3.1.1. Türkülerin İcra Ortamları

Halk ürünleri iletişimi sağlayan bir yapıya sahiptir. Verilmek istenen mesaj veyahut anlatılmak istenen olaylar anlatı tekniği kullanılarak verilmektedir. Bu yöntemle hem söylenilmek istenen söylenir hem de kalıcı bir olay örgüsü sağlanmış olur.

Türkülere baktığımız zaman her birinin içinde barındırdığı bir ileti vardır. Bu, kuşaklar arasında yayılan bir hal almıştır. Ve her yörenin türküsü kuşaklar arası bağlantıyı bu şekilde sağlamıştır. Türküler, dilden dile dolaşarak yayılır. Mutfağında yemek yapan bir kızın, ovada çapa yapan bir gencin dilinden dökülebilir. Bir türkü için her yer icra ortamı niteliğindedir. Ancak icra yerleri belli açılardan farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar göz önünde bulundurularak türkülerin icra ortamlarını 3 başlık altında inceleyebiliriz.

3.1.1.1. Sözlü Ortam

İlk olarak, icra ortamları içinde, tarihsel arka planı daha eskiye dayanan sözlü ortamlara değinmek gerekir. Performansa dayalı bu icra ortamı, direkt bir şekilde, karşılıklı ortamlarda gelişen icra çeşididir. Eski dönemlerde köy meydanlarında ya da köy odalarında, kahvehanelerde gerçekleştirilen icralar ‘Sözlü Ortam’ın en önemli örnekleridir.

Ancak eskimeyen icra mekânları vardır ki bu yerler hala icra ortamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yakıcı bu ortamları beş ana başlık altında ele almıştır. (Yakıcı,2007: 243-266) Yakıcının ele aldığı ortamlar sözlü icranın gerçekleştiği yani performansın o an sergilendiği, etkileşimin daha güçlü olduğu ortamlardır. Bu başlıklardan Van yöresinde olanlara değinilecek ancak Van yöresinde olmayan icra ortamları bölüm sonunda paylaşılacaktır.

Düğünler

1. Nişan

“Nişan, söz kesiminden sonraki aşamadır. Nişana genellikle kız tarafının düğün töreni olarak bakılsa da nişan masraflarını kız veya erkek tarafından karşılanması yöreden yöreye göre değişmektedir.” (Artun, 2014: 385) Önay Van geleneklerinde törenin kız evi tarafından düzenlendiğini ancak masrafların oğlan evi tarafından karşılandığını aktarır. (Önay, 2016: 27) Nişan bazen evde yapıldığı gibi özel mekânlarda da yapıldığı olur. Van ‘da geleneksel kesim nişan törenini erkeklerin ve kadınların ayrı bulunduğu evlerde yapar (Önay, 2016: 27). Bu gibi alanlarda veyahut kiralanmış özel mekânlarda az da olsa müzikaliteye yer verilir.

2. Nikâh

Erman Artun, erkek ve kadının evlilik birliği kurmak için yaptıkları sözleşme (Artun, 2014: 383) derken; Fahrettin Atar, evliliği şu şekilde açıklar:

“Ailenin temelini teşkil eden evlilik bütün ilâhî dinlerde, kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı oluşturmalarına ve insan soyunun devamına katkı sağlamalarına imkân veren yegâne meşrû ilişki olarak kabul edilmiştir.” (Atar, 2007: 112)

Van geleneklerinde nikâh sırasında türkülerin söylendiğine dair bir duruma rastlanmamıştır.

3. Kına

Kına; çoğunlukla toz halinde bulunan yeşil bir maddedir. Artun, kına gecesini şu şekilde özetler:

“Anadolu düğünlerinin sembollerinden biridir. Türk folklor ve edebiyatında kınanın önemli bir yeri vardır. Türk toplumunda özellikle kadınların kına kullanmaları oldukça eskiye dayanır. Dede Korkut Kitabı’nda kadınların süs aracı olarak kınadan söz edilmektedir.” (Artun, 2014: 300)

Van yöresinde evlenecek olan kızın ailesi, yakınları ve arkadaşları ile kadın kadına geçireceği bu son gece asıl düğün günü olarak da bilinen gelin alma gününden bir gün önceye rastlar. (Önay, 2016: 28) Bu ortamda türkülerin etkin rolü devreye

girer ve yıllardır kınalarda seslendirilen Edirne yöresine ait meşhur türkümüz düşer her bir ağızdan:

*“ Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler*

Bağlantı:

Uçan da kuşlara malûm olsun ben annemi özledim

Hem annemi hem de babamı ben köyümü özledim

Babamın bir atı olsa binse de gelse

Annemin yelkeni olsa açsa da gelse

Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse” (TRT 2006b:811)

Türkiye genelinde söylenen bu türküden ziyade, Van’da kına gecelerinde kadınlar kendi aralarında eğlenceler düzenler. Hem Van yöresine ait hem de farklı yörelere ait türkülere yer verilir. Hüsamettin Ergöl, kadınların kına gecelerinde ve bicek denilen gecelerde türküler söylediklerini, ud çaldıklarını aktarır (Ergöl, 2018).

4. Düğün

Geçiş dönemlerinden birisi olan düğünü, Artun şu şekilde açıklar:

“Medenî nikâhtan sonra yapılan düğünle, gelinle güveyin evliliği yasa, din ve bağlı bulunduğu topluluğun üyelerinin onayıyla geçerli sayılır. Düğündeki amaç kadın ve erkeğin evliliğini ilan etmek, toplumun gözünde geçerli kılmak, kutlamak ve kutsamaktır.” (Artun, 2014: 157)

Van yöresi düğünlerinde görevli kişiler vardır. Bu kişiler düğün hazırlığında ve düğün anında gelin ve damadı yönlendiren kimselerdir. Bunlar: Sağdıç, Toy Büyüğü ve Yengedir. (Önay, 2016: 28)

Düğünler eğlenceye dayalı bir yapıya sahip olduklarından ötürü türkülerin icrasına da yer verilmektedir. Kazım Gülle, eskiden düğünlere çağrıldığını günümüzde ise misafir olarak katıldığı düğünlerde hem Van türkülerini hem de kendi türkülerini icra ettiğini aktarır (Gülle, 2018). Hüsamettin Ergöl, özellikle Erciş

düğünlerinde demeli-çevirmeli Van türkülerinin okunduğunu kendisinin de bu türkülerini okuduğunu belirtir (Ergöl, 2018).

5. Gelin getirme

“Gelin, evinden Toy büyüğü ve karısı tarafından çıkartılır. Bu arada davul zurna eşliğinde geleneksel Gelin ağlatma çalınır. Toy büyüğü, karısı, gelinin bir yakını ve gelin, gelin arabasına; diğer misafirler de konvoydaki araçlara binerek şehir turu yapılır.”(Önay, 2016: 29)

Ergöl, özellikle gelinin evinden çıkartıldığı sırada bir türkü(ağıt) okunduğunu ve bu türkünün amcası tarafından söylendiğini aktarmaktadır. Okunan türkü(ağıt) şu şekildedir.

“Pencereden melül melül bakan yar

Al kanını medet medet ellerine kına diye yakan yar

Seray seray bahtı karalı gelin” (Ergöl, 2018)

Bu bölümde aktarılan icra ortamları umumi olduğundan ötürü açıklanmıştır. Ancak yöresel özellik gösteren ve daha özel olan yerler aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

Sosyal dayanışma amaçlı toplantılar yörelere göre; Yaran gecesi, sıra gecesi, Ferfene, Barana olarak geçerken, Ekonomik/Kültürel/Tanıtım amaçlı toplantılar; Panayırlar, Festivaller, Şenlikler, Anma toplantıları ya da Kutlamalar olarak geçmektedir. Bunların haricinde, Elfene, Kürsübaşı, Kahvehaneler, Hamamlar, kadın ve erkek gezmeleri eğlenceye dayalı icra ortamları olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde ki icra ortamları ise; Türkü evi, Kafe Bar ya da Türkü-bar şeklinde anılmaktadır.

Van Türkülerinin İcrası

Sözlü kültür ürünleri olan türküler, icra ile sunulan bir yapıya sahiptir. İncelenen Van türkülerinin icra edildiği yerler, yapılan görüşmeler neticesinde ulaşılan veriler ışığında açıklanacaktır.

Yapılan görüşmelerde Van türkülerinin özellikle oturma gecelerinde, düğünlerde, uğurlamalarda, misafir oturmalarında, kahvehanelerde icra edildiği bilgisine ulaşılmıştır. Günümüzde ise Van türküleri, düzenlenen organizasyonlarda özellikle Van'ın mahalli sanatçıları tarafından icra edilmektedir. Şu an özel bir icra alanı olmayan türküler otel organizasyonlarında, festivallerde, fuarlarda, açılış törenlerinde vb. yerlerde icra edilmektedir. Hüsamettin Ergöl icra konusunda şunları aktarmaktadır: “Van da eskiden eyvanlarda oturup Van'ın yerlileri bu işi sevenler; işte 6-7 kişi bir araya gelip bu türküleri söylemişler.” (Ergöl, 2018). Vanlı Âşık Kazım Gülle ise icra edilen yerleri şu şekilde belirtir: “Gençlik yıllarımızda düğünlere giderdik. Günümüzde de misafir olarak gittiğimiz düğünlerde bazen bizi çağırıyorlar. Van türkülerini söylüyoruz, kendi türkülerimizi söylüyoruz.” (Gülle, 2018). İkrâm Kali ise çocukluğunda, kendi evlerinin bir icra alanı olduğunu şu şekilde aktarır: “Yani biz türkülerle sazlarla büyüdük. Mesela bizim evimizde oturma geceleri oldu. Benim abim rahmetli klarnet çalardı. Teyze çocuklarından biri keman çalardı, biri cümbüş çalardı. Bir araya geldiklerinde tam bir oturma gecesi olurdu. En büyük abimiz darbuka çalardı. Ben türkü söylerdim.” (Kali, 2018). Seyfettin Zırhlıoğlu ve Murat Yaşar eskiden Van'da kadınların da çalgılar çaldığını, kendi aralarında türkü icra ettiklerinin belirtir: “Kadınlar ud çalarlardı. Kadınların başka toplanma yerleri vardı. Onlar kendi aralarında eğlenirdi.” (Zırhlıoğlu, 2018) “Van'ın yerli kadınları kanun ve ud çalardı. Hatta piyano çalındığını duydum.” (Yaşar, 2018).

3.1.1.2. Yazılı Ortam

Türkü, oluşumu itibariyle sözlü gelenek ürünüdür. Ancak bu ürünler bir süre sonra kayıt altına alınarak yazıya geçirilmiştir. Yazıya geçirilen bu ürünler, yazılı ortamda koruma altına alınmıştır. Söz konusu durum, Van türküleri için de geçerlidir. Van türküleri üzerine yapılan çalışmalarda yöre türküleri yazılı ortama taşınmıştır. Bu kalıcılık açısından iyi olmakla beraber, performansa dayalı olan türkülerin sadece yazılı birer ürün olarak kalmalarına sebebiyet vermektedir. Yöre türkülerinin bulunduğu yazılı ortamlar şu şekildedir:

1. Türk Halk Ezgileri I.

Eserde 1973 yılında itibaren derlenen Türk halk müziği eserleri notalarıyla yayınlanmıştır. Eseri; Ahmet Çakır ve Mehmet Öcal hazırlamış, T.C. Kültür Bakanlığı 2001 yılında yayımlamıştır.

2. TRT Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I. II. III.

TRT'nin derlemelerinden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışmada, yöre türküleri, türkü başlığına göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Üç ciltten oluşan eserin ilk iki cildi kırık havaları üçüncü cildi ise uzun havaları içermektedir.

3. Van Halk Müziğine Giriş Sözlü ve Sözsüz Ezgiler

Nail Tan ve Salih Turhan'ın hazırladığı kitap, Van müziği üzerine yapılan ilk müstakil eserdir. Çalışmada 160 Van türküsü notalarıyla beraber verilmiştir.

4. Geçmişten Geleceğe Van Türküleri-1 (Sözlü Kırık Havalar)

M. Murat Oto'nun hazırladığı eser, 245 Van türküsünü içermektedir. Türkülerin notalarıyla verildiği eser, Van yöresine ait kırık havaları içermektedir. Yazarın, bunun haricinde henüz yayımlamadığı, yöreye ait uzun havalar ve sözsüz havalar isimli iki çalışması daha bulunmaktadır.

3.1.1.3. Elektronik Ortam

Eski dönemlerde düğünlerde, kahvelerde ya da köy meydanları icra ortamı olarak bilinen yerlerdir. Ancak konjonktürel yapı neticesinde bu ortamlar zamanla kaybolmuş ve yerini farklı icra ortamlarına bırakmıştır. Türküler yeni ortamlarda aktarılmakta ve yaşatılmaktadır. Bunun en iyi örnekleri televizyon programları ve radyo programlarıdır. Elektronik ortam olarak adlandırılan bu ortamlara; TRT'nin kayıt altına aldığı radyo ve televizyon programları, TRT haricinde yapılan ses yarışmaları, diziler ya da filmler örnek verilebilir. Bu gibi programlarda türkü icralarına yer verilmektedir. Bu sunum ortamlarında iletişim eski icra ortamlarındaki gibi olmasa da dinleyici ya da seyirciye nüfuz etme noktasında son derece önemli bir yapıya sahiptir. Onun haricinde günümüz ses sanatçılarının mevcut olan türküleri farklı enstrümanla ve farklı stillerde seslendirmeleri yeni kuşaklara aktarım noktasında büyük bir hususiyete sahiptir.

Teknolojinin bu denli etkin kullanılmadığı dönemlerde, televizyon ve radyoların yayın yapmadığı yıllarda, türküler mahalli ortamlarda icra edilirken; teknolojinin gelişmesiyle farklı icra ortamlarında sunulmuştur. Bu ortamlardan önce var olan yüz yüze iletişimin sağlandığı düğün, toy, oturma gecesi vb. icra alanları doğal bir etkileşimi oluştururken şimdi bu ortamdan bahsetmek oldukça zordur. Erzurum-Kars dolaylarında âşıklar kahvelerinde türküler okunurken, düğünlerde türkülere yer verilirken, askerler türkülerle uğurlanırken, gözü yaşlı anne ve kızlarının kına gecelerinde duygusal bir atmosfer içinde dinledikleri türküler şimdilerde televizyonlar da ya da basılı medya ortamlarında durmaktadır. Eski dönemlerde, karşılıklı bir duygusal atmosferi geliştiren türkü söyleme geleneği yerini dinleyen ve söyleyenin birbirinden etkilenmediği bir atmosfere bırakmıştır. Televizyon karşısında icrayı dinleyen birey istese de sanatçının hissettiklerini tam anlamıyla algılayamamakta ya da icracıya hissettiklerini aksettirememektedir.

Türkü tanımının günümüzde daha geniş bir kapsamı olduğu göz önünde bulundurulduğunda fark edilmektedir ki var olan paylaşım ve icra ortamlarının sayısı oldukça farklılaşmaktadır. İnternet üzerinden ulaşımın ve yayının daha rahat sağlandığı günümüzde (Youtube vb.) video kanallarında pek dinlenmeyen türküler ya da asıl türkü sahipleri, diziler ve filmlerde yayınlandıktan sonra dinlenme rekorları kırmaktadır. Aslında bu durum toplumun türkülere olan yaklaşımını göstermektedir.

Grup Abdal'ın seslendirmeleri ya da 'O Ses Türkiye' gibi programlarda seslendirilen türküler, toplumda yankı uyandırmıştır. Bu gibi dönütlerin alınması icra ortamlarının zaman içinde değiştiğini ve türkülerin genç kuşaklar tarafından yeterince bilinmediği gerçeğini gözler önüne sermektedir. Veyahut televizyon dizilerinde türkülerin sunulması farklı icra ortamlarının varlığından bahsedilmesine olanak sağlamaktadır. 'Kurtlar Vadisi' isimli dizide TRT repertuarında bulunan "Hekimoğlu Derler Benim Aslıma", 'İkinci Bahar' isimli dizide 'Urfa'nın Etrafı Dumanlı Dağlar', 'Eşkuya Dünyaya Hükümdar Olmaz 'da Kul Âşık'ın 'Yârim Senden Ayrılalı' türkülerin paylaşılması ve akabinde bu türkülerin gündeme oturması bu duruma örnek olarak verilebilir. Show Tv'de yayınlanan 'Çukur' isimli dizide birden fazla türkünün yayınlandığı ve bu türkülerin dinlenme sayılarının yayınlanmadan sonra büyük ölçüde arttığı saptanmıştır. Söz konusu dizide Musa

Eroğlu'nun seslendirdiği 'Mihriban', Mahzuni'ye Saygı isimli albümde Ceylan Ertem'in seslendirdiği 'Zalım', TRT repertuarında bulunan 'Odam kireç tutmuyor', yine TRT repertuarında bulunan 'Bir ay doğar ilk akşamdan geceden' isimli türküler paylaşılmıştır.

Ancak, dizilerin ve dahası yeni icra ortamlarının varlığı, türkülerin kuşaklar arasında aktarımını kolaylaştırmakla beraber daha fazla kitleye ulaşmaktadır. Biz bu çalışmada belli başlı Tv dizilerinin ve bu dizilerde yer alan belli başlı türkülere yer verdik. Ancak daha fazla Tv dizisinde daha fazla türkünün icra edildiğini belirtmek gerekir.

Söz konusu icra ortamları, toplumda daha fazla kitleye aynı anda ve daha hızlı ulaşma noktasında önem arz etmektedir. Aslında günümüzde, türkülerin toplumdaki ayrışmasının sebeplerinden birisi; yeni icra ortamlarına uygun şekillerde sunulmaması olabilir. Günümüzde birden fazla müzik çeşidinin olması ve yeni kuşakların farklı müzikaliteye yönelmesi türkülerin varlığından habersiz olmalarına sebep olmuştur. Ancak söz konusu programlarda ve sanatsal faaliyetlerde türkülere yer verilmesi kuşaklar arası aktarımını kolaylaştırmaktadır. Bunun en iyi örneklerini sosyal medya ve kitle iletişim araçları vasıtasıyla görmemiz mümkün.

Söz konusu icra ortamında, Van türkülerinin de varlığını görmekteyiz. Özellikle Youtube kanalında Van türkülleri araması altında 29 Haziran 2018 tarihi itibarıyla 29.100 sonuç elde edilmektedir.

Örnek vermek gerekirse: Bizim eller Van türkülleri⁵ başlıklı videoda "Bizim eller ne güzel eller", "Ali Paşa Ağdı", "İskeleden çıktı devenin ucu", "Yeni hamamın üstüem" vb. türküler seslendirilmiştir. Bunun yanı sıra, Atakan Çelik'in seslendirdiği "Karşıdan yar geliyor"⁶ ve "Vanlıyam şanlıyam"⁷ türkülleriyle "Hüsamettin Subaşı'ndan Erciş türkülleri"⁸ başlıklı paylaşımlar da örnek olarak verilebilir.

---

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=Z689G07HaOE>

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=AYxmlKmxzok>

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=nAkQccbHAzs>

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=gY3qH76TC74>

3.1.1.4. Van Türkülerinin İcra Alanı: Van Oturma Geceleri

Van türkülerinin icrası günümüzde ‘Van Oturma Geceleri’ ile devam etmektedir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde bu icra şeklinin dün ve bugün ü irdelenmiştir.

Ergöl, oturma geceleri için; “Geçmişte çok eski bir kültür. Van oturma gecelerinde cümbüş olmazsa olmazlardan biri. Van da eskiden eyvanlarda oturup Van’ın yerlileri bu işi sevenler işte 6-7 kişi bir araya gelip bu türküleri söylemişler. Çok eski bir gelenek.” (Ergöl, 2018) der. İkrâm Kali oturma gecelerinin 3 boyutta olduğunu aktarır. Dini boyutunda; Perşembeyi cumaya bağlayan gecelerde dini sohbetlerin yapıldığını, sosyal boyutunda; yardıma ihtiyacı olanlara yardım edildiği ya da kız isteme, alacak-verecek mevzularının görüşüldüğünü, son boyut olan hikâye boyutunda ise eğlenceye dayalı bir faaliyet olduğunu aktarmaktadır. Ayrıca Kali bu geleneğin 2 asır öncesine dayandığını, açıklar (Kali,2018). Seyfettin Zırhlıoğlu’nun bu konuda ki açıklamaları şu şekildedir: “400 yıllık bir geçmişı var. Müzik oturma gecelerine cumhuriyetten sonra hatta 50-60 sene önce girmiştir. Eskiden Van’da kanun yoktu bağlama, ud, ritim vardı. Tef ve darbuka çalınırdı başka bir şey yoktu.” (Zırhlıoğlu,2018)

Van türküleri üzerine yapılmış çalışmalarda, incelenen 270 türkünün tamamının günümüz müzikal ortamlarda seslendirilmediği saptanmıştır. Mahalli sanatçılarla yapılan görüşmelerde, sanatçıların ortalama 25 türkü bildiği bilgisine ulaşılmıştır. Bu durumun oluşmasında, özellikle müzikal etkinliğin ve müzik yapılacak ortamların sınırlı olması etkili olmuştur. Ayrıca bilinmeyen türkülerin seslendirilmemesi ve mahalli sanatçıların nota bilgisine sahip olamaması, yazıya geçirilmiş olan türkülerin de okunmamasını açıklamaktadır.

Görüşmeler neticesinde varılan çözüm yolları ve ulaşılan dönütler sonuç kısmında detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Nitekim saptanan sonuçlar, derlenmiş olan türkülerin çok az bir kısmının bilindiğini, çoğunun unutulduğunu göstermiştir.

Türkülerin tamamının günümüzde yaşamamasını Artun'un şu ifadeleriyle açıklayabiliriz: "Asıl noktası insan olan türküler canlı varlıklar gibi doğar, yaşar ve unutulur." (Artun, 2013:1)

3.2.Van Türkülerinde Şekil

Türkülerde belli bir şekilden bahsedilmese de; bentlerle kurulduğu belli bir ölçüye ve ezgiye sahip oldukları rahatlıkla söylenebilir. Türküler hemen hemen her bentte söylenen bir yapıya sahiptir. Bir dizeli bentlerden 10 dizeli bentlere kadar türküler görmek mümkündür. Ayrıca türkülerde yer alan bağlama dizeleri de birden fazla dizeden oluşabilmektedir. Tasniflerde bu sebeple "Bentleri bir, bağlantıları bir mısradan oluşan"(Yakıcı,2007:184) vb. ölçütlerle karşılaşmak mümkündür.

Türkülerin belli şekilsel özellikleri bulunmadığından ötürü şekli belli olan ürünlerin de ezgili okuduklarında türkü olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Mâni, ninni ve ağıtların ezgili söylenmeleri bu doğrultuda ele alınacaktır.

Ezgili okunduğu zaman şekilsel özellikler göze çarpmasa da metin üzerinde incelendiğinde, özellikle mâni şekilli türküler dikkat çekmektedir. Burada bahsi geçen durum aslında ezginin türkü için vazgeçilmez oluşudur. Mehmet Aça'nın "Türkü'yü ezgiden bağımsız bir şekilde düşünmek ve ele almak mümkün değildir." (Aça,2011:551) ifadesi de bunun bir göstergesidir. Bu sebeptir ki ezgiyle söylenen belirli bir şekle sahip olan ürünler de türkü olarak anılmaktadır. Mânilerin, ninnilerin ya da ağıtların türkü başlığı altında da incelenmesi bu ürünlerin ezgiyle söylenmesinden kaynaklanmaktadır.

3.2.1. Van Türküleri ve Mâni

İncelenen Van türkülerinde mâni nazım şeklinin çoğunlukta olduğu saptanmıştır. Bu durum, Doğan Kaya'nın özellikle mâni şekilli türküler için "Bu tarz türküler, repertuarımız içinde hiç de azımsanmayacak sayıda bir yekun tutar." (Kaya,2004:106) ifadelerinin doğruluğunu gözler önüne sermektedir. Nitekim Seyit Battal Uğurlu'nun Van türküleri için şu söylemi de savımızı güçlendirmektedir:

“Van türküleri içinde şekilsel açıdan her türden örneğe rastlamak mümkün olmakla birlikte, usullü türküler ağırlıktadır. Mânî dörtlüklerinden kurulu olan türkülerin çokluğu dikkati çeker.” (Uğurlu, 2007: 360)

Ancak bu durum beraberinde bir sorunsalı getirmektedir; O da mânilerin toplumsal düzende ne manaya geldiğinin belirlenmesidir. Mânilerin anlatılmak istenen düşünceyi üstü kapalı ve tasvir yeteneğiyle aktarması bir nebze de olsa bu soruya cevap vermektedir. Özellikle geleneksel düzenin devam ettiği toplumlarda, mânilerin çoğunlukta olması, sorulması gereken soruların ve söylenmesi gereken durumların aleni bir şekilden ziyade, sadece muhataba yönelik olmasının bir yansımasıdır. Söz konusu durumdan ötürü ortaya çıkan mânilerin, belli bir ezgi ile aktarılması ve anonimlik vasfına sahip olmaları türkü kategorisi altında incelenmesini gerektirmiştir. Bununla beraber tüm mânilerin ezgisel özellik gösterdiği söylemi yanlış olur. Nurettin Albayrak konuyu şu şekilde açıklamaktadır:

“Mâninin sözlüklerdeki diğer tariflerinde de ezgi eşliğinde söylendiğine işaret edilmekle birlikte bu husus bazı yöreler dışında mâninin temel özelliklerinden değildir. Bu kanaati doğuran en önemli sebebin türkü nazım şeklinin bir bölümünü dört mısralık mânilerin oluşturması ve bunların bir ezgiye bağlanarak söylenmesi olduğu sanılmaktadır.” (Albayrak, 2003: 572).

Cevdet Kudret’in; türkünün mânî tipi, koşma tipi nazımlardan ezgisiyle ayrıldığını belirten ifadeleri (Kudret, 1980: 292) ezgi yönünden Albayrak’ı destekler niteliktedir

Van mânî kültürü incelendiğinde Murat Yaşar, Van’da özellikle kadınların bir araya gelerek mâniler söylediğini aktarmaktadır.(Yaşar, 2018) Kadınların, yüzüklerinin toplandığı bir ortamda, kura benzeri bir sistemle, ele alınan yüzüğün sahibi mânî söylemeye başlar. Ancak bu oyunun önemli kuralı, mânilerin parazit ifadelerden uzak bir şekilde, akıcı ve peş peşe sıralanacak şekilde okunmasıdır. Kaynak kişinin aktardığı iki mânî dizesi bu türün halk için önemini açıklar niteliktedir. “Mânî mânîye peştir/Mânî bilmeyen heçtir” (Yaşar, 2018).

Hüsametdin Ergöl; Van’da mânî geleneğini ve mânîli türküleri şu şekilde açıklamaktadır:

“Kızlar bicek çıkarırdı baharda. Vazonun içine yüzük atıp dilek tutarlardı. Mâni okunurdu, vazodan yüzük çıkartılırdı. Kimin yüzüğü çıkarsa mâni okurdu. Tabi bunlar hep türkülerle olurdu. Her şey türkülerle başlar türkülerle biterdi. Mâni geleneği Van’da çok fazla. Fazla olması bicek geleneğine bağlı. Her sene herkesin mahallesinde kızlar toplanır dilek tutup vazonun içine yüzükler atılırdı. Bundan dolayı herkese mâni lazımdı bu sebeple herkes mâni bilirdi.” (Ergöl, 2018)

İkram Kali, Van yöresinde mânilerin halk kültürü içinde çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtir: “Mâniler de Van halk kültürün çok önemli bir ögesidir. Mâniler o an söylenen dörtlüklerdir.” (Kali, 2018)

Mâni; dörtlükler halinde söylenir, çoğunlukla 7 hecelidir ve *a a b a* şeklinde kafiyelenir. Şekilsel özellikleri genellikle aynı olan mâniler hemen hemen her konuda söylenebilir. Bundan ötürü; bir türkü metninde birden fazla mâninin olması ister istemez konu bütünlüğünü etkiler. Van türkülerinin mâni türünden örnekler içermesi incelendiğinde, bir türküde birden fazla mâninin olması, bazen farklı konuların aynı türküde olmasına sebep olmuştur. Van türküsü “Baçelerde sarı gül” (Oto, 2013: 27)de geçen iki mâni konu bakımından farklılık göstermektedir. Birinci dörtlük te acı çektiğini dile getiren aşğın, ikinci dörtlükte soru sorduğu görülmektedir. Bu durum türküde ayrılık ve aşk konusunun beraber işlendiğini gösterir.

“Ağlama yar ağlama

Sarı yazma bağlama

Sarı yazma tez solar

Yüreğimi dağlama”

“Baçelerde laleyim

Yel vurur pervaneyim

Eller ne derse desin

Aşğım divaneyim”

Bu durumdan ötürü, mânilerden oluşan ve konu bütünlüğü olmayan türküler, konu tablosunda ‘birden fazla konunun işlendiği türküler’ başlığı altında toplanmıştır. Ancak şekil itibariyle mâni olmayan; ayrılık, aşk ve doğal güzellik konularının bir arada olduğu türkülerle de karşılaşmıştır. Söz konusu hususa, muhteva kısmında daha detaylı olarak yer verilecektir.

Van türküleri üzerine yapılan görüşmelerde, kaynak kişilere Van türkülerinde mânilerin çoğunlukta olmalarının sebebi sorulmuştur. Alınan cevaplarda, eski

dönemlerde, özellikle kadınlar arasında mâni yarışmaları yapıldığı, peş peşe mânilerin okunduğu belirtilmiştir. Küreselleşmenin bu denli kendisini hissettirmedığı dönemlerde, radyo ve televizyon gibi teknolojik aletlerin bulunmadığı zamanlarda, bireyler toplanarak zaman geçirmekte ve bu toplantılarda hikâyeler, masallar, mâniler ve türküler okumaktaydılar. Mânilerin de ezgisel özelliklere sahip olması ve mâni şekilli türkülerin Van yöresinde yaygın olması, kaynak kişilerin savını güçlendirir niteliktedir.

Van türkülerinden şu bölümler mâniye örnek olarak verilebilir:

“Ben horozam öterem

Sesi (de) sese kataram

Sen yarınnan sarıl yat

Ben vaktinde öterem” (TRT, 2006-1: 132)

“Kayalar gölgelendi

Güzeller suya indi

Güzellerden birisi

Yakti içimi deldi”(Oto, 2013: 1)

3.2.2. Bent Sayısına Göre Van Türküleri

Bentleri bir mısradan oluşan türküler	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Bu dere buz bağlamış” 2. “Davulun sesi uzaklardan hoş gelir ” 3. “Gir bahçeyâ” 4. “Kars'a giderim Kars'a” 5. “Memmoy can” 6. “Yörü yörü durnam gar geldi2”
Bentleri iki mısradan oluşan türküler	<ol style="list-style-type: none"> 1. “Bahar oldu yine çiçekler açtı” 2. “Ey melek sima bu gün devran senindir, sen benim” 3. “Bu gece uyumamışam” 4. “Esmâ'm gider yol üste” 5. “Kız neredeydin neredeydin” 6. “Beyazıt'ın bu kalası”

	<p>7. “Yar güzel gül ezer ”</p> <p>8. “Bal Yeme Bal Yeme Bal Şirin Olur”</p> <p>9. “Gökten Bir Çift Suna Da İndi ”</p> <p>10. “Ha Bu Dereden Can Bu Dereden ”</p> <p>11. “Kure Koymuş Yol Üstüne Çıkrığı”</p>
Bentleri üç mısradan oluşan türküler	<p>1. “Amigin önünde ağaçlı kalmış anam oy oy”</p> <p>2. “İskeleden çıktı devenin ucu”</p> <p>3. “Bağlarda bulşalım”</p> <p>4. “Bir çift turna gördüm”</p> <p>5. “Bitlis dağlarında geyikler gezer ”</p> <p>6. “Eller bahçesine girdim eyva gelir nar gelir”</p> <p>7. “Gelin oldum gelin hiç de gülmedim”</p> <p>8. “Hasan kalada oldum onbaşı”</p> <p>9. “Ayran içmiş karnı şişmiş”</p> <p>10. “O yar gelir yazı yabana”</p> <p>11. “Pişigi vurdum daşinen ”</p> <p>12. “Pişigi vurdum daşinen 2”</p> <p>13. “Gün olaydı tan olaydı”</p> <p>14. “Bir oda yaptırdım döşetemedim”</p> <p>15. “Yeni Hamamın Üstüyem ”</p>
Bentleri dört mısradan oluşan türküler	<p>1. “Adım Abdurahman, memleketim Muş”</p> <p>2. “Akşam oldu cihan baktım ki karardı”</p> <p>3. “Akşamın ikindinin arası”</p> <p>4. “Atımı çektiler binek taşına”</p> <p>5. “Avcı vurmuş bir ceylanı”</p> <p>6. “Bad-ı Sabah sen Mevla’yı seversen”</p> <p>7. “Başına örtmüştür ipekten perde”</p> <p>8.</p> <p>9. “Ben şeydayi bülbül değil canıma can gülü isterem”</p> <p>10. “Bir canı cananın kölesiyim ben”</p> <p>11. “Bir emir çıktı da asker yürüdü Ufacık dağlarda durnam duman bürüdü”</p> <p>12. “Boyu uzun gaşı gara”</p> <p>13. “Bu dağlar kömürdendir”</p> <p>14. “Bu gece ne sert gecedir, uyku girmez gözüme”</p> <p>15. “Bu handan bu handan”</p> <p>16. “Bunca zaman ben Van’ımdan ayırıyam”</p> <p>17. “Bülbülem bağ gezerem”</p> <p>18. “Dağda duman yeri var”</p> <p>19. “Deniz gibi dalgalanma”</p> <p>20. “Eğlen yar eğlen haber sorayım”</p> <p>21. “Ela gözlerine kurban olduğum”</p> <p>22. “Ezel bahar yaz ayları gelende”</p> <p>23. “Gel benim gül yüzlü yarım gizli sırrın</p>

	<p>bendedir”</p> <p>24. “Her seher her sabah yavrum gel geç buradan”</p> <p>25. “Kadir Mevlam budur senden dileğim”</p> <p>26. “Maraş dedikleri kanlı bir haraş”</p> <p>27. “Memeden oy memeden”</p> <p>28. “Nahn-u gasamnada taksimde Mevlam”</p> <p>29. “Sudan gelir allı gelin ”</p> <p>30. “Şu kışlanın yapısına”</p> <p>31. “Urfa'nın düzüleri”</p> <p>32. “Urun urun dost bağına girmedim”</p> <p>33. “Van Gölü derindir vagonlar yüzer”</p> <p>34. “Van'ın göllerinde boyum iskele”</p> <p>35. “Yara beni yara beni”</p> <p>36. “Yara sızlar yara sızlar ”</p> <p>37. “Yüce dağ başında kervanlar göçer”</p> <p>38. “Ağaç başımda gora”</p> <p>39. “Ağrı Dağı'nın suları”</p> <p>40. “Ahlat'ın alması gelir ”</p> <p>41. “Alma attım nar geldi”</p> <p>42. “Altunam alma beni”</p> <p>43. “Arpa orağa geldi”</p> <p>44. “Ata vurdum belleme”</p> <p>45. “Atları getirin paytona goşah ”</p> <p>46. “Ay doğdu Bedir Allah”</p> <p>47. “Bağımızda üzüm var”</p> <p>48. “Bahçada dalın olum ”</p> <p>49. “Bahçalar barı çalar”</p> <p>50. “Bahçelerde sarı gül”</p> <p>51. “Başkale yolları taştır geçilmez”</p> <p>52. “Belinde kama sevdiğim ”</p> <p>53. “Ben giderim Erek yolu ”</p> <p>54. “Beyaz kâğıt yazarım”</p> <p>55. “Bizim köyde düğün var”</p> <p>56. “Bu akşam sen bize gel”</p> <p>57. “Bu dağın oylumuna”</p> <p>58. “Bu dağlar danelendi”</p> <p>59. “Bu küçede var üç taş loy”</p> <p>60. “Bu Van'ın altı toprah ”</p> <p>61. “Bu Vanlıdır benim adım”</p> <p>62. “Çalın Bayburt çalın sende nem kaldı”</p> <p>63. “Çarpanak'ta bir güzel var ”</p> <p>64. “Çayda kumlar kaynaşır ”</p> <p>65. “Çiğ süttten kaymak olmaz ”</p> <p>66. “Çorabımın dabanı ”</p> <p>67. “Dağlara dağlara ben dayanmam”</p> <p>68. “Dağlanma karlar yağdı”</p> <p>69. “Dalga sesi geliyor”</p>
--	---

	<p>70. “Değirmen başı bizim ” 71. “Erdemidin başına ” 72. “Ela gözli nazlı yarı ” 73. “Oy el cevaz elcevaz” 74. “Elindeki nargile Zeko'm” 75. “Elma ağaçta al olur ” 76. “Erek Dağı'nın dibi ” 77. “Erek Dağının gari ” 78. “Erikler çiçek açtı tev tev ” 79. “Ev süpürür toz eder” 80. “Evimizde duman tüter” 81. “Eyvana serdim kilim ” 82. “Ezeyi gördüm bağda” 83. “Ferom dağlar tekerlendi” 84. “Geldi ekin zamanı” 85. “Gelin gidah Şahbağı'na gazele” 86. “Giderem belesine” 87. “Giderem Van'a dogri” 88. “Gidersen uğur ola” 89. “Git Süphan'dan kar al getir ” 90. “Bendimahi bend üstüne” 91. “Gülü taktım duvara” 92. “Havada vurdum gecele” 93. “Haydi pazara gidelim” 94. “Hazalım yelli yelli” 95. “Heştik attım deryaya” 96. “Heybeler bellerde” 97. “İndim erek düzüne” 98. “Kalecikten bir yar sevdim Ermeni” 99. “Kaleden indim düze” 100. “Galenin bedenleri” 101. “Gaplarında guyi var” 102. “Kar yağar bardan bardan” 103. “Kara koyun meler gelir” 104. “Karanfilin buharı” 105. “Karşıdadır evleri” 106. “Kaşlarının karasına” 107. “Kaşlarının karasına suzana” 108. “Kavun tagda beslenir” 109. “Kekliğim bağla meni ” 110. “Kergitin yolu düze düştü” 111. “Kız elinin kınasına ” 112. “Gız saçların saçların” 113. “Kindireyi vurdum pişiğe” 114. “Küpü koydum herege ” 115. “Mehlemizin bu gızları” 116. “Martınım atılmıyor” 117. “Mehleyi geze geze”</p>
--	---

	118.	“Memleketten çıkalı dört sene o”
	119.	“Uy mendil mendil”
	120.	“Merdivandan yukarı”
	121.	“Meyhaneyi belada ”
	122.	“Ne esmersen ne de kumral”
	123.	“Ömer Efendi”
	124.	“rt gapı zırzalansın”
	125.	“Papuri nere varam”
	126.	“Porzeriyi vurdular”
	127.	“Sarı sarı sarayım”
	128.	“Sarı yn diderim ”
	129.	“Semavarım fıkrıdar”
	130.	“sini sini sini sürmeliler”
	131.	“Sonbaharda bağlar döker gazeli”
	132.	”Su gelir merdin merdine”
	133.	“Süphan daği Süphan daği ”
	134.	“Tarak başına değmez”
	135.	“Van Kalesi bedendir”
	136.	“Vardım ben anam Van'a ”
	137.	“Vur davulcu davula”
	138.	“Yar bu dağlar neden ağlar”
	139.	“Yar ha nanay nanay nanay ”
	140.	“Yastık attım bostana Guley ”
	141.	“Yayla suyu yan akar ”
	142.	“Yeşil Erdiş'ten misen”
	143.	“Yeşil Van'ın eşmeleri”
	144.	“Yük üstünde beden var ”
	145.	“Yükledim göçemedim”
	146.	“Yüksek konağın gelini ”
	147.	“Yr güzel yr töremiyesen”
	148.	“Akşam aralar beni”
	149.	“Bahçalarda edene”
	150.	“Bir kar yağdı Erege”
	151.	“Al yağlık mavi yağlık”
	152.	“Bu tepe kumlu tepe”
	153.	“Bulah başında durma”
	154.	“Burdan bir yol gider Tebriz-i Tehrana”
	155.	“Yar evleri Kürt evleri”
	156.	“Garşıda Kürt evleri”
	157.	“Burdan bir güzel geçti”
	158.	“Gidersen uğur ola”
	159.	“Ereğin başında yanar bir ışık ”
	160.	“Yar Esmer bu gün ağlamış”
	161.	“Ezmeyinen büzmeyinen ”
	162.	“Ahşamlar oldu gelem”
	163.	“Giden ay tutulur mu”
	164.	“Gine lal oldum”

	165.	“Gülüm bizim bagda süsem var”
	166.	“Güzeller ah güzeller ”
	167.	“Hırlı hışırlı kızlar”
	168.	“Kıratımı nallatırım”
	169.	“Kız belin incedir ince”
	170.	“Ha kızıl gül almalandı ”
	171.	“Ah le ana le ana”
	172.	“Men gülümü deste bağlaram ”
	173.	“Odam kireçtir benim ”
	174.	“Oy güllü güllü”
	175.	“Ha sevdi sevdi sevdi can”
	176.	“Ha sudan naziksen oğan ”
	177.	“Ha şirin nar ağacıyam ”
	178.	“Vay Erdiş'im ”
	179.	“Ha vurun yıkak”
	180.	“Yâr ha nanay2”
	181.	“Yoncalar hanım yoncalar”
	182.	“Kalkın Durnam Kalkın Dağlar Başına”
	183.	“Ala boz dumanlı (şahım) karlı dağl arı”
	184.	“Arpa ektim biçemedim”
	185.	“Ayın ortasında bir sarı yıldız(türkü iki bentle başlamaktadır.)”
	186.	“Bahçaya gel ki görüm ”
	187.	“Ben horozam öterem”
	188.	“Bizim eller ne güzel eller”
	189.	“Boyakçının Gelini”
	190.	“Çimende Süri Gazlar ”
	191.	“Çorabı çektim dizime”
	192.	“Elinde Oya ”
	193.	“Erik ağacı çüt saçağı”
	194.	“Erzurum ellerinde”
	195.	“Ezem ezeden oğlan”
	196.	“Galenin bedenleri “
	197.	“Garanfil esti ne'dim”
	198.	“Gel beri yâr gel beri”
	199.	“Lal mercanlar mercanlar mercanlar ”
	200.	“Gökten bir çift suna uçtu”
	201.	“Ha vurun kızlar yürüsün”
	202.	“Kara yer kara yerde”
	203.	“Karşıdan yâr geliyor”
	204.	“Keleşim yana Gider”
	205.	“Kerpiç duvar daşlıdır ”
	206.	“Masa üstünde tesdi ”
	207.	“Mendilim garaladır ”
	208.	“Mendi yoldum bahçadan ”

	<p>209. “Mendil aldım bir deste ” 210. “Edremit van’a bakar” 211. “Pencerede şişesin ” 212. “Su gelir millendirir” 213. “Bizim bağın yolunda” 214. “Toycular yâr Can ” 215. “Urfa'ya paşa Geldi” 216. ”Yeri yeri durnam gar geldi” 217. “Yüce dağım yanar bana” 218. “Zap suyu derin akar”</p>
Bentleri beş mısradan oluşan türküler	<p>1. “Malazgirt vatanım Düğnük’tür durak” 2. “Purmak’tan çıktım başım selamet” 3. “At binmeli yaylaları gezmeli” 4. “Muş'un arkasında fesli gezerim” 5. “Sarı papuç toz eder” 6. “Süsem gidiyor Kodese ” 7. “Zilan deresi de bükülür gider”</p>
Bentleri altı mısradan oluşan türküler	<p>1. “Ah aman aman aman, Bir yiğit dağlar kadar yüce olsa” 2. “Oğul bu dağlar ne dağlarsın Kardan kemer bağlarsın” 3. “Dağdan hayladım maralı maralı” 4. “Evleri sekilidir” 5. “Sallana sallana gürmuhtan haddi ”</p>
Bentleri yedi mısradan oluşan türküler	<p>1. “Çıranın Burnunu Kes ”</p>
Bentleri sekiz mısradan oluşan türküler	<p>1. “Can maral can” 2. “Mendilimde Kışmış İle Badem Var”</p>
Bentleri dokuz mısradan oluşan türküler	<p>1. “Seray Seray gız geldiler seni gelin etmeye”</p>
Bentleri on mısradan oluşan türküler	<p>1. “Kara gözler kara gözler”(1.bent on 2. Bent yedi dizeden oluşmaktadır.)"</p>
Bentleri onbir mısradan oluşan türküler	<p>1. “Meskenim olsun dağlarbaşı, Sahraya hacet kalmadı”</p>
Bentleri Farklı bentlerden oluşan türküler	<p>1. “Ayvanın Altından Geçtim” 2. “Bir çift geyik bir dere de su içer”</p>

3.2.3. Hece Sayısına Göre Van Türküleri

5'Lİ HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	1. "Elinde Oya "
7'Lİ HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	<ol style="list-style-type: none"> 1. " Ah le ana le ana" 2. " Bahçaya gel ki görüm " 3. " Ben horozam öterem" 4. "Boyakçının gelini" 5. "Çıranın burnunu kes" 6. "Çimende süri gazlar " 7. " Erzurum ellerinde" 8. " Ezem ezeden oğlan" 9. " Galenin bedenleri " 10. " Garanfil esti ne'dim" 11. "Gel beri yâr gel beri" 12. " Ha bu dereden can bu dereden " 13. "Ha vurun kızlar yürüsün" 14. "Kara yer kara yerde" 15. "Karşidan yâr geliyor " 16. "Keleşim yana gider" 17. "Kerpiç duvar daşlıdır " 18. "Masa üstünde tesdi " 19. "Mendilim garaladır" 20. "Mendi yoldum bahçadan " 21. "Mendil aldım bir deste " 22. "Edremit Van'a bakar" 23. "Pencerede şişesin " 24. "Su gelir millendirir" 25. "Bizim bağın yolunda" 26. "Vur destiye gümlerin " 27. "Toycular yâr can" 28. "Urfa'ya paşa geldi" 29. "Zap suyu derin akar" 30. " Bu dağlar kömürdendir" 31. "Bülbülem bağ gezerem" 32. "Dağda duman yeri var" 33. " Memeden oy memeden" 34. " Urfa'nın düzüleri" 35. "Yara sızlar yara sızlar " 36. "Ağaç başımda gora" 37. "Alma attım nar geldi" 38. "Altunam alma beni " 39. "Arpa orağa geldi" 40. "Ata vurduğum belleme" 41. "Bağımızda üzüm var" 42. "Bağlarda bulşalım" 43. "Bahçada dalın olum "

	<p>44. “Bahçalar barı çalar” 45. “Bahçelerde sarı gül” 46. “Beyaz kâğıt yazarım” 47. “Bizim köyde düğün var” 48. “Bu akşam sen bize gel” 49. “Bu dağın oylumuna” 50. “Bu dağlar danelendi” 51. “Bu gece uyumamışam” 52. “Bu küçede var üç taş loy” 53. “Bu Van'ın altı toprah ” 54. “Çayda kumlar kaynaşır ” 55. “Çiğ süttten kaymak olmaz ” 56. “Çorabımın dabanı ” 57. “Dalga sesi geliyor” 58. “Değirmen başı bizim ” 59. “Erdemidin başına ” 60. “Oy el cevaz elcevaz” 61. “Erek Dağı'nın dibi ” 62. “Erek Dağının gari ” 63. “Erikler çiçek açtı tev tev ” 64. “Esmam gider yol üstte” 65. “ Ev süpürür toz eder” 66. “ Evleri sekilidir” 67. “ Eyvana serdim kilim” 68. “ Ezeyi gördüm bağda” 69. “ Geldi ekin zamanı” 70. “ Giderem belesine” 71. “ Giderem Van'a dogri” 72. “ Gidersen uğur ola” 73. “ Gülü taktım duvara” 74. “ Hazalım yelli yelli” 75. “ Heştik attım deryaya” 76. “ İndim erek düzüne” 77. “ Kaleden indim düze” 78. “ Galenin bedenleri” 79. “ Gaplarında guyi var” 80. “ Kar yağar bardan bardan” 81. “ Karanfilin buharı” 82. “ Karşıdadır evleri” 83. “ Kaşlarının karasına” 84. “ Kavun tagda beslenir 85. “ Kekliğim bağla meni ” 86. “ Gız saçların saçların” 87. “ Martınım atılmıyor” 88. “Mehleyi geze geze” 89. “Uy mendil mendil” 90. “Merdivandan yukarı” 91. “Meyhaneyi belada ”</p>
--	--

	<p>92. “Ört gapı zırzalansın” 93. “Papuri nere varam” 94. “Porzeriyi vurdular” 95. “Sarı papuç toz eder” 96. “Sarı yünü diderim ” 97. “Semavarım fıkırdar” 98. “Tarak başına değmez” 99. “Van Kalesi bedendir” 100. “Vardım ben anam Van'a ” 101. “Vur davulcu davula” 102. “Yastık attım bostana Guley ” 103. “Yayla suyu yan akar ” 104. “Yeşil Erdiş'ten misen” 105. “Yük üstünde beden var ” 106. “Yükledim göçemedim” 107. “ Akşam aralar beni” 108. “ Bahçalarda çedene” 109. “ Bu dere buz bağlamış” 110. “Bir kar yagdı Erege” 111. “Al yağlık mavi yağlık” 112. “Bu tepe kumlu tepe” 113. “Bulah başında durma” 114. “Garşıda Kürt evleri” 115. “Burdan bir güzel geçti” 116. “Gidersen uğur ola” 117. “Ahşamlar oldu gelem” 118. “Giden ay tutulur mu” 119. “Gine lal oldum” 120. “Güzeller ah güzeller ” 121. “Hırlı hışırlı kızlar” 122. “Kars'a giderim Kars'a” 123. “Ha kızıl gül almalandı ” 124. “Memmoy can” 125. “Odam kireçtir benim ” 126. “Oy güllü güllü” 127. “Ha Sudan naziksen oğan ” 128. “Ha şirin nar ağacıyam ” 129. “Vay Erdiş'im ” 130. “Ha vurun yıkak” 131. “Yar güzel gül ezer ” 132. “Yâr ha nanay2” 133. “Yoncalar hanım yoncalar”</p>
8'Lİ HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	<p>1. “ Arpa ektim biçemedim” 2. “ Ayvanın altından geçtim” 3. “ Ben giderim erek yolu” 4. “ Erik ağacı çüt saçağı” 5. “ Gökten bir çift suna uçtu ” 6. “Yeni hamamın üstüyem ”</p>

	<p>7. “Yüce dağım yanar bana” 8. “Avcı vurmuş bir ceylanı” 9. “Boyu uzun gaşı gara” 10. “Deniz gibi dalgalanma” 11. “ Sudan gelir allı gelin ” 12. “Şu kışlanın yapısına” 13. “Yara beni yara beni” 14. “Ağrı Dağı’nın suları” 15. “Ahlat'ın alması gelir ” 16. “Belinde kama sevdiğim ” 17. “Bu Vanlıdır benim adım” 18. “Çarpanak'ta bir güzel var ” 19. “Dağlanma karlar yağdı” 20. “Ela gözli nazlı yarı ” 21. “Elma ağaçta al olur “ 22. “ Evimizde duman tüter” 23. “ Ferom dağlar tekerlendi” 24. “ Git Süphan ’dan kar al getir ” 25. “ Bendimahi bend üstüne 26. “ Havada vurdum gecele” 27. “ Haydi pazara gidelim” 28. “ Kara koyun meler gelir” 29. “ Kaşlarının karasına suzana” 30. “ Kız elinin kınasına ” 31. “ Ayran içmiş karnı şişmiş” 32. “ Mehlemizin bu kızları” 33. “ Ne esmersen ne de kumral”, 34. “ Pişigi vurdum daşinen “ 35. “ Pişigi vurdum daşinen 2” 36. “ Su gelir merdin merdine” 37. “Süphan dağı Süphan dağı ” 38. “ Süsem gidiyor Kodese ” 39. “ Yar ha nanay nanay nanay ” 40. “ Yüksek konağın gelini ” 41. “ Beyazıt’ın bu kalası” 42. “ Yar evleri Kürt evleri” 43. “ Yar Esmer bu gün ağlamış” 44. “ Ezmeyinen büzmeyinen ” 45. “Gir bahçeya” 46. “Gün olaydı tan olaydı” 47. “Kıratımı nallatırım” 48. “Men gülümü deste bağlaram ” 49. “Ha sevdi sevdi sevdi can” 50. “Yörü yörü durnam gar geldi2”</p>
9’LU HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	<p>1. “ Gökten bir çift suna da indi ” 2. “ Kergitin yolu düze düştü”</p>
10’LU HECE ÖLÇÜSÜ İLE	<p>1. “ Lal mercanlar mercanlar mercanlar” 2. “ Eğlen yar eğlen haber sorayım”</p>

YAZILAN TÜRKÜLER	3. “Hasan kalada oldum onbaşı”
11’Lİ HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	1. “ Zilan deresi de bükülür gider” 2. “ Kalkın durnam kalkın dağlar başına” 3. “Ala boz dumanlı (şahım) karlı dağları” 4. “ Ayın ortasında bir sarı yıldız” 5. “Bal yeme bal yeme bal şirin olur” 6. “Bir oda yaptırdım döşetemedim” 7. “ Kure koymuş yol üstüne çıkırdığı” 8. “ Mendilimde kışmış ile badem var” 9. “Adım Abdurahman, memleketim muş” 10. “Akşamınan ikindinin arası” 11. “Atımı çektiler binek taşına” 12. “Bad-ı Sabah sen Mevla’yı seversen” 13. “Başına örtmüştür ipekten perde” 14. “Bir canı cananın kölesiyim ben” 15. “Bir çift geyik bu derede su içer” 16. “Bunca zaman ben Van’ımdan ayırıyam” 17. “Ela gözlerine kurban olduğum” 18. “ Ezel bahar yaz ayları gelende” 19. “ İskeleden çıktı devenin ucu” 20. “Kadir Mevlam budur senden dileğim” 21. “ Malazgirt vatanım Düğnük’tür durak” 22. “Maraş dedikleri kanlı bir haraş” 23. “Nahn-u gasamnada taksimde Mevlam” 24. “Urun urun dost bağına girmedim” 25. “Van Gölü derindir vagonlar yüzer” 26. “Van’ın göllerinde boyum iskele” 27. “Yüce dağ başında kervanlar göçer” 28. “At binmeli yaylaları gezmeli” 29. “Atları getirin paytona goşah ” 30. “Başkale yolları taştır geçilmez” 31. “Bir çift turna gördüm” 32. “Bitlis dağlarında geyikler gezer ” 33. “Çalın Bayburt çalın sende nem kaldı” 34. “Dağdan hayladım maralı maralı” 35. “Dağlara dağlara ben dayanamam” 36. “ Gelin gidah Şahbağı'na gazele” 37. “ Gelin oldum gelin hiç de gülmedim” 38. “ Kalecikten bir yar sevdim Ermeni” 39. “ Muş'un arkasında fesli gezerim” 40. “ Sini sini sini sürmeliler” 41. “Sonbaharda bağlar döker gazeli” 42. “ Yörü güzel yörü töremiyesen” 43. “ Can maral can” 44. “ Ereğin başında yanar bir ışık ”
12’Lİ HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	1. “Akşam oldu cihan baktım ki karardı” 2. “ Davulun sesi uzaklardan hoş gelir ”

13'LÜ HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	1. "Yar bu dağlar neden ağlar"
14'LÜ HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	1. "O yar gelir yazı yabana"
15'Lİ HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER.	<ol style="list-style-type: none"> 1. "Bu gece ne sert gecedir, uyku girmez gözüme" 2. "Ey melek sima bu gün devran senindir, sen benim" 3. "Gel benim gül yüzlü yarım gizli sırrın bendedir" 4. "Ay doğdu Bedir Allah" 5. "Eller bahçesine girdim eyva gelir nar gelir"
BİR DEN FAZLA HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILAN TÜRKÜLER	<ol style="list-style-type: none"> 1. "Yeri yeri durnam gar geldi Dar sokaktan yar geldi" 2. "Amigin önünde ağaçlı kalmış anam oy oy Dediler geliyor onbaşı çavuş" 3. "Bahar oldu yine çiçekler açtı Ah sarı camışın yaraladı beni" 4. "Ben şeydayi bülbül değil canıma can gülü İsterem Ne laleyi ne sümbülü, seherde açan gülü İsterem" 5. "Bir emir çıktı da asker yürüdü Ufacık dağlarda durnam duman bürüdü" 6. "Ah aman aman aman, Bir yiğit dağlar kadar yüce olsa" 7. "Oğul bu dağlar ne dağlarsın Kardan kemer bağlarsın" 8. "Bu handan bu handan Kervan kalkar bu handan" 9. "Her seher her sabah yavrum gel geç buradan Ayrılmışam kaşı gözü karadan" 10. "Kara gözler kara gözler Oğul yıkmadı felek beni" 11. "Meskenim olsun dağlarbaşı, Sahraya hacet kalmadı" 12. "Purmak'tan çıktım başım selamet Bir gece kalmadan aman koptu kıyamet" 13. "Seray Seray kız geldiler seni gelin etmeye" 14. "Elindeki nargile Zeko'm " 15. "Heybeler bellerde" 16. "Kız neredeydin neredeydin" 17. "Kindireyi vurdum pişiğe" 18. "Küpü koydum herege "

	<ol style="list-style-type: none"> 19. “Memlekette çıkalı dört sene o” 20. “ Ömer Efendi” 21. “ Sarı sarı sarayım” 22. “ Yeşil Van'ın eşmeleri” 23. “ Burdan bir yol gider Tebriz-i Tehrana” 24. “Gülüm bizim bagda ssem var” 25. “Kız belin incedir ince” 26. “Sallana sallana grmuhtan haddi ” 27. “ orabı çektim Dizime” 28. “ Bizim Eller Ne Güzel Eller”
--	--

3.2.4. Van Türkülerinde Kullanılan Uyak eşitleri

Manzum trnlerde dize sonlarındaki ses benzerliğine uyak denilmektedir. Ses benzerliğinin sayısına göre uyak isimleri değişmektedir. Bir ses benzerliğinin olduğu dizeler yarım uyak, iki ses benzerliğinin olduğu dizeler tam uyak,  veyahut daha fazla ses benzerliğinin olduğu dizeler zengin uyak düzenine sahiptir. Ses benzerliklerinin aynı göreve sahip hece veyahut eklerle yapıldığı dizeler redifli uyak düzenine sahiptir. Van türkülerinde, bazen tek uyak düzeni tüm türküye hâkimken bazen bentler arasında farklı uyak düzenleriyle karşılaşılmıştır. Bu sebepten ötürü türkülerde uyak düzenine dair bir tablo oluşturulamamıştır. Ancak uyak düzenleri, türkülerden alınan örneklerle verilmeye çalışılmıştır.

Cinaslı kafiye ve tunç kafiye türkülerde geçen diğer iki kafiye türüdür. Cinaslı kafiyede birinci dizenin son kelimesi olan ifade ikinci dizede şeklen aynı ancak manen farklı kullanılmıştır. Van türkülerinde cinaslı kafiyeye rastlanmamıştır.

Tunç kafiyede ise; bendin birinci dizesinde geçen son kelimenin içinde yer alan ve anlamlı olan farklı bir kelimenin ikinci dizede kullanılmasıdır.

1. Türkülerde Yarım Uyak

“Çimen yeşil gül sarı
Yitirdim nazlı yârî
Yâr orada ben burda
Ağlarım zari zari” (TRT, 2006-1: 236)

Bendde geçen ‘î’ tek ses benzerliği olduğundan ötürü yarım uyak oluşturmuştur.

“Ezeyi gördüm bağda
Goynunda körpe balâ
Niye sufatın dökük
Kim ne dedi ki sana” (Oto, 2013: 115)

Örnekte geçen ‘a’ sesleri yarım kafiyedir.

2. Türkülerde Tam Uyak

“Zilan deresi de bükülür gider
Zülüfü gerdana dökülür gider
Bir yiğit de sevdiğini almazsa
(Vallah) onun ömrü sökülür (puç olur) gider
Sürünür gider heç olur gider (of)” (TRT, 2002-3: 200)

Türküde geçen ‘-ur gider’ aynı görevde oldukları için rediftir. ‘ol-ül’ Tam uyak olarak kaşımıza çıkar.

“Garibem vatanım yoktur
Elimden tutanım yoktur
Düşmüşem gurbet ellere
Arayıp soranım yoktur” (TRT, 2006-1: 93)

Türküde ‘-ım yoktur’ redif iken, ‘an’ tam uyaktır.

“Bir oda yaptırdım hurma dalından
İçini döşemedim acem şalından” (TRT, 2006-1: 114)

‘al’ tam uyak iken, ‘**ndan**’ sesleri aynı görevde olduklarından ötürü rediftir.

“*Su gelir taşa **değer***

*Kirpikler gaşa **değer***

Ele bir yâr sevmüşem

*Yedi gardaşa **değer**” (TRT, 2006-1: 172)*

‘a **değer**’ ifadesi redif iken ‘aş’ sesleri tam uyak oluşturmuştur.

3. Türkülerde Zengin Uyak

“*Sen seher yelisen esersen yakın*

Her sabah her seher zülfüne tokun

Selvim yukudaysa oyatma sakın

Sağından solundan gör seher yeli” (TRT, 2006-1: 88)

Türküde geçen ‘akın-okun’ zengin uyaktır.

4. Türkülerde Tunç Uyak

“*Eymişsen gaşların etmişsen çengel*

Ölürsem sevdiğüm üstüme sen gel” (TRT, 2006-1: 114)

Bendin birinci dizesinde yer alan ‘Çengel’ kelimesinin içinde bulunan ‘Gel’ fiili ikinci dizede bağımsız olarak kullanılmıştır. Ayrıca, ‘engel, -en gel’ zengin uyak oluşturmuştur.

3.2.5. Van Türkülerinde Uyak Örgüsü

Kâfiye örgüsü çoğunlukla dört dizeden oluşan manzum ürünlerde dizelerin son seslerindeki benzerliklere göre belirlenen düzendir. Tüm türkü metinlerini bu şekilde incelemek zaman ve hacim açısından mümkün olmadığından her düzene örnekler verilecektir. Söz konusu durum, örneklerde koyu renkle belirginleştirilecektir.

1. Düz uyak

Manzum ürünlerin dizelerinin son seslerinin aaaa, abaa, aaba, abbb, aaab vb. olduğu düzendir.

“Ala boz dumanlı (şahım) karlı dağları
Sahat çukurunun (şahım) memur çağları
Evvel şeker gelir (şahım) şerbet ireli
Dağlardan geliyor (şahım) kuş sedaları” (TRT, 2006-1: 28)

“Üç atım var biri binek
Arkadaşlar kalkın gidek
Ali Paşa'yı vurdular
Yavrusuna haber vererek” (TRT, 2006-1: 54)

“Sen seher yelisen esdin yüceden
Tokunursan pencereden bacadan
Selvim yuhusuzdur dünki geceden
Oyanana kadar dur seher yeli” (TRT, 2006-1: 88)

2. Çapraz uyak

Manzum metinlerde son seslerin abab,baba vb. şekilde sıralandığı türdür.

“Kalkın durnam kalkın dağlar başına
Sinem bölük bölük bölündü *durnam*
Seni beni yaradanın aşkına
Söyle kara bağrım delindi *durnam*” (TRT, 2002: 117)

“Genç kızların elinde maşraba **maşraba**
Ayranlar nehrede nehrede *nehrede*
Ayran aşı çanakta çanakta **çanakta**
Ne hoş olur yiyende yiyende *iyiyende*”(Oto, 2013: 142)

“Yâr Kürd degil beg evleri

O giden yara da *gurban*

Yar Kürd degil beg evleri

Dur zülfünü tara *gurban*”(Oto, 2013: 259)

3.3. Van Türkülerinde Muhteva

3.3.1. Konularına Göre Van Türküleri

Her dilsel ifade, bir içeriğe sahiptir. Estetik sözlü ürünler olarak türküler de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Türküler, insana ait evrensel içeriklerle yerel olanın bileştiği eserlerdir. Aşk, tabiat, zaman, ayrılık gibi evrensel temalar; ezgi, dil özellikleri, maddi kültür unsurları gibi yerel unsurlarla birlikte şekillenir. Bu açıdan, türkülerdeki konular önemli ölçüde benzerlik gösterir. Asıl konu yöreden yöreye değişiklik göstermezken, konunun icrasının parçası olan ezgi, ağız özellikleri türkünün teşekkül ettiği yörenin çok yönlü özellikleri değişiklik gösterir. Bu durum türkünün evrensel olan ile yerel olan arasındaki salınımını gösterir.

Konul yöreden yöreye değişmez. Konunun sunumuna eşlik eden unsurlar değişir. Dil özellikleri, ezgi yörenin coğrafya ve ikliminden kaynaklanan kültürel unsurlar değişir. Burada aktarılmaya çalışılan ana husus, konuların yöresel özellikler neticesinde çeşitlenmesi değil, aksine konu içeriklerinin, yerel unsurlar doğrultusunda şekillenmesidir. Farklı yörelerde aşk konusuna dair türküler duyulabilir ancak bu türkülerde geçen ifadeler yörenin gelenek ve göreneklerine uygun bir biçimde aktarılır. Belli bir şahıs ya da mekânı anlatan türküler olduğu gibi aşkı, doğayı, dini yapıyı, ayrılığı, gurbeti vb. konu edinen türkülerin varlığından da bahsetmek gerekir. Ayrıca bu konu başlıkları altında yer alan türkülerin de yöresel özelliklere göre şekillendiği unutulmamalıdır.

Sözlü kültür ürünlerinde, yaşanan kültür coğrafyasının izlerini en rahat biçimde tespit edebiliriz. Özellikle türküler bu anlamda dikkat çeken ürünlerdir. Bir türkü, olduğu ve icra edildiği yöreye ait çok sayıda unsuru yansıtır. Bu durum yaşanan coğrafya ve kültüre ait farkındalıklar üzerinden gerçekleşir.

Bu bölümde, Van türkülerinde işlenen aşk, ayrılık-gurbet, arzu-istek, din, eğlence gibi konular detaylı olarak incelenmiştir. Detaylı içerik incelemesinden önce Van türküleri konularının yoğunluğuna göre aşağıdaki şekilde tablolştırılmıştır. Daha sonra, tespit edilen konu başlıkları, detaylı olarak incelenmiştir.

Aşk Konulu Türküleri

1. “Akşam oldu cihan baktım ki karardı”
2. “Akşamın ikindinin arası”
3. “Bad-ı sabah sen Mevla’yı seversen”
4. “Başına örtmüştür ipekten perde”
5. “Ben şeydayi bülbül değil canıma can gülü isterem”
6. “Bir canı cananın kölesiyim ben”
7. “Boyu uzun gaşı gara”
8. “Bu gece ne sert gecedir, uyku girmez gözüme”
9. “Dağda duman yeri var”
10. “Eğlen yar eğlen haber sorayım”
11. “Ela gözlerine kurban olduğum”
12. “Ey melek sima bu gün devran senindir, sen benim”
13. “Ezel bahar yaz ayları gelende”
14. “Gel benim gül yüzlü yarım gizli sırrın bendedir”
15. “Her seher her sabah yavrum gel geç buradan”
16. “Kara gözler kara gözler
17. “Oğul yıkmadı felek beni”
18. “Memeden oy memeden”
19. “Seray Seray kız geldiler seni gelin etmeye”
20. “Sudan gelir allı gelin ”
21. “Urfa’nın düzüleri”
22. “Urun urun dost bağına girmedim”
23. “Yara beni yara beni”
24. “Ağaç başımda gora”
25. “Ahlat’ın alması gelir”
26. “Alma attım nar geldi”
27. “Altunam alma beni”
28. “Arpa orağa geldi”
29. “Ata vurduğum belleme”
30. “Bağımızda üzüm var”
31. “Bağlarda bulşalım”
32. “Bahçada dalın olum ”
33. “Bahçelerde sarı gül”
34. “Belinde kama sevdiğim ”
35. “Beyaz kâğıt yazarım”
36. “Bitlis dağlarında geyikler gezer ”
37. “Bu akşam sen bize gel””
38. “Bu Van’ın altı toprah ”
39. “Bu Vanlıdır benim adım”
40. “Çarpanak’ta bir güzel var ”

	<p>41. “Çayda kumlar kaynaşır ” 42. “Çiğ süttten kaymak olmaz ” 43. “Çorabımın dabanı ” 44. “Dağdan hayladım maralı maralı” 45. “Dağlara dağlara ben dayanamam” 46. “Dalga sesi geliyor” 47. “Değirmen başı bizim ” 48. “Erdemidin başına ” 49. “Ela gözli nazlı yari ”</p> <p>50. “Oy el cevaz elcevaz” 51. “Elindeki nargile Zeko'm” 52. “Eller bahçesine girdim eyva gelir nar gelir”” 53. “Elma ağaçta al olur ” 54. “Erek Dağı'nın dibi ” 55. “Erek Dağının gari ” 56. “Esmam gider yol üste” 57. “Evleri sekilidir” 58. “Eyvana serdim kilim ” 59. “Ezeyi gördüm bağda” 60. “Ferom dağlar tekerlendi” 61. “Gelin gidah Şahbağı'na gazele” 62. “Giderem belesine” 63. “Giderem Van'a dogri” 64. “Gidersen uğur ola” 65. “Git Süphan'dan kar al getir ” 66. “Bendimahı bend üstüne” 67. “Gülü taktım duvara” 68. “Heştik attım deryaya” 69. “İndim erek düzüne” 70. “Kaleden indim düze” 71. “Galenin bedenleri” 72. “Gaplarında guyi var” 73. “Kar yağar bardan bardan” 74. “Kaşlarının karasına” 75. “Kaşlarının karasına suzana” 76. “Kavun tagda beslenir ” 77. “Kekliğim bağla meni” 78. “Kız elinin kınasına ” 79. “Kız neredeydin neredeydin” 80. “Gız saçların saçların” 81. “Mehlemizin bu kızları” 82. “Martınım atılmıyor” 83. “Mehleyi geze geze” 84. “Uy mendil mendil” 85. “Merdivandan yukarı” 86. “Ne esmersen ne de kumral”</p>
--	--

	<p>87. "Ört gapı zırzalansın" 88. "Papuri nere varam" 89. "Porzeriyi vurdular" 90. "Sari papuç toz eder" 91. "Semavarım fıkırdar" 92. "Sini sini sini sürmeliler" 93. "Su gelir merdin merdine" 94. "Süsem gidiyor Kodese " 95. "Yar ha nanay nanay nanay " 96. "Yayla suyu yan akar " 97. "Yeşil Erdiştir'ten misen" 98. "Yeşil Van'ın çeşmeleri" 99. "Yükledim göçemedim" 100. "Yüksek konağın gelini " 101. "Bahçalarda çedene" 102. "Bu dere buz bağlamış" 103. "Bir kar yağdı Erege" 104. "Al yağlık mavi yağlık" 105. "Bulah başında durma" 106. "Garşıda Kürt evleri" 107. "Gidersen uğur ola" 108. "Eregın başnda yanar bir ışık " 109. "Yar Esmer bu gün ağlamış" 110. "Ezmeyinen büzmeyinen" 111. "Ahşamlar oldu gelem" 112. "Giden ay tutulur mu" 113. "Gine lal oldum" 114. "Gir bahçeya" 115. "Gülüm bizim bagda süsem var" 116. "Güzeller ah güzeller " 117. "Hırlı hışırlı kızlar" 118. "Kız belin incedir ince" 119. "Ha kızıl gül almalandı" 120. "Men gülümü deste bağlaram" 121. "Odam kireçtir benim " 122. "Oy güllü güllü" 123. "Sallana sallana gürmuhdan haddi " 124. "Ha Sudan naziksen oğan " 125. "Ha vurun yıkak" 126. "Yâr ha nanay2" 127. "Yastık attım bostana Guley " 128. "Yoncalar hanım yoncalar"</p>
--	--

	<p>129. “Yörü yörü durnam gar geldi2”</p> <p>130. “Ala boz dumanlı karlı dağlar”</p> <p>131. “ayın ortasında bir sarı yıldız”</p> <p>132. “Bahçaya gel ki görüm”</p> <p>133. “Bir oda yaptırdım döşetemedim”</p> <p>134. “Bizim eller ne güzel eller”</p> <p>135. “Boyakçının gelini”</p> <p>136. “Gel beri yâr gel beri”</p> <p>137. “Lal mercanlar mercanlar”</p> <p>138. “Gökten bir çift suna uçtu”</p> <p>139. “Gökten Bir Çift Suna Da İn di “</p> <p>140. “Masa üstünde testi”</p> <p>141. “ha bu dereden can bu dereden”</p> <p>142. “Ha vurun kızlar yürüsün”</p> <p>143. “Kerpiç duvar daşlıdır”</p> <p>144. “Kure koymuş yol üstüne çıkırığı”</p> <p>145. “Mendilimde kişmiş ile badem var”</p> <p>146. “ Edremit Van’a bakar”</p> <p>147. “Bizim bağın yolunda”</p> <p>148. “Toycular yâr can”</p> <p>149. “Yüce dağım yanar bana”</p>
Gurbet/Ayrılık/Hasret Türküleri	<p>1. “Amigin önünde ağaçlı kalmış anam oy oy”</p> <p>2. “Urfa’ya paşa geldi”</p> <p>3. “Masa üstünde testi”</p> <p>4. “Zap suyu derin akar”</p> <p>5. “Su gelir millendirir”</p> <p>6. “Yeri yeri durnam gar geldi”</p> <p>7. “Mendilim garalıdır”</p> <p>8. “Mendi yoldum bahçadan”</p> <p>9. “Mendil aldım bir deste”</p> <p>10. “çimende süri gazlar”</p> <p>11. “kara yer kara yerde”</p> <p>12. “Karşıdan yâr geliyor”</p> <p>13. “Keleşim yana gider”</p> <p>14. “Çorabı çektim dizime”</p> <p>15. “Erik ağacı çüt saçağı”</p> <p>16. “Erzurum ellerinde”</p> <p>17. “Ezem ezeden oğlan”</p>

	<p>18. “Galenin bedenleri” 19. “Garanfil esti nedim” 20. “Bal yeme bal yeme bal şirin olur” 21. “Ben giderim Ereğ yolu” 22. “Bahar oldu yine çiçekler açtı” 23. “Ben giderim Ereğ yolu ” 24. “Bir emir çıktı da asker yürüdü 25. Ufacık dağlarda durnam duman bürüdü” 26. “Bu dağlar danelendi” 27. “Bu dağlar kömürdendir” 28. “Bu handan bu handan” 29. “Bunca zaman ben Van’ımdan ayrırım” 30. “Bülbülem bağ gezerem” 31. “Malazgirt vatanım Düğnük’tür durak” 32. “Maraş dedikleri kanlı bir haraş” 33. “Nahn-u gasamnada taksimde Mevlam” 34. “Purmak’tan çıktım başım selamet” 35. “Şu kışlanın yapısına” 36. “Van’ın göllerinde boyum iskele” 37. “Yara sızlar yara sızlar ” 38. “Yüce dağ başında kervanlar göçer” 39. “Ağrı Dağı’nın suları” 40. “Atları getirin paytona goşah ” 41. “Bir çift turna gördüm” 42. “Bizim köyde düğün var” 43. “Bu dağın oylumuna” 44. “Bu gece uyumamışam” 45. “Çalın Bayburt çalın sende nem kaldı” 46. “Dağlanma karlar yağdı” 47. “Erikler çiçek açtı tev tev ” 48. “Ha şirin nar ağacıyam ” 49. “Hazalım yelli yelli” 50. “Karşıdadır evleri” 51. “Kalecikten bir yar sevdim Ermeni” 52. “Kara koyun meler gelir” 53. “Kergitin yolu düze düştü” 54. “Muş’un arkasında fesli gezerim” 55. “Sarı sarı sarayım” 56. “Yar bu dağlar neden ağlar” 57. “Yük üstünde beden var ” 58. “Yörü güzel yörü töremiyesen” 59. “Vay Erdiş'im ”</p>
--	--

	<p>60. "Akşam aralar beni" 61. "Beyazıt'ın bu kalası" 62. "Bu tepe kumlu tepe" 63. "Burdan bir yol gider Tebriz-i Tehrana" 64. "Yar evleri Kürt evleri" 65. "Can maral can" 66. "Gün olaydı tan olaydı" 67. "kıratımı nallatırım" 68. "Ha sevdi sevdi sevdi can" 69. "Zilan deresi de bükülür gider" 70. "Kalkın durnam kalkın " 71. "Ayvanın altından geçtim"</p>
Asker Türküleri	<p>1. "Hasan kalada oldum onbaşı" 2. "Memlekette çıkalı dört sene o" 3. "Sarı yünü diderim "</p>
Ölüm/ Ağıt Türküleri	<p>1. "Adım Abdurahman, memleketim Muş" 2. "Ah aman aman aman, Bir yiğit dağlar kadar yüce olsa" 3. "Meskenim olsun dağlarbaşı, Sahraya hacet kalmadı" 4. "Gelin oldum gelin hiç de gülmedim" 5. "Arpa ektim biçemedim(Ali paşa ağıdı)"</p>
Olay Türküleri (Yiğitlik, Kahramanlık, Savaş, Eşkiya, Hastalık, Göç)	<p>1. "Atımı çektiler binek taşına" 2. "Vardım ben anam Van'a "</p>
Doğal Çevre ile İlgili Türküler	<p>1. "Avcı vurmuş bir ceylanı" 2. "Bir çift geyik bu dereye su içer" 3. "At binmeli yaylaları gezmeli" 4. "Başkale yolları taştır geçilmez" 5. "Sonbaharda bağlar döker gazeli" 6. "Süphan dağı Süphan dağı " 7. "Van Kalesi bedendir"</p>
Beslenme Ve Yiyecekleri Anlatan Türküler	<p>1. "Heybeler bellerde" 2. "Küpü koydum herege " 3. "Ayran içmiş karnı şişmiş"</p>
Yergi/alay/Eleştiri Türküleri	<p>1. "Van Gölü derindir vagonlar yüzer" 2. "Ömer Efendi" 3. "Tarak başına değmez" 4. "Pişigi vurdum daşinen " 5. "Pişigi vurdum daşinen 2" 6. "Kindireyi \vurdum pişiğe" 7. "Davulun sesi uzaklardan hoş gelir " 8. "Ben horozam ötürem"</p>

	<p>9. “Yeni hamamın üstüyem”</p> <p>10. “Elinde oya”</p>
Arzu/İstek Türküleri	<p>1. “Oğul bu dağlar ne dağlarsın</p> <p>2. Kardan kemer bağlarsın”</p> <p>3. “Deniz gibi dalgalanma”</p> <p>4. “İskeleden çıktı devenin ucu”</p> <p>5. “Kadir Mevlam budur senden dileğim”</p> <p>6. “Ay doğdu Bedir Allah”</p> <p>7. “Bahçalar barı çalar”</p> <p>8. “Bu küçede var üç taş loy”</p> <p>9. “Ev süpürür toz eder”</p> <p>10. “Evimizde duman tüter”</p> <p>11. “Geldi ekin zamanı”</p> <p>12. “Havada vurdum gecele”</p> <p>13. “Haydi pazara gidelim”</p> <p>14. “Karanfilin buharı”</p> <p>15. “O yar gelir yazı yabana”</p> <p>16. “Burdan bir güzel geçti”</p> <p>17. “Pencerede şişesin”</p> <p>18. “Kars'a giderim Kars'a”</p> <p>19. “Ah le ana le ana”</p> <p>20. “Mimmoy can”</p> <p>21. “Yar güzel gül ezer ”</p>
Dini Tasavvufi Nitelikli Türküler	<p>1. “Meyhaneyi belada ”</p>
Eğlence ve Bohem Hayatı Anlatan Türküler	<p>1. “Ben giderim Erek yolu”</p>
Yöre Geleneklerini Anlatan Türküler	<p>1. “Ezem ezeden oğlan”</p> <p>2. “Mendilimde kişmiş ile badem var”</p> <p>3. “Bu Van'ın altı toprah”</p>
Belli Bir Mekânı Anlatan Türküler	<p>1. “ Zilan Deresi De Bükülür Gider”</p> <p>2. “Bal yeme bal yeme bal şirin olur”</p> <p>3. “Biim eller ne güzel eller”</p> <p>4. “Erzurum ellerinde”</p> <p>5. “Galenin bedenleri”</p> <p>6. “Karşıdan yâr geliyor”</p> <p>7. “Edremit Van'a bakar”</p> <p>8. “Urfa^ya paşa geldi”</p> <p>9. “Zap suyu derin akar”</p> <p>10. “ Başkale yolları taştır geçilmez”</p> <p>11. “ Bitlis dağlarında geyikler gezer ”</p> <p>12. “Çalın Bayburt çalın sende nem kaldı”</p> <p>13. “Çarpanak'ta bir güzel var ”</p> <p>14. “Oy el cevaz elcevaz”</p> <p>15. “Erek Dağı'nın dibi ”</p>

	<ol style="list-style-type: none"> 16. “Erek Dağı'nın gari” 17. “Gelin gidah Şahbağı'na gazele” 18. “Giderem Van'a dogri” 19. “Git Süphan'dan kar al getir ” 20. “Havada vurdum gecele” 21. “İndim erek düzüne” 22. “Kaleden indim düze” 23. “Galenin bedenleri beden eski beden” 24. “Muş'un arkasında fesli gezerim” 25. “Sonbaharda bağlar döker gazeli” 26. “Süphan dağı Süphan dağı” 27. “Van Kalesi bedendir” 28. “Yeşil Erdiş'ten misen” 29. “Yeşil Van'ın çeşmeleri” 30. “Beyazıt'ın bu kalası” 31. “Bir kar yagdı Erege” 32. “Ereğin başında yanar bir ışık ” 33. “Gün olaydı tan olaydı”
--	---

3.3.1.1.Aşk Türküleri

Van'da derlenmiş olan türküler incelendiğinde, nicelik bakımından aşk konulu türkülerin çoğunlukta olduğu saptanmıştır. Türkü isimleri tabloda verildiğinden ötürü bu kısımda ayrıca paylaşılmayacaktır. “Türkiye başta olmak üzere, Türk dünyasında adı ne olursa olsun “Türkü” olarak derlenip yayımlanan metinler konu bakımından incelendiğinde büyük çoğunluğunun aşk ve sevgi konusunu işlediği görülecektir.” (Yakıcı, 2007: 211). Aşk sadece halk edebiyatı ürünlerinde değil, tüm edebi ürünlerde de işlenen bir konudur. Çoğunlukla beşeri aşkın işlendiği türkülerde ilahi aşkın işlendiği örneklere de az dahi olsa rastlanmaktadır.

Van yöresinde, aşk konulu türküler çoğunluktadır. Bu türküler hasret duygusunu da yoğun bir şekilde barındırmasına karşın öne çıkan duygu çoğunlukla aşktır. Van yöresi, kültürel özellikler ve sosyal yapısı itibariyle kadın erkek ilişkilerinin geleneksel ve dinsel kısıtlamalarla yaşandığı bir özellik göstermiştir. Bu durum duyguların açık bir şekilde ifade edilmesinin önüne geçmiş dolaylı, sembolik

ve sözlü estetik iletişime dayanan ürünlerin ön plana çıkması neticesini vermiştir. Türküler, bu ürünlerin en yaygın olanı olmuştur.

Sevgiliyi yüceltme, aşkın en önemli yönlerinden biri olarak türkülerde ortaya çıkmaktadır. Van türkülerinde de bunun örneklerini görmek mümkündür: “Arpa orağa geldi” (Oto, 2013: 15) isimli türküde anlatıcı sevdiğini galhın selama durun diyerek yüceltmektedir. Bu yüceltme, anlatıcının sevdiğine duyduğu aşkın büyüklüğünü belirtmektedir. Yine aynı türküde sevgili erimiş bala benzetilmiştir. Bu türküde olduğu gibi sevgili benzetmelerle yüceltilmekte, sevgiliye duyulan aşk benzetilen öğelerle bildirilmektedir. Aynı şekilde “O süsem o sümbül o gül o bağındır” (TRT, 2006-2: 621) isimli türküde “Ele bir yâr sevmişem / Her gören ona bakar” cümleleri bize sevilen kişinin güzelliğine ilişkin yüceltmedir. Benzer bir ifade “Su gelir millendirir” (TRT, 2006-2: 704) isimli türküde “Öyle bir yar sevmişem / Erciş’i dillendirir” şeklinde geçmektedir. “Su gelir merdin merdine” (Oto, 2013: 229) türküsünde geçen “Su gelir daşa değer / Kirpikler kaşa değer / Öyle bir yar sevmişem ki / Yedi kardaşa değer” ifadeleri, güzelliğin yüceltilmesine ilişkin örnek verilecek kullanımlardan bir diğeridir.

Aşk hem kadın hem de erkek için yoğun duygusal bir atmosfer oluşturur. bir Van türküsünde, sevdiğinden haber alan kişinin verdiği tepkiler bu yoğunluğu doğrular özeliğindedir. “Ha bu dereden can bu dereden” (TRT, 2006-2: 439) türküsünde geçen “Dediler yârin geldi / Başımda saçım oynar” ifadeleri ve “merdivandan yukarı” (Oto, 2013: 198) isimli türküde geçen “Dediler yârin geldi bala / Seğirttim yalın ayah” ifadeleri sevgiliden alınan haber karşısında verilen doğal tepkilerin bir yansımasıdır.

Yörede, bir kadın ve bir erkeğin evlilik bağı oluşmadan görüşmeleri uygun bulunmaz. Bu nedenle, sevgililer “Mendilimde kişmiş ile badem var” (TRT, 2006-2: 594) türküsünde geçen “Akşam vakti köşelerde buluşak” dizesindeki gibi gizlice buluşmak zorunda kalırlar. Bağlantı kısmında aşğın “Yavaş söyle köşelerde âdem var” dizesi bu buluşmaların hoş karşılanmadığını ve başkalarına görünmemek için çaba sarf edildiğinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aşk türküleri, aynı ortamı paylaşan ancak sevgilerini anlatamayan, anlatmaya çekinenlerin bir çözüm yolu olabilmektedir. Aşk türküleri incelendiğinde, aşkla

beraber istek ve telkinlerin de ezginin altında gizlenmiş bir şekilde sözlerle verildiği görülmektedir. “Lal mercanlar mercanlar” (TRT, 2006-1: 403) türküsünde geçen “Gece gelme gündüz gel / Findo seni parçalar” ya da “Bahçaya gel ki görüm” (TRT, 2006-1: 108) türküsünde geçen “Bahçaya gel ki görüm / El uzat bir gül verim” dizeleri sevgiliye verilen bir mesajdır. Bu mesajı içeren türkü, zamanla dilden dile aktarılarak günümüze değin ulaşmıştır. Ancak bizi ilgilendiren kısım, ezgisel yapısının oluşu ve aşka dair söylemleri içermesidir. Oysa ilk söyleyen için bir görev icra etmiştir.

Aşk, bazen platonik bazen de yaralayıcıdır. Dinleyici türkülerde aşktan ve sevgiliden çekilenlere şahit olabilmektedir. Her ne kadar sevgiliden dert yakılsa da araya giren ve kavuşmalarına mâni olan kişilere beddualar edilmekte, onlara karşı söylemlere yer verilmektedir. Yer yer sevgilinin sevdiğine telkinlerini de görmekteyiz. “Belinde kama” (Oto, 2013: 33) türküsünde “Eğer beni almaz isen / Gençliğine doyma sevdiğim” diyen âşık, açık bir şekilde bedduada bulunmaktadır. “Lal mercanlar” (TRT, 2006-1: 403) türküsünde “Menden Başka Seversen / İki gözün kör ola” diyen âşık bir telkinde bulunmakta ve bu uyarıya uyulmaması durumunda sevdiğine beddua ederek gözlerinin kör olmasını dilemektedir.

Türkülerde âşık, sevgilinin nazından çoğu zaman şikâyetçidir. “Oy elcevaz elcevaz” (Oto, 2013: 95) türküsünde anlatıcı “Etme bana sen de naz” ve “Elcevaz’ın kızları / çekilmiyor nazları” diyerek Bitlis/Adilcevaz kızlarının nazlı olduğu belirterek hem bir genelleme yapmakta hem de sevdiğinin naz etmemesini istemektedir. Benzer bir söylemi “Mehlemizin bu kızları” (Oto, 2013: 185) türküsünde “Mehlemizin bu kızları / çekilmiyor nazları” ifadesinde görülmektedir. Naz her ne kadar usandırıcı özelliğiyle ifade edilmiş olsa da sevgilinin nazlı oluşu güzelliğiyle de özdeşleşebilmektedir. “Yörü güzel yörü törümeyesen” (Oto, 2013: 277) türküsünde geçen “Sen de benim gibi sor nazlı yâri” ve “Sevmeden kaybettim nazlı yâri” bunun en güzel örneğidir. Ayrıca naz; geleneksel yaşamın sürdüğü birçok Anadolu köy ve kasabasında kız tarafının, oğlan tarafına naz etmesi adettendir ve bu biraz da kendini ağırdan almak anlamına gelir. (Uğurlu, 2007: 362)

Aşk konulu türkülerde, aşığın yakındığı bir diğer konu “işmar” olarak karşımıza çıkmaktadır. İşmar kelimesi, TDK Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğünde;

baş, göz, elle davranışta bulunmak⁹ anlamındadır. “Masa üstünde testi” (TRT, 2006-2: 584) türküsünde; “Acı tatlı söz eder / İşmar eder göz eder / Oğlanın ne suçu var / Her ne eder kız eder” dizeleri bize, söz konusu olan kızın işmarlarıyla oğlanı etkilediğini ve bu etkilenmenin doğal olduğunu bildirmektedir. “Gaplarında guyi var” (Oto, 2013: 150) türküsünde geçen “Senin o işmarların yüri yüri yandım oy oy / Beni ciğerden yakar Gülcan öldürün meni” cümlelerinde, sevgilinin işmarlarının can yaktığına şahit olmaktayız.

Yöre türkülerinde geçen; ceylan, geyik ya da maral sevilen kızın güzelliğini temsil etmek üzere kullanılır. “Bir çift geyik bir dereye su içer” (Oto,18) türküsünde âşık sevdiği kızı dinleyiciye geyik üzerinden aktarmaktadır. Ah bir güzel sevmişim sizin ülkede dizesi bunu kanıtlar niteliktedir. Gelinde gidek bu geyiğin izine dizesi ve Gelin gidek bu geyiğin avına/Geyik çekti de beni kendi dağına dizeleri sevilen kişinin ardından gidildiğinin habercisidir. “Avcı vurmuş bir ceylanı” (Oto,7) türküsünde, avcının vurduğu ceylan ve ceylanın bulunduğu durum tasvir edilmektedir. Bak ağlıyor acı acı dizesinde kişileştirmeye beraber dinleyiciye duygusal bir aktarım yapılmaktadır.

3.3.1.1.1. Aşk Türkülerinde Sevgili ve Âşık

Van türkülerinde aşk konusu incelendiğinde, sevgilinin ve âşığın daha çok somut unsurlarla ön plana çıktığı ve türkülerin beşerî bir sevgiyi konu edindiği saptanmıştır. Sevgilinin güzelliği, fiziki unsurlarla belirtildiği gibi bu güzellik duyulan sevgiyi soyutlaştırmaktan ziyade somutlaştırmaktadır. “Ala boz dumanlı (şahım) karlı dağlar” (TRT, 2006-1: 28) türküsünde geçen “Kızınan gelini bir mi tutarlar / Kızın göskü altın tabak bal olur” dizeleri somut unsurların varlığını göstermektedir. Duygusal bir yönlendirmeden ziyade fiziki unsurların varlığının ön planda olduğu bir anlatım görülmektedir. “Bahçaya gel ki görüm” (TRT, 2006-1: 108) türküsünde El uzat bir gül verim ifadesi de aynı şekilde somut bir ifadedir.

“Galenin bedenleri” (TRT,2006-1:366) türküsünde geçen “Galdır peçeni göreyim / Yüzündeki benleri” dizeleri de türkülerde geçen somut aşk anlatımının

9

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas&kategori1=derlay&kelime1=işmar%20etmek (E.T.)

örneğidir. “Karşıdan yâr geliyor” (TRT, 2006-2:530) türküsünde “Yeleş dar geliyor” söylemi fiziki durumu aktarmaktadır. “Çarpanak’ta bir güzel var” (Oto, 2013: 68) türküsünde sevgilinin fiziki unsurları şu şekilde paylaşılmaktadır: “Çarpanak’ta bir güzel var / Uzun örük saçları var / Yanağından benleri var / Çenesinde Gamzesi var”. Aynı şekilde türkülerde geçen âşık ve sevgili tiplemesinde, âşık yiğitliğiyle ön plana çıkarken, sevgili fiziki unsurları ve güzelliğiyle ön plandadır. “Kerpiç duvar daşlıdır” (TRT, 2006-2: 545) türküsünde “Yârim kalem kaşlıdır / Yârim sırma saçlıdır” ifadeleri sevgilinin fiziki unsurları olmakla beraber güzelliğinin yansımasıdır.

3.3.1.2. Ayrılık/Gurbet Türküleri

Van türkülerinde, ayrılık ve gurbet üzerine pek çok şey söylenmiştir. Bazen sevgiliden ayrı düşmek bazen de memleketten uzak kalmak dillendirilmiştir. Konu bakımından aşk türkülerinden sonra çoğunlukta olan türkülerdir. Ancak bu ayrılık ya da gurbete sebep olan durumlar farklılıklar gösterir. Ayrılık bazen ölümden kaynaklanırken bazen ekmek parası için diyar diyar gezmeden başa gelir.

“Ağrı dağının suları” (Oto, 2013: 2) türküsünde, “Gel artık sevdiğim gayrı /Mahrum etme gözlerinden /Yüreğimde hasretin var /Sızlatıyor ah derinden” ifadelerinde, sevilen şahsın nerede olduğuna dair bir ifade olmamasına rağmen gurbette olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde “Atları getirin paytona goşah”(Oto, 2013: 18) türküsünde anlatıcı “Memleket ırahtır yare gavuşah” dizesi uzaklığın bitmesinin temennisini eden bir aşığı gözler önüne getirmektedir. Ayrılığın nasıl olduğunu, bazen aşığın dilinden öğrenmekteyiz “Bizim köyde düğün var” (Oto, 2013: 50) türküsünde geçen “Men sevdim eller ala / Bana yazıh değilmi” ifadeleri bize sevgilinin başka biriyle evlendiğini aktarmaktadır. Ve bu açıklama aşığın kendi sözleriyle gerçekleşmektedir. Benzer bir ayrılığı “Akşam aralar beni” (Oto, 2013: 6) türküsünde geçen “Sevdiğimi el almış / Gurbet ellere gidim” dizelerinde görmekteyiz.

Gurbet, bir tür unutmaya ve unutulmaya olarak çare gibi görünmektedir. (Uğurlu, 2007: 363) Her iki türküde de sevdiğini alamayan, ona kavuşamayan âşıkların sitemlerine şahitlik etmekteyiz. “Mendi yoldum bahçadan” (TRT, 2006-2: 592)

türküsünde geçen “Ben sevdim eller aldı / Muradım yarım kaldı” ve “Ben sevdim eller aldı / Yüreğim yaralıdır” ifadeleri, gerçekleşmiş bir ayrılığın göstergesidir. Aynı şekilde; “Karşıdan yâr geliyor” (TRT, 2006-2: 530) türküsünde “Men sevdim eller aldı” dizesi gerçekleşmiş bir ayrılığın göstergesidir.

Ayrılık her ne kadar zor olsa da âşık sevdiğine kıyamamaktadır. Bu durumu “Kalecikten bir yar sevdim” (Oto, 2013:147) türküsünde, “Ermeni'ye nasıl meyil vermeli / Başım alıp bu diyardan gitmeli” dizelerinde ayrılık ifadelerini görürken; “Sen ağlama kirpiklerin dökülür / Dökülür de benim boynum bükülür” dizelerinde ise aşığın sevdiğine kıyamamasını görmekteyiz. Aslında bu durum bize ayrılık neticesinde dahi aşığın sevgisine sahip çıktığını ve bundan ötürü herhangi bir kötülük istemediğini göstermektedir. Her ne kadar ayrılık acı verici, yaralayıcı bir durum canlandırırsa da ortada olan durum, tezatlığı hissettirmektedir. “Ayvanın altından geçtim” (TRT, 2006-1: 93) türküsünde anlatıcının; “Garibem Vatanım Yoktur / Elimden Tutanım Yoktur / Düşmüşem Gurbet Ellere /

Arayıp Soranım Yoktur” cümleleri, anlatıcının memleketten ayrı düşmüş olmasından kaynaklıdır. Eski dönemlerde teknolojinin ve kitle iletişim araçlarının bu denli gelişmemiş olmasından ötürü gurbette olanların sevdiği kişiyle ya da ailesiyle iletişim kurması son derece zordur. Bu zorluk neticesinde anlatıcı sitemlerini dile getirmiştir.

Türkülerde, ölüm de ayrılığa sebep olan faktörlerdendir. “Arpa ekdim biçemedim” (TRT, 2006-1: 54) türküsünde “Ali Paşa'yı vurdular / Haraboldu Van'ın mülkü” dizeleri, ölümle beraber gelen ayrılığı belirtmektedir. Ancak bu ölüm beraberinde sadece ayrılığı getirmemiş olacak ki anlatıcı Van'ın da harap olduğunu belirtmektedir. Bu söylem akıllarda ölen kişinin, Van halkı için değerli bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

TRT repertuarının uzun havalar kısmında yer alan “Zilan deresi de bükülür gider” (TRT 2002: 200) türküsünde, ayrılığın verdiği psikolojik boyut şu şekilde ifade edilir: “Sıladan ayrıyam içim kan gider / Yeter felek yeter çektiğim yeter / Öldürdün yeter bitirdin yeter / Ayrılık perişan eyledi beni”.

“Kalkın durnam kalkın dağlar başına” (TRT,2002) türküsünde geçen, “Babam ihtiyardır yollar ırağdır” dizesi, anlatıcının gurbet çektiğinin ve babasının ihtiyar oluşundan ötürü uzaklığın getirdiği çaresizliğin dışavurumudur. Benzer bir söyleme “Kıratımı nallatırım” (Oto, 2013: 167) türküsünde görmekteyiz. Ölürüm ben görmeyince memleket yakın o yar ırak dizelerinden anlaşılacağı gibi sevgiliyi görmeyen âşık, öleceğini açıklar ve yârinin uzaklarda olduğunu dile getirir. Uzaklık içinde hasreti ve gurbeti barındırır.

“Ben giderim Erek yolu” (TRT, 2006-1: 130) başlıklı türküde, “kınamayın arkadaşlar/Ben bir yosmaya vuruldum / kalmışım gurbet ellerde / halin nedir diyenim yok” dizeleriyle anlatıcı özeleştiriyi yapmaktadır. Kendi yanlısının farkında olan âşık uygun olmayan birisine sevdalanmıştır ve arkadaşlarından kendisini kınamamalarını istemektedir. Ayrıca diğer dizelerde gurbette kimsesiz bir halde kaldığını, kendisini arayıp soranın olmadığını belirtir. Türkünün bağlantı kısmında “Güzel sevmek çok hoş amma / Ayrılmak yaman şimdi” dizeleri, bize aşğın ayrılık yaşadığını aktarmaktadır.

“Erikler çiçek açtı” (Oto, 2013: 105) türküsünde “benim sevdiğim dilber/Bıraktı meni kaçtı” cümleleri, bize ayrılığın haberini vermektedir. Ancak bu durum aşğın yüreğini yakan durumlardan sadece biridir. “Avcılar iz bağladı / Dosttan bir haber geldi / Yarama tuz bağladı” dizelerinden anlaşılacağı üzere sevilen kız avcılarla yani rakiple kaçmıştır ve bu durum aşğı daha da yaralamıştır.

Bazen gurbet ve yârin hasreti çekilemeyecek düzeyde ağır gelir. Nitekim “Sarı sarı sarıyam” (Oto, 2013: 222) türküsünde, “Yâri kime sorayım” dizesinden sonra ikinci dörtlükte geçen “Men düştüm gurbet ele / Yedi mendil çürüttüm / Gözyaşım sile sile” dizleri bize gurbetin ve sevgiliden uzakta kalmanın ne denli zor olduğunu betimlemektedir. Benzer bir anlatımı “Gün olaydı tan olaydı” (Oto, 2013: 135) türküsünde görmekteyiz. Birinci dörtlükte geçen “gittiğim yer Van olaydı” benzeri arzu dizeleri, daha sonra yerini “Erek dağı duman duman / Zalım felek vermez aman / Gurbet elde hayli zaman” ifadeleriyle siteme bırakır. Ancak bu türküdeki asıl husus gurbetin verdiği zorluktur; dinmiyor gözümün yaşı dizesi bize bu meşakkatli durumu anlatır. “Kara yer kara yer” (TRT, 2006-2: 518) türküsünde de benzer bir söyleme karşılaşmaktayız. “Yâr orada ben burada/Buna canlar

dayanmaz” dizeleri hasretin çekilmez bir dert olduğunu yine aynı türküde geçen “Hastalandım gelmedin / Geldin son nefesime” dizeleri mevcut olan hasretin ölümlle sonlandığını belirtmektedir.

Ayrılığa, bazen aşığın sözleri sebep olmaktadır. Bunu bilen kimi âşık, kendisine beddua etmektedir. Bu durumu “Bu dağlar danelendi” (Oto, 2013: 55) türküsünde inceleyebiliriz. “Ne dedim neden küstün / lal olsun lal olsun ağzım dilim” diyen âşık sevdiğinin küs olduğunu farkındadır, ancak buna hangi sözünün sebep olduğunu bilmemektedir. Özür dilemek maksadıyla ve sevdiğinin küskünlüğe son vermesi umuduyla kendisine beddua etmektedir. Kendisine beddua eden aşığı “Mendilim garaladır” (TRT, 2006-2: 592) türküsünde de görmekteyiz. “Ne dedim de darıldın/lal olsun ağzım dilim” diyen âşık hem kendisine beddua etmekte hem de hatasını sorgulamaktadır.

Ayrılığa kimi zaman sosyal statüler ya da toplumsal kurallar sebep olmaktadır. “Ezem ezeden oğlan” (TRT, 2006-1: 355) türküsünde “Babam sana kız vermez / git para gazan oğlan” dizleri sosyal statünün ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Parası olmayan oğlan sevdiği kişi tarafından hor görülmekte, rencide edilmektedir. Ancak türkünün asıl bölümünde geçen “Sevdim murad almadım / Bıraktı meni kaçtı” dizleri, bu aşkın ayrılıkla sonuçlandığını göstermektedir. “Yeri yeri durnam gar geldi” (TRT, 2006-2: 793) türküsünde, “Sevdiğine kız vermez / Bizim Erciş beyleri” dizesi, toplumsal bir kurala işaret etmektedir. Her ne kadar abartı olarak görülsede türkülerin coğrafi alanlardaki kuralları yansıttığı varsayıldığında, bu söylemin uygulanırlığı söz konusu olmaktadır. “Çimende süri kazlar”(TRT, 2006-1: 236) türküsünde, “Gaç gündür görmemişem / ciğerim ona yanar” dizeleri, bir hasretin iz düşümüdür. Ancak ayrılığın gerçekleştiğini, son dörtlükte geçen “Yitirdim nazli yâri/Yâr orada ben burda” dizelerinden anlamaktayız.

Van türkülerinde mânilerin büyük bir yer almasından ötürü bir türküde farklı konuları görmek mümkündür. Aşk konulu türkülerde ele aldığımız “Masa üstünde testi”(TRT, 2006-2: 584) türküsünde geçen; “Sıladaki sevdiğim/Şimdi aklıma düştü” dizeleri çekilen hasretin göstergesidir.

Bazı türkülerde ayrılığın yaşandığını, dolaylı olarak anlamaktayız. “Ha şirin nar ağacıym” (TRT, 2006-2: 718) türküsünde ayrılığın gerçekleştiğini, âşık bildirmektedir. “Sevdiğini almayan / Hiç evlendim demesin” ikinci dörtlükte geçen; “Sevmeden evlenenin / Ahdan beli bükülür” üçüncü dörtlükte geçen; “sevmeden evlenin / işi kalır düşlere” dizeleri, türküde ayrılık teminin yoğunluğunu göstermektedir. Cümlelerden, sevdiğini almayan bir aşğın topluma verdiği mesajları ve telkinleri işitmekteyiz. Analitik açıdan incelediğimizde, kişinin iç duygularının dışavurumuna şahitlik ettiğimizi rahatlıkla söyleyebiliriz.

“Urfa’ya paşa geldi” (TRT, 2006-2: 755) türküsünde, yol gözleyen hasretlik çeken bir aşğın sözlerini duymaktayız. “Ellerin yâri gelmiş / bizimki yok içinde” dizeleri" duyulan hasreti bildirir ve yârin gelmesiyle bu hasretin devam edeceği anlaşılır.

3.3.1.3. İstek-Arzu Türküleri

Türküler kimi zaman sevenin, sevgilinin, annenin, babanın isteklerini iletmiştir. Bazen türkülerde beşeri unsurlar dışında, metafizik unsurlardan da isteklere tanık olabilmekteyiz. Bu temi, Van türkülerinde de farklı şekillerde görmekteyiz. “Oğul bu dağlar ne dağlarsın”(Oto, 25) türküsünde, bir annenin oğlundan; “Yeter ağlatma beni / derde bağlatma beni” diyerek bu acıya son vermesini istediğini görmekteyiz.

“Deniz gibi dalgalanma” (Oto, 34) türküsünde, söyleyici gönlüyle konuşmaktadır. “Deniz gibi dalgalanma / Durna gibi havalanma / Gözün el malına salma” ifadeleri kişinin kendi gönlüne verdiği emirlerdir.

“Kadir Mevlam budur senden dileğim” (Oto, 64) türküsünde, anlatıcının Allah’tan isteğine şahitlik etmekteyiz. “Kadir Mevlam budur senden dileğim / Bizi yolda koymayasan kış günü yar” cümleleri duanın dizelere dökülmüş halidir. İstek farklı olsa da istenilenin Allah olduğu bir başka türkü “Ay doğdu Bedir Allah” tır (Oto, 2013: 19). Bu türküde, “Ya benim muradım ver / Ya beni öldür Allah’ım” diyen âşğın, duasını görmekteyiz. Âşk acısı kaldırılamayacak bir düzeye ulaştığında beşeri olan sevginin ilahi bir forma dönüştüğünü kanıtlayacak bir durum söz konusudur.

“Bahçalar barı çalar” (Oto, 2013: 24) türküsünde, “Leyla’m etme biz de kal” diyen âşık sevgilisinden ricada bulunmaktadır. Çünkü Bir zaman ayrı kaldık dizesi bize ayrılığın yerini vuslata bıraktığını açıklamaktadır. “Bu küçede var üç taş” türküsünde sevgiliden istenilenleri görmekteyiz. “Üçü kaynım olsaydı / Biri bana arkadaş” dizesinde geçen arkadaş tabiri aslında evliliği anlatmaktadır. Aktarıcı sevdiğiyle evlenmek istemektedir.

“Karanfilin buharı” (Oto, 2013: 155) türküsünde, son dörtlük olan “Tabancamın yanında / Bir de bıçak olaydı / Delikanlının yarı / Belden ince olaydı” dizeleri anlatıcının isteklerini açık bir şekilde göstermektedir. İlk iki dizesi geçiş olan son dörtlükte, aktarıcı sevgilisi olacak kişinin belinin ince olmasını dilemektedir.

Girişte belirtildiği üzere, Van türkülerinde bir metin içinde birden fazla konunun varlığını görebilmekteyiz. “O yar gelir yazı yabana” (Oto, 2013: 206) türküsünde de aşk konusu, ayrılık konusu hem de arzu / istek konusu işlenmiştir. Birinci bentte geçen; “Aşka düşen divane gezer” ifadesi aşk konusunu aktarırken, ikinci bentte geçen; “yüreğime hançer de vurdu” dizesi aşkın ayrılıkla son bulduğunu belirtir. Üçüncü bentte ise anlatıcı “Mezarımı derin kazın da, dar olsun / Altı lale üstü de sümbül olsun yar” diyerek isteğini belirtmektedir.

“Kars’a giderim Kars’a” (Oto, 2013: 157) türküsünde geçen “Bu dağlar olmasaydı / Sararıp solmasaydı / Ayrılık olmasaydı” dizeleri arzulanın düşünceleri paylaşmaktadır.

Türkülerde kimi zaman, ana konu ile birlikte toplumsal eleştirilere de yer verilebilmektedir. “Ah le ana le ana” (oto, 2013: 183) türküsünde ana konu istek olmasına rağmen “İki yar sevenleri / hançer ile vurmali” dizeleri bir eleştiridir. Oysa “At minderi oturak / Sen al meni men seni” dizeleri isteği açıklamaktadır.

“Pencerede şişesin” (TRT, 2006-2: 645) türküsünde, sürekli pencerede olduğu anlaşılan sevdiği için; “Benim düştüğüm gibi / Pencereden düşesin” dizeleriyle bir istekte bulunmaktadır. Aslında bu istek, gönül kaptıran aşkın sevgisinin büyüklüğünden kaynaklanmaktadır.

“Memmy can” (Oto, 2013: 191) türküsünde, “Bu sevdadan kurtulak” dizesi bir isteğin olumlu sonuçlanmasına bağlıdır. İstek; “Sen al meni men seni” dizesinin

gerçekleşmesidir. Benzer bir durumu “Yar güzel gül ezer” (Oto, 2013: 257) türküsünde görmekteyiz. Aktarıcı “İmam gurbanın olam / Kes nikâhı kurtulak” dizeleriyle kurtuluşunu ve aşkın tamama ermesini imamın nikâhı kesmesine bağlı olduğunu aktarmaktadır.

3.3.1.4. Doğal Çevre İle İlgili Türküler

Türküler, vermek istediği mesajları, ait olduğu yörenin doğal güzellikleriyle anlatabilmektedir. Bazen türküler sadece doğal çevreyi aktaran bir özellik sergileyebildiği gibi asıl söylem farklı alanlarda boy gösterebilmektedir. Van türkülerinin çoğunluğunda doğal unsurlara rastlamak mümkündür. Ancak Van türkülerinde birden fazla konunun varlığı burada da dikkat çekmektedir. Bir türküde beşeri aşk anlatılırken doğal güzelliklere de yer verilmiştir. Ancak bu bölümde doğal güzelliklerin daha belirgin ve daha yoğun olduğu türkülere yer verilmiştir. “Van kalesi bedendir” (Oto, 2013: 246) türküsünde Van’ın doğal güzelliklerine yoğun bir şekilde yer verilmesine rağmen anlatıcı sevdiğinden yakınmaktadır. “Van kalesi bedendir / Erek dağından aştım / Mavi bir göle düştüm / Edremitin elması / Ne hoş olur yemesi” dizeleri, türküde aktarılan doğaya ait betimlemelerdir.

Türkünün ilk sahibi coğrafik güzelliklerden beslenerek anlatmak istediğinin pekiştirir. “At binmeli yaylaları gezmeli” (Oto, 2013: 16) türküsünde “Ata binmeli yaylaları gezmeli / Nerden aşar yaylasını bu Van’ın / Güzel bu Van’ım, canım bu Van’ım” dizeleri yaylak dönemini anlatmaktadır. Yerleşik hayatı benimseyenler için yaylalar bir bereket dönemidir. Türküye bu açıdan bakılması gerekmektedir. Teknolojinin gelişmediği ve ulaşılmadı dönemlerde yaylalara atlarla çıkıldığı türkünün ilk dizesinde aktarılmıştır. “Başkale yolları taştır geçilmez” (Oto, 2013: 31) türküsünde, Van ilinin bazı ilçelerine ve coğrafik komşularına değinilmiştir. “Başkale yolları taştır geçilmez / Hangüveng suları buzdur içilmez / Gürpınar yeni kazadır doyulmaz / Yeşil Van’ın her tarafı çayır çimen bağ olur” dördlüğü, İlçelerin özelliklerine yer veren bir muhtevaya sahiptir. Gürpınar ilçesinin yeni kaza olduğunu açıklayan dize, türkünün söylendiği dönemi bildiren bir özellik sergilemektedir. İkinci dördlükte “Gölün şarkı Van'dır garbı Tatvan'dır / Cenubu Gevaş şimali

Süphan'dır / Şu Van'ın gençleri hep aldatandır / Yeşil Van'ın her tarafı çayır çimen bağ olur” dizeleri Van Gölü çevresinde olan yerleri, yönlerine göre bildirmektedir. Gölün batısında Tatvan'ın, güneyinde Gevaş ilçesinin ve kuzeyinde Süphan Dağı'nın olduğu açıklanmaktadır. Ayrıca dörtlükte, Vanlı gençlerin aldatıcı bir yanı olduğu, genelleme yapılarak aktarılmıştır.

“Sonbaharda bağlar döker gazeli” (Oto, 2013: 228) türküsünde “Her şeyi sevilir bu Cennet Van'ın” dizesiyle yüceltmeye yer verilmiş ve Van Cennet'e benzetilmiştir. “İlkbaharda millet gider galaya” dizesinde zamansal bir dönem aktarılmış ve verilen dönemde Van halkının kaleye gittiği belirtilmiştir. Ayrıca “Gavunu bal kimse bakmaz dileğe” dizesinde Van yöresinde kavun yetiştiriciliğine gönderme yapılmış, kavununun bal kadar tatlı olduğu benzetmesine yer verilmiştir. Ayrılık türkülerinde yol vermemesi şeklinde rastladığımız dağ motifini “Süphan dağı Süphan dağı” (Oto, 2013: 233) türküsünde görmekteyiz. Ancak bu türküde Süphan dağının betimlemelerine yer verilmesi doğa konulu türküler kısmına almamızı gerektirmiştir. “Süphan dağı Süphan dağı / Heç eskilmez başın gari / Açma yorganın üşürsen” dizeleri dağa dair bilgileri şiirsel bir şekilde aktarmaktadır. “Dağlar dağısan ezeli / Eteğin süslü bezeli / Ayırma sen sevenleri / Yol ver geçim Süphan dağı” dizelerinde bir aşğın sevdiğine ulaşmak için söylediklerini görmekteyiz. Ancak bu söylemlerle beraber, dağın betimlemelerine yer verilmiş bir yandan dağ yüceltilmiştir.

İncelenen türkülerde, farklı mekânlara dayalı bilgilerin verildiği saptanmıştır. Bu durum beraberinde, ortam özelliklerinin paylaşarak bilinmesine de olanak sağlar. Özellikle Van'ın ve Van'a ait doğal mekânların betimlemeleriyle sık sık karşılaşmıştır. Türkülerde ana konu farklı olsa da mekânlara göndermeler yapılmış ya da mekânsal özellikler ana konuyla özdeşleştirilmiştir. “Urfa'ya paşa geldi” (TRT, 2006-2: 755) türküsünde ana konu hasret olarak karşımıza çıkar. Bir aşğın sevdiğini beklediğini anlamaktayız ancak Urfa yöresinin türküde yer alması, beraberinde bir mekânsal algı oluşturmaktadır. Ayrıca türküde; “Urfa Urfa içinde” dizesi bu mekânsal algıyı güçlendirmektedir.

“Zilan deresi de bükülür gider” (TRT 2002-3: 200) türküsünde, Erciş yöresindeki dereden bahsedilmektedir. “Erciş'in düzünde çiçekler biter” dizesiyle

derenin Erciş dolaylarında olduğuna gönderme yapılır. “Bal yeme bal yeme bal şirin olur” (TRT, 2006-1: 114) türküsünde, “Erciş’in kızları altından direk” ifadesiyle hem Erciş ilçesine bir gönderme yapılmış hem de bu yörenin kızları yüceltilmiştir. “Bizim eller ne güzel eller” (TRT, 2006-1: 170) türküsünde, ellerden kastedilen yöredeki güzel alanlardır. Bu güzel alanlardan biri olan dağlarda maralların gezdiği aktarılır.

“Erzurum ellerinde” (TRT, 2006-1: 325) türküsünde, Erzurum’da sevdaya düşen kişinin buradan ayrılması aktarılır. “Gidirem elinizden / Kurtulam dilinizden” dizeleri bu yöreden çıkışı kanıtlamaktadır.

“Galenin bedenleri” (TRT,2006-1: 366) türküsünde, yöreye ait bir kale söz konusudur. Tam olarak ismi ve yeri belirtilmeyen kalede aktarıcı sevdiğine duyduğu hasreti aktarır.

“Karşıdan yar geliyor” (TRT, 2006-2: 530) türküsünde, “Şu Erciş’in dağları / Gül kokuyor bağları” dizeleri ilçenin güzelliğini betimlemektedir.

“Edremit Van’a bakar” (TRT, 2006-2: 621) türküsünde, Van’a dair görsel tasvirler yapılmıştır. “Edremit Van’a bakar / İçinde şamran akar” dizeleri, Edremit’in Van manzaralı bir yer olduğunu aktadır. Aynı türküde geçen, “Kale dibi kayalık/denizde dolu balık” dizelerinde Van Kalesi’nin kayalık bir yapıya sahip olduğu ve Van Gölü’nün büyüklüğüne gönderme yapılır.

“Zap suyu derin akar” (TRT, 2006-2: 814) türküsünde, Doğu Anadolu bölgesinde doğan Zap Suyu’na değinilmektedir. “Zap suyu geçit vermez” dizesi, türküde ana konunun ayrılık olduğunu göstermektedir. Türkülerde çoğunlukla dağların geçit vermemesinden yakınılır ancak bu türküde, Zap suyunun yakınlarında olan anlatıcının sevdiğine ulaşamamasından yakındığına şahit olmaktayız. Aynı türküde geçen “Zap suyu aktı geçti / sinemi yaktı geçti” ifadeleri de savımızı güçlendirmektedir.

“Bitlis dağlarında geyikler gezer” (Oto, 2013: 47) türküsünde, Bitlis yöresine dair bilgiler verilerken Van Gölü’ne de değinilmektedir. “Bitlis’in dağları kayalık taşlık” dizesi fiziki özellikleri belirtmekteyken, “Van gölü derindir kayıklar yüzer” dizesi göle dair bilgiler aktarmaktadır. “Çarpanakta bir güzel var” (Oto, 2013: 68) türküsünde, Çarpanak adasına gönderme yapılmıştır.

“Erek dağının dibi”(Oto, 2013: 101), “Süphan dağı süphan dağı” (Oto, 2013: 233) ve “Erek dağının gari” (Oto, 2013: 102) türkülerinde yörede bulunan dağlara dair bilgiler aktarılmaktadır. Süphan dağı, Van yöresinde yer alması da Van Gölü Havzası sınırları içinde bulunmaktadır.

“Yeşil Erdiş’ten misen”(Oto, 2013: 267) ve “Yeşil Van’ın Çeşmeleri” (Oto, 2013: 268) türkülerinde, yörenin yeşil olduğuna vurgu yapılmıştır. “Başkale yolları taştır geçilmez” (Oto, 2013: 31) türküsünde geçen Yeşil Van’ın her tarafı çayır çimen bağ olur dizesi de ilin yeşilliğine vurgu yapmaktadır.

3.3.1.5. Yergi / Alay / Eleştiri Türküleri

Türküler sosyal mesaj veren bir yapıya sahiptir. Bu mesaj, her ne kadar bir kişi üzerinden verilmeye çalışılsa da aslında toplumun her bireyini ilgilendiren bir özellik göstermektedir. “Van gölü derindir”(Oto, 102) türküsünde “İnsan evladına böyle mi bezer? / Hiç olmasa ayda bir mektup yazar” dizeleri bir babanın tenkidini yansıtmaktadır. Aynı türküde geçen “Kurşuna vuran da iman olur mu? / Oğlan seni bana öldü dediler” dizesi konuyu alaycı bir şekilde aktarmaktadır. Bu sorunsal akıllarda haber vermeyen oğlanın askerde düşman askeri tarafından yaralandığını canlandırmaktadır. Dize de geçen babanın sorusu, düşman askerinde imanın olmamasından ötürü oğlunu ölü bilmesinin yansımasıdır.

“Tarak değmez” (Oto, 2013: 241) türküsünde “Tarak başına değmez / İnsanı hiç beğenmez / Olursa zengin olsun / Fakir inen evlenmez” dizeleriyle, Erciş’in kızları ironik bir dille yerilmektedir. Bu durum, sosyal sınıf farkının oluşturduğu izlenimi açıklamaktadır. Zenginlerle evlenilmesi, fakirlerin hor görülmesi yerginin ana mevzusudur. Ancak türkünün son dörtlüğünde geçen “Sonunda eyvah diyer / Vurur iki dizine” ifadeleri, bu durumun daha sonra yerini pişmanlığa bıraktığını açıklar.

Van kedisini satirik bir şekilde anlatan “Pişiği vurdum daşinen” türküsünde (Oto, 2013: 215) “Pişiği vurdum daşinen / Gözleri doldu yaşinen / Kebabı yuttu şişinen” dizeleri kedinin zihinde olumlu ve sempatik bir şekilde oluşumuna zemin hazırlamaktadır. İkinci dizede geçen “Pişigin gözleri mavi / Gavurmayı etti yâri / Sucuğa tohunma bari” ve üçüncü dizede geçen “Pişigin gözleri ela / Başına toplar

dört bala / Evimi etti meyhana” dizleri, kedinin fiziki özelliklerini vermesinin yanı sıra dinleyiciye tebessüm ettirici bir ortam sağlamaktadır. Söz konusu türkünün bir varyantı olan “Pişiği vurdum daşinen2” (Oto, 2013: 217) türküsünde de muhteva aynıdır.

“Kindireyi vurdum pişiğe” (Oto, 2013: 176) türküsünde Sebo isimli kişinin yaptıkları alaycı bir dille anlatılmaktadır. “Kız Sebo elin kırıla / niye vurdun pişiğe” gibi ifadelerin yer aldığı türkü, sohbet havasında açıklamalarla devam etmektedir. “Sebo teşi eğiri / Bak aba gözü seğiri / Sagan yemiş geğiri / Sufatına yer süpüri” dizeleri, türküde satirik söylemin üst düzeyde olduğunu gösterir niteliktedir.

“Davulun sesi uzaklardan hoş gelir” (Oto, 2013: 82) türküsünde, anlatıcının Atakan isimli kişiyi yergisine tanık olmaktadır. Atakan’ın Ankara’dan eli boş gelmesine içerlenen anlatıcı, farklı konular üzerinden yergisine devam etmektedir. Türkünün çevirmesinde yer alan Davulun sesi uzaklardan hoş gelir ibaresinde bir yerginin yattığı anlaşılmaktadır.

3.3.1.6. Olay Türküleri

Türküler, kimi zaman tarihi kanıt niteliğindedir. Özellikle tarihi olayları konu edinen türkülerde yer, zaman ve şahıs isimleri delil konumundadır. “Atımı çektiler binek taşına”(Oto, 5) türküsünde “Zalım abdo vurdu kanım döküldü” dizesi tam olarak olayı anlatmasa da iki kişi arasında geçen çatışmayı aktarmaktadır. “Aman hakkı emi kaldırın beni / Hiç yok mudur sizde er kişi şanı” dizelerinin de bir olay cereyanından ötürü söylendiği aşikârdır.

“Vardım ben anam Van’a” (Oto, 2013: 246) türküsünde tarihi dönemlerin birinde, savaş sonrası Van’ın durumu aktarılmaktadır. “Bakımsız öksüz kalmış / Bir sürü düşman dolmuş / Yakılmış her yan yanmış / Ülke de viran kalmış” dizelerinden anlaşılacağı gibi şehrin içinde bulunduğu olumsuz atmosfer ve bu sıkıntılı sürecin sadece Van’ı etkileyen değil ülkeyi de etkileyen bir yapıda olduğunu öğrenmekteyiz

3.3.1.7. Asker Türküleri

Bir vatan görevi olan askerliği türkülerde görmekteyiz. “Hasan kalada oldum onbaşı” (Oto, 2013: 137) türküsü, giriş itibariyle askerlik konusunun işlendiğini

söylemektedir. “Böğrüm batti sungunun başı / Yaramı saran doktor binbaşı” dizelerinde kişinin askerde yaralandığını aktarırken; bağlama dizesinde geçen “Ağlama anam gider gelirem” ifadesi anlatıcının vatan vazifesi için gittiği düşüncesini güçlendirmektedir.

“Memleketten çikalı dört sene oldi” (Oto, 2013: 190) türküsünde, bir askerin söylemlerini görmekteyiz. “Yazıldı nöbet defteri tamamı doldu” dizesi askerliğin uzun sürdüğüne işaretken; ikinci dörtlükte geçen “Dört sene askerlik pes! Nasıl biter” dizesi askerliğin dört yıl sürdüğünü, kesin bir dille aktarmaktadır. Askerin; “Sılda sevdiğim perişan oldi” dizesi, anlatıcının sevdiğinin olduğunu bildirirken ikinci dörtlükte geçen “Yeter bu ayrılık yeter canıma yeter” dizesi, ayrılığın getirdiği bir sitemdir. “Çok yaşa paşam askerinle bin yaşa” dizesi anlatıcının vatan sevgisini anlatmakla beraber siteminin yerini duaya bıraktığının göstergesidir.

“Sarı yünü diderim”(Oto, 2013: 223) türküsünde “Yüzbaşı buradan dursun / Ben çavuşa giderim” dizeleri askerlik görevini yerine getiren bir kişinin söylemidir. Ayrıca ikinci dörtlükte geçen “Tüfengi atan bilir / Ardımdan bahan bilir / Muhacirlik zor geldi / Bu Van'dan giden bilir” ifadeleri askerlik için memleketi Van'dan ayrılan kendi deyişle muhacirlik eden bir kişiyi gözler önüne getirmektedir.

3.3.1.8. Beslenme ve Yiyecekleri Anlatan Türküler

“Heybeler bellerde” (Oto, 2013: 142) türküsünde, yöreye ait birden fazla yemeğin ismi geçmektedir. İlk dörtlükte, kenger bitkisinden bahsedilirken ikinci dörtlükte, “Balıklar tendirde / Lale gibi kızarmış / Bulgur pilav leğende / Ne hoş olur yiyende” dizeleriyle Van sofrası kültüründe beraber tüketilen Van balığı ve bulgur pilavına yer verilmiştir. Üçüncü dörtlükte ise ayran aşısı ve ayrandan söz edilmiştir.

“Küpü koydum hereğe” (Oto, 2013: 181) türküsünde farklı türden yiyeceklere yer verilmiştir. Pilav, kaymak, ayran birinci bentte geçen yiyeceklerdir. İkinci bentte eşgili, pestil ve Ezin bana baş soğanı dizesinde geçen soğan diğer yiyeceklerdendir. “Tendire atmış ataş / İçinde tattaba bişi” dizelerinde geçen tandır yöresel bir pişirme aracı iken piştiği aktarılan tattaba bir tür ekmektir.

“Ayran içmiş” (Oto, 2013: 184) türküsünde “Ayran aşı balık başı / Acıdan ahtı gozüm yaşı / Tendir başı bişti şişi” dizeleri yöresel bir yemek olan ayran aşını ve balığı konu edinmiştir.

3.3.1.9.Ölüm/Ağıt Konulu Türküler

“Adım Abdurrahman memleketim muş” (Oto, 1) türküsünde, “Benim Salı gününe vadem dolmuş”, “Ezel şerbetini Erdiş’te içtim”, “On yedi Nisanda dünyadan göçtüm” dizeleri anlatılan şahsın öldüğünü açık bir şekilde ifade etmektedir. Adı Abdurrahman olan kişinin ölümü üzerine söylenen bu türkü ağıttır.

“Meskenim olsun dağlarbaşı” (Oto, 79) türküsünde, “İçtim ecel şerbetini / Lokmana hacet kalmadı” dizeleri ölümü çağrıştırmakta ve Lokman hekime telmih yapılarak kişinin artık tedaviye ihtiyacı olmadığı, ölüme yakınlığı aktarmaktadır.

Ağıtlarda ve ölüm konulu türkülerde, anlatıcılar ölen kişinin ağzından anlatılıyormuş hissi veren ifadeler kurmaktadır. Bunun sebeplerinden biri ölen kişinin yaşadığı sıkıntıların bilinmesi ve bunların aktarılmaya çalışılmasıdır. “Gelin oldum gelin hiç gülmedim” (Oto, 2013: 121) türküsünde son bentte geçen “O da yıkılaydı ben ölen gece” ifadesi hayatı anlatılan kişinin öldüğünü aktarmaktadır. Kendisi anlatıyor hissi uyandıran “Bir oda yaptırdım döşetemedim / İçinde iki evlat yaşatamadın / Kahpe felek ile bahşedemedim” dizeleri, kişinin hayatını bilen bir şahıs tarafından aktarılmaktadır.

3.3.1.10. Eğlence ve Bohem Hayatı Anlatan Türküleri

“Vur davulcu davula” (Oto, 2013: 252) türküsünde ilk dizeden son dizeye kadar eğlence atmosferi devam etmektedir. “Kızlar zılgıt çeksın / Düğünde şenlik ola” dizesinde görüldüğü gibi türkü eğlenceye davet türünde cümlelerle bezenmiştir. “Geldi düğün alayı / Sağdıç çeksın narayı” dizesi eğlencenin bir düğün olduğunu aktarmaktadır.

“Ben giderim erek yolu” (TRT, 2006-1: 130) türküsünde geçen “Kınamayın arkadaşlar / ben bir yosmaya vuruldum” dizesinde geçen ‘yosma’ uygun olmayan

kadın sıfatı için kullanılmış. Buradan anlaşılan aktarıcı bohem bir hayatın içinde kendisine uygun olmayan bir kişiye âşık olmuştur ve bu durumun farkında olarak kendisinin kınanmamasını istemektedir.

3.3.1.11. Dini Tasavvufi Konulu Türküler

Hafız Ahmet kendir'den derlenen “Meyhaneyi belada” (Oto, 2013: 199) türküsünde mistik unsurlarla karşılaşmaktadır. Özellikle son dörtlükte geçen tasavvufi unsurlar spiritüalist söylem niteliğindedir. “Kalma hiç bu rüyada / Hakkı zikret ziyade / Yokmuş vefa dünyada / Kalb-i rızada saki” dizelerinde, anlatıcı dünya hayatını bir rüya olarak açıklamakta ve dinleyicilere Allah'ı anmaları gerektiğini öğütlemektedir.

3.3.1.12. Yöre Geleneğini Konu Edinen Türküler

Türkülerde geleneksel unsurların yer aldığından bahsedilmiştir. Her yörede olduğu gibi bir erkeğin evlenebilmesi için bazı durumların sağlanması gereklidir. İş-güç de bu durumlardan biridir. “Ezem ezeden oğlan” (TRT, 2006-1:355) türküsünde, “Babam sana gız vermez / Git para kazan oğlan” dizeleri geleneksel bir şart olan iş-güç sahibi olma durumunun gerekliliğini gözler önüne sermektedir. İş sahibi olmak görüldüğü üzere evlilik için önemli bir kriterdir.

Geleneğin devam ettiği kültürlerde bir erkeğin ve bir kadının yalnız bir şekilde buluşup konuşmaları uygun olmayan davranışlardır. “Mendilimde kişmiş ile badem var türküsünde” (TRT, 2006-2: 594) âşığın sevdiğine verdiği telkinler bu durumun göstergesidir. “Buluşakta sohbet edek konuşak / Yavaş söyle köşelerde âdem var” dizeleri buluşmanın gizli yapıldığını gözler önüne serer. Çünkü bu buluşma geleneğe uygun olmayan tarzda bir görüşme usulüdür.

“Bu Van'ın altı toprak”(Oto, 2013: 60) türküsünde “Etme eyleme hoca / Kes nikâhı oturak” dizeleri dini nikâhın varlığının ve öneminin göstergesidir. Türkü yöre kültüründe bu geleneğin devam ettiğini bildirmektedir.

3.3.1.13. Van Türkülerinde Birey ve Toplum

Türküler çoğunlukla kişiye hitap eden bir yapıya sahiptir. Bu kişi türkü ilk söylendiğinde özeldir. Ancak zaman geçtikçe yaşanan durumların benzer olması türkülerin toplumsal bir yapıya bürünmesine olanak sağlamıştır. Bu aşk, ayrılık, gurbet veyahut olay türküleri için de geçerlidir. Edirne yöresine ait “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” (TRT2006b: 811) türküsü başta kişiye özel bir yapıya sahipken zamanla yaygınlaşmış ve topluma mal olmuştur. Söz konusu durum Van türküleri için de geçerlidir. “Ali paşa ağıtı” (TRT, 2006-1: 54) Van’da görev yapmış bir paşa için söylenmişken farklı yörelerde farklı kişilerce icra edilmektedir.

Türkülerde sadece toplumun meramına şahitlik etmiyoruz. Bunun yanı sıra türkülerde birey ve topluma dair paylaşımlara şahitlik ediyoruz. “Kalkın durnam kalkın” türküsünde “Babam ihtiyardır yollar ırağdır” (TRT, 2002:117) dizeleri babasının ihtiyarlığından dolayı üzüntü duyan bir evladın yolların uzaklığından dolayı yakınmalarını aktarmaktadır. Bu söylem aile bağlarının derinliğini göstermektedir. Aynı türküde geçen “Her nereye varsan çağır Allah'ı / Seni darda koymaz vallah billahi” (TRT, 2002: 117) dizeleri kişi üzerinden topluma gönderilmiş bir telkindir.

Bizim eller ne güzel eller türküsünün birinci dörtlüğünde geçen “Bizim eller ne güzel eller / Söylesin şirin diller / Oynasın koç yiğitler / Oh bizim eller Ne güzel eller” (TRT, 2006-1: 170) dizelerinde toplumsal bir genellemeye yer verilmiştir. Bir Erciş türküsü olan “Boyakçının gelini” türküsünde geçen “Zalım babanın kızı / Goymaz Tutam elini” (TRT, 2006-1: 172) ifadeleri yörede el tutma mevzuu ve bu duruma izin verilmemesi aktarmaktadır. “Ezem ezeden” oğlan türküsünde geçen “Babam Sana Gız Vermez / Git Para Gazan Oğlan” (TRT, 2006-1: 355) dizeleri işi olmayan kişinin toplumsal düzende karşılaştığı bir durumdur. Bireyin sevdiğini alabilmesi için çalışması gerekmektedir. Ancak bu söylem kimi zaman aşığı uzaklaştırmak için sevgili tarafından söylenir.

3.3.1.14. Van Türkülerinde Maddi Kültür Unsurları

İncelenen türkülerde birden fazla maddi kavramla karşılaşmıştır. Bu unsurların kullanılması anlatımda daha somutlaştırıcı bir özellik göstermektedir. Kullanılan kavramlar gruplar halinde aktarılacaktır.

1. Hayvanlar

“Kalkın durnam kalkın dağlar başına”(TRT,2002: 117)

“Dağlardan geliyor (şahım) kuş sedaları” (TRT, 2006-1: 28)

“Tavlada bağlıdır (şahım) arab atları” (TRT, 2006-1: 28)

“Paşa giyer iki kürkü

Biri samur biri tilki” (TRT, 2006-1: 54)

“Ördek çalkanır göllerde

İsmim söylenir dillerde ” (TRT, 2006-1: 130)

“Ben horozam öterem

Sesi (de) sese kataram” (TRT, 2006-1: 132)

“Çimende Süri Gazlar

Ganatları Beyazlar ” (TRT, 2006-1: 236)

“Gece gelme gündüz gel mercanlar

Findo seni parçalar mercanlar” (TRT, 2006-1: 403)

“At binmeli yaylaları gezmeli”(Oto, 2013: 16)

“Ata vurdum belleme”(Oto, 2013: 17)

“Turnalar turnalar telli turnalar ” (Oto, 2013: 43)

“Bitlis dağlarında geyikler gezer ” (Oto, 2013: 47)

“Yükü yükledim kediye” (Oto, 2013: 61)

2. Bitkiler

“Garanfil esti ne'dim

Daş bağrı kesti ne'dim” (TRT, 2006-1: 371)

“Gül reyhan ekilidir ”(Oto, 2013: 111)

“Gül İle Menevşesin ” (TRT, 2006-2: 645)

“Altı lale üstü de sümbül, Bağ olsun yar yar”(Oto, 2013: 206)

“Alma attım nar geldi”(Oto, 2013: 11)

“Ayvam sari gül sari”(Oto, 2013: 12)

“Arpa orağa geldi”(Oto, 2013: 15)

“Bağımızda üzüm var”(Oto, 2013: 21)

“Ağaçlarda portakal”(Oto, 2013: 24)

“Ayvanın altından geçtim” (TRT, 2006-1: 93)

“Ayvadan nar şirindir ” (TRT, 2006-1: 108)

“Mendi yoldum bahçadan ” (TRT, 2006-2: 592)

“Bu Derenin Geveni

Geven Sarmış Geveni” (TRT, 2006-1: 355)

“Bahça pazık degimli”(Oto, 2013: 50)

3. Takı ve aksesuarlar

“Elinde bir ipek mendil”(Oto, 2013: 4)

“Topuğu halhallı burnu hızmalı”(Oto, 2013: 16)

“Belinde ayna sevdiğim”(Oto, 2013: 33)

“Peştamala sar al getir ”(Oto, 2013: 131)

“Gulağı altın küpeli suzana, suzana”(Oto, 2013: 161)

“ Şık Şık Bilezik Kolunda” (TRT, 2006-2: 717)

4. Yemekler

“Kebap bişer köz üste”(Oto, 2013: 107)

“Ayran aşı çanakta çanakta çanakta”(Oto, 2013: 142)

“Balıklar tendirde tendirde tendirde

Lale gibi kızarmış kızarmış kızarmış”(Oto, 2013: 142)

5. Tabiat Unsurları

“Ağrı Dağı'nın suları”(Oto,2013: 2)

“Erek dağının düzi”(Oto, 2013: 23)

“Bitlis dağlarında geyikler gezer

Van gölü derindir kayıklar yüzer”(Oto, 2013: 47)

“Zap Suyu Derin Akar” (TRT, 2006-2: 814)

3.3.2. Türkülerde Ortak Unsurlar¹⁰

Türk halk kültürü ürünü olan türküler muhteva bakımından belli benzerlikler gösterir. Bu benzerlikler, yöreden yöreye değişiklik göstermeyen kalıplaşmış unsurlarla sağlanmaktadır. Ali Osman Öztürk, bu yapıları sözkalıpları, eğretileme ve simgeler olarak belirler. Yöreden yöreye değişiklik gösteren türkülerde, Öztürk'ün belirttiği üç unsur çoğunlukla paralellik göstermektedir. Bu unsurlar alt başlıklar halinde şu şekilde sıralanmaktadır.

1. Sözkalıpları

a. Sözkalıpsal sıfatlar

---

¹⁰ Bu bölüm Ali Osman Öztürk'ün '*Türküyü Okumak*' isimli eserinin 27.-54. sayfalarının özeti niteliğinde olup verilen örneklere kendi taramalarımız neticesinde ulaşılmıştır. Örneklere Van türkülerine öncelik verilmiştir.

Türkülerde benzer betimlemelerle karşılaşmak mümkündür. Bunun sebebi türkülerin aynı coğrafyada, belli başlı unsurlar dikkate alınarak söylenmiş olması ve benzer hususların aynı betimleyici ifadeler kullanılarak verilmesidir.

“Karadır kaşları ala gözleri” (TRT, 2006-1: 88)

“Kara kaş boyanır mı”(TRT, 2006-2: 518)

“Kara gözlüm ağlama” (Oto, 2013: 97)

“Kara gözli bir suna” (Oto, 2013: 213)

“Ah(ak) yüzlüm gara gözlüm” (Oto, 2013: 122)

“Zalım babanın gızı” (TRT, 2006-1: 172)

“Bele midir zalımın kızı” (TRT, 2006-1: 238)

“Zalım keşişin gızı” (Oto, 2013: 23)

“Seni zalım kızı” (Oto, 2013: 124)

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere birbirinden farklı Van türkülerinde benzer pek çok sözkalıpsal sıfatla karşılaşmak mümkündür.

b. Kişi nitelermeleri

Türkülerde, kişilerin kalıplaşmış tanımları vardır. Evli olan bir kadının gelin olarak nitelendirilmesi veya dürüst olan bir erkeğin yiğit olarak anılması örnek olarak verilebilir.

“Bir yiğit de sevdiğini almazsa” (TRT 2002: 200)

“Oynasın koç yiğitler” (TRT, 2006-1: 170)

“Yigidi söz öldürür” (Oto, 2013: 107)

“Güzeller suya indi ” (Oto, 2013: 1)

“Çarpanak'ta bir güzel var " (Oto, 2013: 68)

“Güzeller dizilip çimenler çayda ” (Oto, 2013: 77)

c. Sözkalıpsal dizeler

Türkülerde, benzer kalıp dizelere ya da cümlelere rastlanmaktadır. Ortak kültür coğrafyasında bulunmanın göstergesi olan bu söz kalıplarını, pek çok türküde görmek mümkündür.

“Can maral can, avcı burda ne gezer ” (Oto, 2013: 66)

“Dağ bizim maral bizim
Avcı burda ne gezer. ” (TRT, 2006-1: 170)

“Ne dedim benden küstün

Lal olsun agzım dilim” (Oto, 2013: 50)

“Ne Dedim De Darıldın

Lal Olsun Ağzım Dilim”(TRT, 2006-2: 592)

d. Uyak yardımı

Uyak, türkülerin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Türkünün ezgilenişinde ve okunuşunda kolaylaştırma sağlayan uyak, ezberlenme açısından da oldukça önemlidir. Türkülerde benzer uyaklara rastlamak son derece olağandır. Hatta farklı yörelere ait türkülerde, aynı uyaklanışı görmek mümkündür. Van ve Bitlis türkülerinin benzerlikleri burada örnek olarak verilebilir:

“Ağaç başımda gora
Cahildim düştüm tora
Beni tora salan
İmansız girsin gora”
(Oto, 2013: 1)

“Bitlis'in başında bora
Cahil idim düştüm tora
Beni tora düşürenler
Dilerim yansınlar nara”
(TRT, 2006-1: 166)

“Elcevaz'ın kızları
Çekilmiyor nazları
Çok dillerde söylenir
Dırabor güzelleri”
(Oto, 2013: 95)

“Mehlemizin bu kızları
Çekilmiyor ah nazları
Beğenmiler oğlanları
Evde galdız cazo kızlar”
(Oto, 2013: 185)

2. Eğretileme sanatı

Türkülerde eğretileme sanatı genellikle kadınlar için kullanılmaktadır. Ahlâki açıdan yasak ifadelerin üstünün kapatılması ve soyut olan duyguların aktarılmasında kullanılmaktadır.

“Sen seher yelisen esersen yakın

Her sabah her seher zülfüne tokun

Selvim yukudaysa oyatma sakın

Sağından solundan gör seher yeli” (TRT, 2006-1: 88)

“Bu dağda **maral** gezer

Zülfünü darar gezer

Dağ bizim maral bizim

Avcı burda ne gezer.” (TRT, 2006-1: 170)

3. Türk halk türküsünde simgesellik

a. Renk simgeleri

Türkülerde pek çok simgeleme rastlamak olağandır. Renklerin farklı farklı çağrışımları ve anlamları vardır. Bu bölümde, renklerin anlam ve çağrışımlarına derlenen türkülerde geçen örnekler üzerinden değerlendirilecektir.

Beyaz; Türk kültüründe güzelliği, masumiyeti, saflığı ve temizliği göstermektedir.

“Beyaz kâğıt yazarım” (Oto, 2013: 38)

“Ah(ak) yüzlüm gara gözlüm” (Oto, 2013: 122)

“O süsem o sünbül o gül o bağındır

O inci o mercan beyaz gerdanıdır” (TRT, 2006-2: 621)

Sarı; masumiyetin kaybı ve uğursuzluk olarak nitelendirilen bu renge, Van yöresine ait türkülerde rastlanmıştır. Sarı renk, Van türkülerinde, simgesel açıdan değil betimleme amacıyla kullanılmıştır.

“Sarı yünü diderim” (Oto, 2013: 223)

“Sarı papuç bağlarım ” (Oto, 2013: 221)

“Ayın ortasında bir sarı yıldız

Mavi cübbeler geymiş arkası dümdüz” (TRT, 2006-2: 88)

“Çimen yeşil gül sarı

Yitirdim nazlı yâri ” (TRT, 2006-1: 236)

Kırmızı; mutluluğu sevinci belirten bu renk, düğünü de çağrıştırmaktadır.

“Kırmızı gülün rengine”(Oto, 2013: 193)

Yeşil; canlılığı ve doğayı belirten bir renk olarak kaşımıza çıkar.

“Yeşil Van'ın çeşmeleri”(Oto, 2013: 268)

“Yeşil Erdiş'ten misen”(Oto, 2013: 267)

“Çemen yeşil boyanmaz

Seslensem yâr oyanmaz” (TRT, 2006-2:518)

“Evlerinin önu yeşil ot olur

Herkes sevdiceği için feth'olur” (TRT, 2006-2:579)

Mavi; gökyüzünün rengi olarak sonsuzluğu belirtmektedir. Ancak, verilen örneklerde betimleyici olarak kullanılmıştır.

“Ayın ortasında bir sarı yıldız

Mavi cübbeler geymiş arkası dümdüz” (TRT, 2006-2: 88)

“Van'da çıktım galeyeye

Bahtım mavi deryaya” (Oto, 2013: 257)

Siyah; türkülerde özellikle ‘kara’ olarak karşılaştığımız bu renk, bağlama göre farklı anlamlar ihtiva etmektedir. Kara bir elbise mutsuzluğu çağrıştıran, kara gözler güzelliği belirtmektedir.

“Siyah perçem beyaz yüze hoş gelir ” (Oto, 2013: 82)

“Girmem gara toprağa” (Oto, 2013: 88)

“Karadır saçların sırmadan telden

Ağlarım sızlarım ne gelir elden” (TRT, 2006-1: 166)

b. Sayı simgeleri

Türk halk kültüründe, sayılar bir kült inanç çevresinde varlığına devam etmektedir. İslamiyet öncesi devirlere dayanan sayıların kutsiliği, günümüzde de edebî anlatılarda karşılaşılan bir unsurdur. Nitekim türkülerde geçen sayılar da bunun en iyi kanıtıdır.

“Bir oda yaptırdım yüceden yüce
İçinde yatmadım üç gün üç gece “(TRT, 2006-1: 114)

“Erik altında üç bacı
Küçüğü başımın tacı” (TRT, 2006-1: 323)

“Bu güzellik sende varken
Beşbirlik dizdireyim” (TRT, 2006-1: 54)

“Ele bir yâr sevmüşem
Yedi gardaşa değer” (TRT, 2006-1: 172)

c. Bitki simgeleri

Türkülerde benzetmelere yer verildiğini belirtmiştik. Bu benzetmeler, bazen hayvanlar kullanılarak bazen de farklı nesnelere kullanılarak yapılmaktadır. Bitkiler de kullanılan diğer unsurlardan biridir. Türkülerde kullanılan bitkilere, yörenin iklimsel özellikleri de etki etmektedir.

“Mehlenin güli
Menşure hanım” (TRT, 2006-1: 310)

“Al elmanın iyisini yüke tutarlar
Çürük olanları yola atarlar” (TRT, 2006-1:403)

“Mendi yoldum bahçadan
Mendil aldım bahçadan ” (TRT, 2006-2:592)

“Mendilimde kışmış ile badem var
Yavaş söyle köşelerde adem var” (TRT, 2006-2:594)

“O süsem o sünbül o gül o bağındır
O inci o mercan beyaz gerdanındır” (TRT, 2006-2:621)

d. Hayvan simgeleri

Türkülerde hayvanlar sevgiliyi belirtmek için benzetim aracı olarak kullanıldığı gibi birer metafor olarak ta karşımıza çıkabilmektedir. Bülbül ve gül hikâyesinde yaralı olarak bilinen bülbül türkülerde sevdiğine ulaşamayan aşığı belirtmektedir. Bazen de hayvan simgeleri yörede bu varlıkların olduğunu göstermektedir.

“Yüksek minarede kandiller yanar
Kandilin şavkına bülbüller konar” (TRT 2006-1: 12)

“Turnalar Turnalar telli turnalar
Hamamda kaynaşır çift çift kurnalar” (Oto, 2013: 43)

“Göğercin havadadır
El yetmez yuvadadır” (TRT, 2006-1: 381)

“Tavlada bağlıdır (şahım) arab atları” (TRT, 2006-1: 28)

“Dağda dağarcık oynar
Bir çift gövercin oynar” (TRT, 2006-2: 439)

“Keklik kayalı yerde (Allah allah)
Gezer mayalı yerde” (TRT, 2006-2: 439)

e. Simgesel davranışlar

Türküler, toplumun ortak mirası olduğundan ötürü farklı yörelere ait ürünlerde benzer ifadelerle rastlamak mümkündür. Aslında bu ortak anlatım öğelerinin yani simgesel davranışların varlığını açıklamaktadır. ‘Kadının salına salına yürümesi’, ‘zülfün görünmesi’ vb. anlatımlar simgesel davranışlardır. Bu gibi durum bildirimleriyle farklı Van türkülerinde karşılaşmak son derece olağandır.

“Yeni hamamın nalini (bala)
Gelir salini salini (bala)” (TRT, 2006-2: 791)

“Bu dağda maral gezer
Zülfünü darar gezer” (TRT, 2006-1: 170)

“Zilan deresi de bükülür gider
Zülüfü gerdana dökülür gider” (TRT 2002-3: 200)

SONUÇ

Bu incelemede, Van türkülerinde icra, şekil ve muhteva özellikleri irdelenmiştir. Toplam 270 türkünün incelendiği bu tez çalışmasında, Van yöresinin düşünülenden daha fazla türküye sahip olduğu görülmüştür. İncelenen türkülerin bir kısmının farklı yörelerde de okunması ve diğer yörelerinde bu türküye sahip çıkması varyantlaşmanın bu tür için ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

Yapılan görüşmelerde varyantlaşma mevzunun sebepleri sorulmuştur. Savunulan ortak görüş; Özellikle 20. yy başlarında gerçekleşen elim olaylar sonrasında yapılan büyük kütleli göçlerin Van kültürünün farklı yörelere taşınmasını ve paylaşılmasının önünü açtığıdır. Ancak bu durum her iki yöre içinde geçerlidir. Bu durum beraberinde kültürlenmeyi ve kültürleşmeyi getirmiş, birbirinden etkilenen kültürel öğeler zamanla sonraki kuşaklara aktarılmıştır. Kültürün en önemli öğelerinden biri olan türküler de bu duruma maruz kalan ürünlerdendir. Yöreler arası benzer olan türkü metinlerinin varlığını bahsi geçen olay aydınlatmaktadır.

Sonuç olarak; Van türkülerinin günümüzde geçmişe oranla, icracısının daha fazla ancak icra alanının daha az olduğu saptanmış; incelenen türkülerin çoğunun, Aşk konusunu işlediği, 7 heceli bir yapıya sahip olduğu ve dört mısradan oluştuğu görülmüştür. Ayrıca, Van türkülerinin günümüzde oturma geceleri, türkü-bar, özel davetler, özel gün ve aylarda icra edildiği saptanmış bu icra alanlarının görselleri ekler kısmında paylaşılmıştır.

Van türkülerinin yörede daha fazla bilinmesi ve kültürel aktarımının sağlanması için yapılacak öneriler şu şekildedir:

1. Van yöresi türkü icrasına gönül vermiş mahalli sanatçılar ve yörede bulunan akademik birikime sahip kişilerin yapacağı ortak çalışmalar düzenlenebilir.
2. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Müzik eğitimi bölümü, Türk Müziği Devlet Konservatuvarı ile yapılacak olan işbirliğiyle türküler kayıt altına alınarak kalıcılığı sağlanabilir.

3. Milli Eğitim Bakanlığı, Van Milli Eğitim Müdürlüğü ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi arasında yapılacak olan protokolle yörede görev yapan müzik öğretmenlerine bu türküler tanıtılabilir.
4. Resmi bayramlarda düzenlenen etkinliklerde ağırlıklı olarak Van türkülerine yer verilebilir.

KAYNAKÇA

- Aça, M. (2011). *Tür ve Şekil Bilgisi*. (İkinci Baskı). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Albayrak, N. (2003). Mâni. *İslam Ansiklopedisi*. (27). 571-573.
- Artun, E. (2011). *Âşık Edebiyatı Metin Tahlilleri*. (İkinci Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Artun, E. (22-24 Mart 2013). *Türkü Söyleme Geleneği ile Türkülerde Tür, Şekil ve Tasnif Üzerine Düşünceler*. 4. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı, Türkü, Türkülerimiz, Öyküleriyle Türküler Sempozyumu, Fethiye-Muğla.
- Artun, E. (2014). *Ansiklopedik Halkbilim / Halk Edebiyatı Sözlüğü*. (İkinci Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Arvas, A. (2005). *Van Âşıklık Geleneği İnceleme-Metin*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Arvas, A. (2014). *Van' da Âşıklık Geleneği ve Vanlı Saz Şairleri*. (Editörler: Y. Önay ve D. Tatlı). Van Kültür ve Turizm Envanteri -III-, Halk Kültürü –I (Dil ve Anlatım-Halk Edebiyatı-Müzik Kültürü). Van Valiliği ve Van Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Atar, F. (2007). Nikâh. *İslam Ansiklopedisi*. (33). 112-117.
- Atılğan, H. (2003). *Türkülerin İsyanı*. (Birinci Baskı) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bars, M. E. (2015). William Bascom'un "Folklorun Dört İşlevi" Işığında Nasrettin Hoca Fıkraları Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies*. (10/4). 149-166.
- Başgöz, İ. (2008). *Türkü*. (Birinci Baskı) İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (2016). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. (Dördüncü Baskı). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Coşkun Elçi, A. (2011). Sözsöz Müzikal Varyantlaşma: Mânilerin Türkü İçindeki Dönüşümleri. *Milli Folklor*. (91). 130-139.
- Çakır, A. ve Öcal, M. (2001a). *Türk Halk Ezgileri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Çakır, A ve Öcal, M. (2001b). *Türk Halk Ezgileri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. (Sekizinci Baskı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eren, M. (2010). *Van Gölü Havzası Ölüm Gelenekleri ve Türk Kültür Ekolojisi İçerisindeki Yeri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.

- Ersoy, R. (2004). **Performans Teori” Bağlamında Sözlü Kültür Ürünleri’nin Müzelenmesi Sorunu Üzerine Bazı Görüş ve Düşünceler**. M. Ö. Oğuz. (Ed.). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri. (ss.57-67). Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları.
- Ferris, W. R. (1997). Halk Şarkıları ve Kültür: Charles Seeger ve Alan Lomax. (Çev: Gülay Mirzaoğlu). *Milli Folklor*. (34). 87-93.
- Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün Esasları*. (Yedinci Baskı). Ankara: Varlık Yayınları.
- Gözaydın, N. (1989). Anonim Halk Şiiri Üzerine. *Türk Dili Dergisi*. (445-450) 1-104.
- Güven, M. (2013). Türkülerin Varyantlaşması. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. (50). 150-161.
- Işık, C. (2005). Sözlü Gelenek Ürünlerinin Özellikleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (9). 89-105.
- Kaya, D. (2004). *Anonim Halk Şiiri*. (İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Koşar, S. (2008). *Dünden Bugüne Erciş*. (Birinci Baskı). Van: Er-Ma Matbaacılık.
- Köprülü, M. F. (2012). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. (On İkinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kudret, C. (1980). *Örneklerle Edebiyat Bilgileri 1*. (İkinci Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Kurt, B. (2016). *Malatya Yöresi Türkü Söyleme Geleneği ve Malatya Türküleri* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Mangaltepe, İ. (2005). *XIX. Yüzyıl Fransız Seyyahlarına Göre Van*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Oğuz, M. Ö. (2001). *Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ong, W. J. (2007). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*. (Çev. S. Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.
- Oto, M. M. *Geçmişten Geleceğe Van Türküleri 2/ Uzun Havalalar*. Yayınlanmamış Derleme Çalışması.
- Oto, M. M. (2013). *Geçmişten Geleceğe Van Türküleri 1/ Kırk Havalalar*. (Birinci Baskı). İstanbul: Mavi Fikirler Medya Prodüksiyon.
- Önay, Y. (2016). **Doğum Adet ve Gelenekleri**. (Editörler: Y. Önay ve D. Tatlı). Evlenme ve Düğün Adetleri. Van Kültür ve Turizm Envanteri III Halk Kültürü II. Van: Van Valili Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Öztürk, A. O. (2017). *Türküyü Okumak*. (Birinci Baskı). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2014). *101 Türk Efsanesi*. (Altıncı Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sarıca, B. (2014). **Van Sözlüğü**. (Editörler: Y. Önay ve D. Tatlı). Van Kültür ve Turizm Envanteri –III- Halk Kültürü I. Van Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

- Soykan, Ö. Naci. (2012). Müzik Nedir? Felsefi Bir Araştırma. *Doğu Batı*. (62). 29-42.
- Tan, N. ve Turhan, S. (2001). *Van Halk Müziğine Giriş*. (Birinci Baskı). Ankara: Van Valiliği Yayınları.
- TDK. (2017). *Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TRT Yayınları. (2002). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi III*. (Birinci Baskı). Ankara.
- TRT Yayınları. (2006-1). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi I*. (İkinci Baskı). Ankara.
- TRT Yayınları. (2006-2). *Türk Halk Müziği Sözlü Eserler Antolojisi II*. (İkinci Baskı). Ankara.
- Tuncer, B. (2005). *Eskiçağ Kilikia Çalgıları*. İstanbul: Fan Yayıncılık.
- Uğurlu, S. B. (2007). *Van Türkülerinde Aşk, Ayrılık ve Memleket Sevgisi*. O. Belli (Ed.). II. Van Gölü Havzası Sempozyumu. (ss. 359-367). T.C. Bitlis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Yakıcı, A. (2007). *Halk Şiirinde Türkü*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yardımcı, M. (2013). *Türk Halk Şiiri*. (Sekizinci Baskı). İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.
- Yıldırım, D. (1998). *Türk Bitiği*. (Birinci Baskı). Ankara: Akçay Yayınları.

Elektronik kaynaklar

- Arslanoğlu, İ. (2000). Kültür ve Medeniyet Kavramları. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi. (15).
(<http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/kulturvedenedeniyet.pdf>)
- Albayrak, N. <http://sanatalemi.net/nurettin-albayrak-ile-asiklik-gelenegi-ve-turkuler-uzerine/> (E.T. 5.06.2018)
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b31f3a4cc7f23.20747190 (E.T. 24.06.2018)
- <http://www.repertukul.com/?yp=TurkuSozleri> (E.T. 28.11.2017)
- http://Www.Tdk.Gov.Tr/Index.Php?Option=Com_Bts&View=Bts&Kategori1=Veritbn&Kelimesec=173836 (E.T. 21.03.2018)

EKLER

Ek1:Röportaj Soruları

1. Bize kendinizden bahseder misiniz?
2. Müziğe olan ilginiz ne zaman başladı?
3. Van müzik kültürünün geçmişi hakkında bilginiz var mı?
4. Sizce kültürel anlamda Van halk müziği hangi durumda?
5. Şu an gündemde olan Van oturma geceleri hakkında düşünceleriniz nelerdir? Bu geleneğin kökenine dair bir bilginiz var mı?
6. Van türkülerinden hangilerini biliyorsunuz ve hangilerinin icra ediyorsunuz?
7. Van türkülerinin unutulmasını neye bağlıyorsunuz? Bu türkülerini nasıl canlı tutabilir ve mekânda yaygınlıklarını sağlayabiliriz?

Ek2:Kaynak Kişiler

Kaynak Kişi 1

Adı Soyadı: Seyfettin DEMİRKAN

Doğum Yeri: Van

Doğum Tarihi: 1936

Eğitim Durumu Mesleği: İlkokul - Berber

Derleme Tarihi ve Yeri: 03.05.2018 Van (Kendi iş yerinde)

Kaynak Kişi 2

Adı Soyadı: Ümit KAYAÇELEBİ

Doğum Yeri: Van

Doğum Tarihi: 1949

Eğitim Durumu - Mesleği: Lise - Emekli

Derleme Tarihi ve Yeri: 11.06.2018 Van (Merkezde bulunan bir kahvede)

Kaynak Kişi 3

Adı Soyadı: Mehmet AKÇAY

Doğum Yeri: Van

Doğum Tarihi: 1951

Eğitim Durumu - Mesleği: Lise - Emekli

Derleme Tarihi ve Yeri: 02.05.2018 Van (Kaynak kişinin tanıdığı olan bir tarzhanede)

Kaynak Kişi 4

Adı Soyadı: Seyfettin ZIRHLIOğLU

Doğum Yeri: Van

Doğum Tarihi: 1952

Eğitim Durumu Mesleği: Lise - Emekli

Derleme Tarihi ve Yeri: 03.05.2018 Van (Kazım Karabekir Caddesi üzerinde bulunan bir kahvede)

Kaynak Kişi 5

Adı Soyadı: Kazım GÜLLE

Doğum Yeri: Van / Erciş

Doğum Tarihi: 1954

Eğitim Durumu Mesleği: İlkokul - Ticaret

Derleme Tarihi ve Yeri: 28.04.2018 Van (Kendi işyeri)

Kaynak Kişi 6

Adı Soyadı: Murat YAşAR

Doğum Yeri: Van

Doğum Tarihi: 1959

Eğitim Durumu Mesleği: Lise - Ticaret

Derleme Tarihi ve Yeri: 28.04.2018 Van (Gölbaşı Caddesi Akaroğlu pastanesi)

Kaynak Kişi 7

Adı Soyadı: İkrım KALİ

Doğum Yeri: Van

Doğum Tarihi: 1961

Eğitim Durumu Mesleği: Lisans - Gazeteci - Yazar

Derleme Tarihi ve Yeri: 03.05.2018 Van (Vansesi Gazetesi)

Kaynak Kişi 8

Adı Soyadı: Hüsamettin ERGÖL

Doğum Yeri: Van / Erciş

Doğum Tarihi: 1962

Eğitim Durumu Mesleği: Lise / Emekli

Derleme Tarihi ve Yeri: 01.05.2018 Van (şahsın kendi işyerinde)

Kaynak Kişi 9

Adı Soyadı: Yusuf SAHİK

Doğum Yeri: Van

Doğum Tarihi: 1970

Eğitim Durumu Mesleği: Lisans / Devlet memuru

Derleme Tarihi ve Yeri: 02.05.2018 Van (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal tesisler)

Kaynak Kişi 10

Adı Soyadı: Hüseyin YÜKRÜK

Doğum Yeri: Elazığ – Keban

Doğum Tarihi: 1965

Eğitim Durumu Mesleği: Doktora – Öğretim Üyesi

Derleme Tarihi ve Yeri: 31.12.2018 (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal tesisler)

EK3:SÖZLÜK

Bahdavar: Bahtiyar, mutlu, şen.

Bala: Çocuk, Küçük.

Bar: Meyve, yemiş.

Bendimahi: Van'ın Muradiye ilçesinde bulunan bir çay.

Buhav(Gündüz Buhavla Meni): Kilitle beni.

Bulah: Çeşme.

Cılbırdan: Bir çeşit yumurtalı yemek.

Civan: Genç yiğit.

Çarpanak: Van Gölü üzerinde bulunan adalardan biri.

Çatlaguş: Bir tür bitki.

Çedene: Kavrulan bir tür tahı.

Çüt: Çift.

Delal: Sevgili, narin.

Eyvan: Balkon, teras, avlu.

Fistan: Kadınlara has uzun elbise.

Gada: Kardeş veya ağabey.

Geven: Bir tür dikenli bitki.

Gor: Gör: Mezar.

Heştik: ‘Beştaş’ a benzer bir oyun.

Kindirek: Merdane(Sarıca, 2014: 62).

Kişmiş: Çekirdeksiz kuru zm (Sarıca, 2014: 62).

Ke: Sokak (Sarıca, 2014: 64).

Lopi Getir:Lop: Minder

Maral: Ceylan.

Mavri: Bir tür balık yavrusu.

Mendi: Peynir yapımında kullanılan yabancı bitki.

Mihla: Yöresel bir tür yumurtalı yemek.

Millendirmek: Sel, suyun sel olması.

Mşavre: Danışmak.

Pazik: şeker pancarı(Sarıca, 2014: 68).

Pişik: Kedi.

Poik: Kuyruk.

Poşu: Atkı tarzı rt.

Ssem: Susam.

şamama: Küçük, kokulu, kahverengi üzerine sarı çizgili bir tür söz kavunu (Sarıca, 2014: 70).

şipana: Kapı eşiği (Sarıca, 2014: 71).

şor: Tuzlu yemek.

Teşi: İç (Sarıca, 2014: 73).

Teşti: Leğen.

Tor: Acemi.

Toy: Düğün, eğlence.

Tre-Miyesen: oğalmak (oğalmayasan) (Sarıca, 2014: 74).

Yuhusuz: Uykusuz

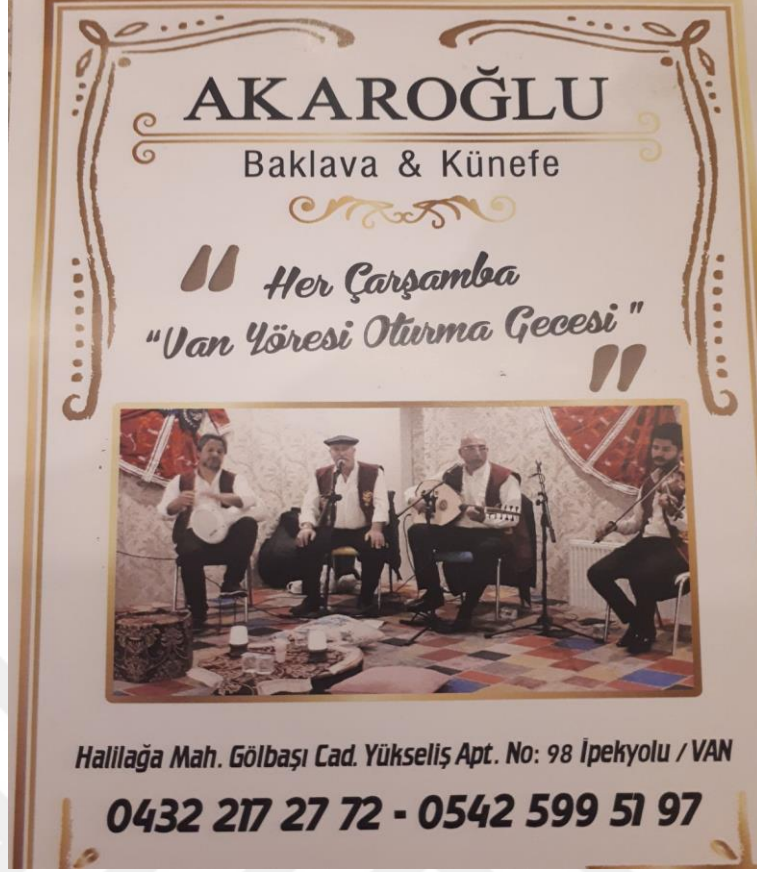
Ek4: Fotoğraflar

Fotoğraf 2: Van Oturma Gecesi Topluluğu (Murat YAŞAR- Seyfettin ZIRHLIOĞLU) Van Büyükşehir Belediyesi Ramazan Şenliklerinde Van türkülerini icra ederken. 5 Haziran 2018

Fotoğraf 1: Van oturma gecesi topluluğu (Ümit KAYAÇELEBİ) Edremit Belediyesi Ramazan Şenliklerinde Van türkülerini icra ederken. 9 Haziran 2018

Fotoğraf 3: Van Oturma gecesi topluluğu (Murat YAŞAR- Seyfettin ZIRHLIOĞLU)' nun basılı el broşürü.

Fotoğraf 4: Van oturma gecesi topluluğu (Murat YAŞAR-Seyfettin ZIRHLIOĞLU) Van türkülerini icra ederken.

Fotoğraf 5: Van'da bulunan bir türkü barda türkü icrası.

Ek5:Örnek Türkü Metinleri

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Bahattin ÖZEL/Mustafa SOLMAZ

Derleyen: Muharrem SUN/Cenan AKIN

Ağrı Dağı'nın suları

Akar serinden serinden

İçerimde bir yara var (cano can)

Derindendir ah derinden

Gel artık sevdiğim gayrı

Mahrum etme gözlerinden

Yüreğimde hasretin var
(cano can)

Sızlatıyor ah derinden

(Oto, 2013: 2)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Mehmet BÜLBÜL/Mustafa KOÇ

Derleyen: Yaşar DORUK (HAGEM)

Bahçalar barı çalar, canım canım kurban Kızlar

Kız gözün mavi çalar, canım canım kurban
Kızlar

Yola çıkma yalnız, canım canım kurban Kızlar

Seni bir avcı çalar, canım canım kurban Kızlar

Ağaçlarda portakal, canım canım kurban Kızlar

Leyla'm etme bizde kal, canım canım kurban
Kızlar

Bir zaman ayrı kaldık, canım canım kurban
Kızlar

Yeter artık bu kadar canım canım kurban Kızlar

(Oto, 2013: 24)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Zeki AYHAN

Derleyen: M. Murat OTO

Erek Dağı'nın dibi

Kakar gülü sümbülü

Benim o güzel yârim

Sanki seher bülbülü

Haydi yârim gel bana

Vurgunum canım sana

Hayranım canım sana

Kurban olurum sana

Van kalası kayalık

Gölünde olur balık

Çıkış Van'ın kızları

Hem Güzel hem de yanık

(Oto, 2013: 101)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Fahri ÖZTAŞKIN

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN

Gelin oldum gelin hiç de gülmedim

Allı pullu paytonlara binmedim

Yüksek odalarda safa sürmedim

Alma da dalgam alma güzel gelini

Balıklar yemişler badem dilini

Bir oda yaptırdım döşetemedim

İçinde iki evlat yaşatamadın

Kahpe felek ile bahşedemedim

Alma da dalgam alma güzel gelini

Balıklar yemişler badem dilini

Bir oda yaptırdım yüceden yüce
İçinde yatmadım üç gün üç gece
O da yıkılaydı ben ölen gece
Alma da dalgam alma güzel gelini
Balıklar yemişler badem dilini
(Oto, 2013: 121)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Atakan ÇELİK

Derleyen: Atakan ÇELİK

Giderem Van'a dogri, oy aman aman aman
Yolum İran'a dogri, giz elinden el aman
Kes başım ganım aksın, oy aman aman aman
Kadir bilene dogri, kız elinden el aman
Vanlıyam, şanlıyam, gılcı ganlıyam
Giderem belesine, oy aman aman aman
Bahçıvan/Mercimek mehlesine, giz elinden el
aman
O yar mana darılmış, oy aman aman aman
Düşecem ensesine, giz elinden el aman
Vanlıyam, şanlıyam, gılcı ganlıyam

Eregın garı menem oy aman aman aman
Gün vursa erimenem, giz elinden el aman
İstersen zulmet mana, oy ammlaman aman
Vanlıyam gücenmenem, giz elinden el aman
Vanlıyam, şanlıyam, gılcı ganlıyam
(Oto, 2013: 126)

Yöre: VAN/Erciş

Kaynak kişi: Sıddık BAŞ / Gürbüz TÜFEKÇİ

Derleyen: Muzaffer SARISÖZEN/Halil Bedi
YÖNETKEN

Bendimahi bend üstüne, sunalar hey sunalar
Yârim gelir kend üstüne, sunalar hey sunalar
Gökten bir çift suna uçtu, sunalar hey sunalar
Uçtu da bizim Göl'e düştü, sunalar hey sunalar

Yar akşamın vakti geçti, sunalar hey sunalar
Bülbül güle baktı geçti, sunalar hey sunalar
Bağda çıra ağacı, sunalar hey sunalar
Çift gezer iki bacı, sunalar hey sunalar
Büyüğü hele mele hey, sunalar hey sunalar
Küçüğü can ilacı, sunalar hey sunalar

Yar gaşların karasına, sunalar hey sunalar
Hal vurulmuşam arasına, sunalar hey sunalar
Yar seni melhem deyipler, sunalar hey sunalar
Bu sinemin yarasına, sunalar hey sunalar
(Oto, 2013: 132)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: Abdullah YÜCE

Semavarım fıkırdar

İstikanlar şıkırdar balam

Şimdi zaman kızları

El vurmada fıkırdar

Çok şükür sana anam

Gaşan gözen maşallah balam

Havuz başı pıtrak

Yârim gelsin oturak balam

Bir o desin bir de ben

Bu sevdadan kurtulak balam

Çok şükür sana anam

Gaşan gözen maşallah balam

(Oto, 2013: 245)

Yöre : Van/Amik

Kaynak Kişi : Hamza Dibektaş

Derleyen : Muammer Sun-Cenan Akın

Akşamın ikindinin arası

Aldı beni kaşın gözün karası

Hançer bıçak değil mızrak yarası

O yar yaraladı yaram var benim

Akşam inen ikindinin çağında

Arzumanım galdi ah Sinananın bağında

Yıkılacak kahramanın çağında

O yar yaraladı yaram var benim

Sefil Mahmut buralarda bir kış kışladı

Göz göz oldu yaraları sızladı

Kan kurudu can çıkmaya başladı

O yar yaraladı yaram var benim

(Oto, 2018)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Atakan ÇELİK

Derleyen: Atakan ÇELİK

Zilan Deresi De Bükülür Gider

Zülüfü Gerdana Dökülür Gider

Bir Yiğit De Sevdiğini Almazsa

(Vallah) Onun Ömrü Sökülür (Puç Olur) Gider

Sürünür Gider Heç Olur Gider (Of)

Erdiş'in Düzünde Çiçekler Biter

Ağyol'un Hasreti Burnumda Tüter

Sıladan Ayrıyam İçim Kan Gider

(Vallah) Yeter Felek Yeter Çektiğim Yeter

Öldürdün Yeter Bitirdin Yeter (Of)

Ayrılık Perişan Eyledi Beni

Gamzelerin Parçaladı Sinemi

Nice Dertler Çektim Pek Yıkılmadım

(Vallah) Tükettin Ömrümü Yedin Sen Beni

Öldürdün Beni Erittin Beni (Of)

(TRT, 2002: 200)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Abdurrahman CABİROĞLU

Derleyen: Muzaffer SARIÖZEN

Arpa Ektim Biçemedim (ali paşa ağıdı)

Bir Düş Gördüm Seçemedim
Alışmışım Soğuk Suya
Issı Sular İçemedim

Bağlantı:

Allı Gelin Pullu Gelin
Sana Liralar Vereyim
Bu Güzellik Sende Varken
Beşibirlik Dizdireyim

Üç Atım Var Biri Binek
Arkadaşlar Kalkın Gidek
Ali Paşa'yı Vurdular
Yavrusuna Haber Verek

Bağlantı:

Allı Gelin Pullu Gelin
Sana Liralar Vereyim
Bu Güzellik Sende Varken
Beşibirlik Dizdireyim

Paşa Giyer İki Kürkü
Biri Samur Biri Tilki
Ali Paşa'yı Vurdular
Haraboldu Van'ın Mülkü

Bağlantı:

Allı Gelin Pullu Gelin
Sana Liralar Vereyim
Bu Güzellik Sende Varken
Beşibirlik Dizdireyim

Karavanaya Vurdular
Yüzbaşılar Darıldılar
Ali Paşa'yı Vurdular
Darılmayın Yüzbaşılar

Bağlantı:

Allı Gelin Pullu Gelin
Sana Liralar Vereyim
Bu Güzellik Sende Varken
Beşibirlik Dizdireyim (TRT, 2006-1: 54)

Yöre: VAN/ERCİŞ

Kaynak kişi: Mürüvvet SUBAŞI

Derleyen: Hüsamettin SUBAŞI

Ben horozam öterem

Sesi (de) sese kataram

Sen yarın sarıl yat

Ben vaktinde öterem

Horoz havada horoz

Sesi de yuvada horoz

Sesine kurban olam

Yari uyardan horoz(TRT, 2006-1: 132)

Yöre: VAN/ERCİŞ

Kaynak kişi: Hüsamettin SUBAŞI

Derleyen: Hüsamettin SUBAŞI

Gel Beri Yâr Gel Beri

Sen Meni Ettin Deli

Uyku Girmez Gözüme

Seni Sevdim Seveli

Göğercin Havadadır

El Yetmez Yuvadadır

Bir Elim Yâr Goyunda

Bir Elim Yuvadadır

Göğercin Vurdum Kalkmaz

Ganı Sel Olmuş Akmaz

Menim Sevdığım Güzel

Dönüp Yüzüme Bakmaz(TRT, 2006-1: 381)

Yöre: VAN/ERCİŞ

Kaynak kişi: Mehmet BÜLBÜL

Derleyen: Hüsamettin SUBAŞI

Kara Yer Kara Yerde

Gül Biter Kara Yerde

Verin Benim Yârimi

Başkası Kara Yerde

Bağlantı:

Le Le Nesi Nesine

Kurbanım Kız Sesine

Hastalandım Gelmedin

Geldin Son Nefesime

Kara Kaş Boyanır Mı

Buna Can Dayanır Mı

Nessem Şirin Uykuda

Öpersem Uyanır Mı

Bağlantı:

Le Le Nesi Nesine

Kurbanım Kız Sesine

Hastalandım Gelmedin

Geldin Son Nefesime

Çemen Yeşil Boyanmaz

Seslensem Yâr Oyanmaz

Yâr Orada Ben Burada

Buna Canlar Dayanmaz

Bağlantı:

Le Le Nesi Nesine

Kurbanım Kız Sesine

Hastalandım Gelmedin

Geldin Son Nefesime (TRT, 2006-2: 518)

Yöre: VAN /ERCİŞ

Kaynak kişi: Hüsamettin SUBAŞI

Derleyen: Atakan ÇELİK

Karşıdan Yâr Geliyor (Can Oy)

Yeleşti Dar Geliyor (Can Oy)

Men Sevdim Eller Aldı (Can Oy)

O Da Bana Zor Geliyor (Can Oy)

Bağlantı:

Oy Canoy Oy Canoy Oy Canoy

Men De Sana Kurban Oy Canoy

Oy Canoy Oy Canoy Oy Canoy

Men De Sana Hayran Oy Canoy

Ağlamaz Gülen Bendim (Can Oy)

Devranı Süren Bendim (Can Oy)

Yel Vurdu Su Götürdü (Can Oy)

Yıkıldı Gönül Bendim (Can Oy)

Bağlantı:

Oy Canoy Oy Canoy Oy Canoy

Men De Sana Kurban Oy Canoy

Oy Canoy Oy Canoy Oy Canoy

Men De Sana Hayran Oy Canoy

Şu Erciş'in Dağları (Can Oy)

Gül Kokuyor Bağları (Can Oy)

Kirpiğimnen Süpürem (Can Oy)

Sana Gelen Yolları (Can Oy)

Bağlantı:

Oy Canoy Oy Canoy Oy Canoy

Men De Sana Kurban Oy Canoy

Oy Canoy Oy Canoy Oy Canoy

Men De Sana Hayran Oy Canoy (TRT, 2006-2:

530)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Yöre Ekibi

Derleyen: Mustafa GECEYATMAZ

Masa Üstünde Tesdi (Ha Ha Ninna)

Kemer Belimi Kesdi (Ha Ha Ninna)

Sıladakı Sevdiğim (Ha Ha Nima)

Şımdı Aklıma Düşdü (Şengül Ninna)

Acı Tatlı Söz Eder (Ha Ha Ninna)

Işmar Eder Göz Eder (Ha Ha Ninna)

Oğlanın Ne Suçu Var (Ha Ha Nima)

Her Ne Eder Kız Eder (Şengül Ninna)

Dama Vurdum Çatmayı (Ha Ha Ninna)

Çağır Gelsin Fatma'yı (Ha Ha Ninna)

Fatma Nerden Öğrendin (Ha Ha Nima)

Çarşıftan Kol Atmayı (Şengül Ninna) (TRT,
2006-2: 584)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Mehmet BÜLBÜL/Yöre EKİBİ

Derleyen: M. Murat OTO

Kar yağar bardan bardan

Yollar ağardı kardan

Ne gelen var ne giden

Haber gelmez o yardan

Kar yağar kar üstüne

Yar sevmem yar üstüne

O yardan haber gelmiş

Selamı baş üstüne

(OTO, 2013: 15)

Yöre: VAN/ERCİŞ

Kaynak kişi: Hüsamettin SUBAŞI

Derleyen: Atakan ÇELİK

Mendil Aldım Bir Deste (Havar Lele)

Meni Anamdan İste (Gadan Alım)

Eğer Anam Vermezse (Havar Lele)

Son Cevap Mendin İste (Gadan Alım)

Arabalar Yan Yana (Havar Lele)

Men İstemem Gaynana (Gadan Alım)

Eller Yarım Dedikçe (Havar Lele)

Baharım Yana Yana (Gadan Alım)

Arabalar Boyandı (Havar Lele)

Kapılara Dayandı (Gadan Alım)

Salhanın Toyi Oli (Havar Lele)

Çiğirim Parçalandı (Gadan Alım) (TRT,
2006-2:592)

Yöre: VAN /ERCİŞ

Kaynak kişi: Mehmet BÜLBÜL

Derleyen: Yaşar DORUK

Su gelir millendirir

Çimeni göllendirir

Öyle bir yar sevmişem

Erciş'i dillendirir

Bağlantı:

Leyla Leyla bir su doldur

Yavaş yörü sevdan öldürür meni

Derelerin suyunu

Sevdüm yarin huyunu

Çok aradım bulmadım

Sevdüğümün köyünü

Bağlantı:

Leyla Leyla bir su doldur

Yavaş yörü sevdan öldürür meni

Suyu bende bağladım

Yüreğimi dağladım

Eşittim yar evlenmiş

Diz çökerek ağladım

Bağlantı:

Leyla Leyla bir su doldur

Yavaş yörü sevdan öldürür meni (TRT, 2006-
2:704)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Hüsamettin SUBAŞI

Derleyen: Hüsamettin SUBAŞI

Bağlantı:

Toycular Yâr Can,

Elinde Mercan.

Ben Sana Hayran,

Oy Aman Aman.

Men Giderim Mestana,

Yârim İçin Fistana

Yâre Fistan Yakışır,

Ah Bir Giyse Üstüne.

Bağlantı:

Toycular Yâr Can,

Elinde Mercan.

Ben Sana Hayran,

Oy Aman Aman.

Evleri Yol Üstüdür,

Kemeri Bel Üstüdür.

Her Dem Gidem O Yâre,

Goy Desinler Dostudur

Bağlantı:

Toycular Yâr Can,

Elinde Mercan.
Ben Sana Hayran,
Oy Aman Aman.

Men Giderim Hamama
Demeyin Gaynanama
Gaynanam Bostancıdır
Mennen İster Şamama

Bağlantı:

Toycular Yâr Can,
Elinde Mercan.
Ben Sana Hayran,
Oy Aman Aman.(TRT, 2006-2:748)

Yöre: VAN

Kaynak kişi: Hamdi POLATOĞLU

Derleyen: Mustafa HOŞSU

Urfa'ya Paşa Geldi
Tahta Tamaşa Geldi
Bir Elim Yar Kolunda
Bir Elim Boşa Geldi

Bağlantı:

Hani Mendilim Hani
Durmaz Parmağın Kani
Benim Sevdiğim Sensin
Senin Sevdiğin Hani

Urfa Urfa İçinde
Kavruldum Yağ İçinde
Ellerin Yarı Gelmiş
Bizimki Yok İçinde

Bağlantı:

Hani Mendilim Hani
Durmaz Parmağın Kani
Benim Sevdiğim Sensin
Senin Sevdiğin Hani (TRT, 2006-2:755)